

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ
У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**МАТЕРІАЛИ МІЖВУЗІВСЬКОЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ
СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
27 ТРАВНЯ 2020 РОКУ**

ХАРКІВ – 2020

УДК 37.013.42
ББК 74.60
А 43

За редакцією
доктора педагогічних наук, професора,
завідувача кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
Васильєвої Марини Петрівни

Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: матеріали міжвузівської дистанційної студентської науково-практичної конференції 27 травня 2020 року / за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. 129 с.

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 3 від 12.05. 2020 р.).

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди, 2020.
© Кафедра соціальної роботи і соціальної
педагогіки, 2020.
© Васильєва М.П., 2020.

ЗМІСТ

НАУКОВІ СТАТТІ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....7

Авдашкова А.І., Васильєва М.П. СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....7

Бувалкіна Ю.С. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ.....11

Буркова М.В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ-ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНОГО ЗАКЛАДУ.....15

Вальваха-Дмитренко О.В. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ20

Візіренко О.В. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....24

Герасименко А.Ю. КОРЕКЦІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....27

Гольфельд Т.Г. ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ БАГАТОДІТНОЇ СІМ'Ї.....32

Коломієць Т.О., Шеплякова І.О. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....37

Куряча С.В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....42

Ларіна Е.Р., Василенко О.М. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЦЕНТРАХ ЗАЙНЯТОСТІ.....	47
Літвиненко Ю.С. ГОТОВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ПЕРВИННОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	53
Пластун Т.І. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ В УМОВАХ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї.....	58
Попова В.В. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАКЛАДАХ.....	63
Сех М.І., Романова І.А. ГОТОВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	67
Тепляк А.М. КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДЛЯ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	75
Шерстньова М.С. КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДЛЯ РОБОТИ З ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ПІДЛІТКАМИ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ.....	80
ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	85
Алексєєва Н.І. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ АЛКОГОЛІЗМУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	85
Артюшенко В.В. РОЛЬ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСОБІВ У СОЦІАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ.....	87
Батрак А.С. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	88

Берсеньова А.Ю.	СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У ЗЗСО: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	89
Валявська З.В.	ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО ПРОЯВІВ СЕКСИЗМУ В РЕКЛАМНІЙ ПРОДУКЦІЇ.....	91
Висоцька А.К.	СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ.....	93
Галас Т.В.	МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ДО ШКІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	94
Голуб Д.Ю.	СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	96
Збаранська Д.В.	ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ДБСТ.....	98
Карпенко А.А.	СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ ЖОРСТОКОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗЗСО.....	99
Кулакова А.О.	СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА ПІДЛІТКІВ З НЕПОВНИХ СІМЕЙ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	101
Редька М.Ю.	СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	104
Сіденко М.Ю.	ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	106
Скакун Е.Ю.	ГЕНДЕРНІ ТА СЕКСИСТСЬКІ СТЕРЕОТИПИ В РЕКЛАМІ: ВИЯВЛЕННЯ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ.....	108
Скляниченко М.В.	СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	110

Стефюк К.М. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	112
Танкова Д.В. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОГО ТЕАТРУ.....	114
Філей О.П. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ ДО УМОВ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ.....	116
Чухлата В.А. КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ЗЗСО.....	118
Шварц Ю.В. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ФОРМУВАННЯ ЗГУРТОВАНОГО КОЛЕКТИВУ ПІДЛІТКІВ У ЛІТНЬОМУ ОЗДОРОВЧОМУ ТАБОРІ.....	120
Шевченко М.П. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ.....	123
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	125

НАУКОВІ СТАТТІ ЗДОБУВАЧІВ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Авдашкова А.І., Васильєва М.П.

СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядається аналіз сутності підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти; проаналізовано навчально-методичне забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: старші дошкільники, соціальне виховання, заклад дошкільної освіти, підготовка майбутніх соціальних педагогів, соціально-педагогічна діяльність.

Avdashkova A.I., Vasylieva M.P. Training of Future Social Pedagogues to Social and Pedagogical Activities for Social Education of Senior Preschoolers in Kindergarten

Annotation. The article discusses the features of training of future social pedagogues to social and pedagogical activities for social education of senior preschoolers at the kindergarten; the educational-methodical providing of professional preparation of future social pedagogues to social and pedagogical activities for social education of senior preschoolers children in a preschool educational institution.

Keywords: social education, training of future social pedagogues, preschool educational institution, social and pedagogical activities, senior preschoolers children.

Постановка проблеми. Соціальне виховання є дуже важливим у формуванні особистості, сприяє розвитку людини, реалізації її здібностей і можливостей у соціумі шляхом накопичення соціального досвіду і формування соціальної компетентності.

Потреби суспільства в самостійній, творчій, ініціативній особистості визначають нові напрями у здійсненні соціального виховання дітей старшого дошкільного віку, висувають підвищені вимоги до розвитку дитини та формування нових моделей соціальної поведінки. Унаслідок цього перед педагогічною наукою постає потреба переосмислення й перегляду традиційних

настанов у соціальному вихованні дітей старшого дошкільного віку. Відповідно виникає необхідність створення оптимальних умов для формування у майбутнього соціального педагога відповідних професійних знань, умінь та навичок; виникає потреба у конкретизації напрямів діяльності соціального педагога в закладах дошкільної освіти, розробці змісту та форм його роботи, враховуючи специфіку соціальної інституції.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукової літератури з проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти дозволив визначити такі аспекти проблеми: особливості здійснення соціально-педагогічної діяльності у закладі дошкільної освіти (О. Безпалько, І. Зверева, О. Кононко, В. Суржанська та ін.); особливості формування соціальної компетентності старших дошкільників у закладі дошкільної освіти (Ю. Демидова, В. Дьомкіна, О. Максимова, О. Пісарєва та ін.); питання підготовки та професійного становлення соціальних педагогів та соціальних працівників (С. Архипова, В. Сластьонін, С. Тетерський, С. Честякова та ін.); особливості професійної соціально-педагогічної діяльності та врахування їх у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів (В. Бочарова, Ю. Галагузова, І. Зверева, Г. Лактіонова, А. Капська, Л. Міщик та ін.). Але проблема особливостей професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти залишається недостатньо розробленою.

Мета статті: визначити суть та зміст підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Підготовка майбутніх соціальних педагогів представляє собою важливий напрям сучасних педагогічних досліджень. У соціально-педагогічній літературі науковці по-різному розглядають процес професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Так, аналіз досліджень З. Фалинської дозволяє визначити підготовку майбутніх соціальних педагогів як «процес формування фахівця нового типу, здатного швидко й адекватно реагувати на зміни, що відбуваються у суспільстві, компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми в усіх типах та видах навчально-виховних установ і закладів соціальної роботи, на всіх рівнях управління» [6, с.8]. Згідно з дослідженнями А. Залізняка, «професійне становлення майбутнього соціального педагога у процесі його підготовки у вищій школі передбачає не лише набуття певної сукупності знань, умінь і навичок, але й особистісне самовдосконалення, активізацію професійної позиції, виховання таких якостей, як комунікативність, тактовність, критичність тощо» [2, с.9]. Л. Міщик вважає, що в основу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів має бути покладений системний, особистісно-діяльнісний та індивідуально-творчий підхід [3]. На думку І. Зверєвої, професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів це «процес

оволодіння знаннями з теоретичного та практичного аспектів змісту професійної діяльності майбутнього фахівця та технологій організації і проведення соціально-педагогічної діяльності у закладах дошкільної освіти, використовуючи відповідні до змісту роботи методи і форми навчання, забезпечуючи рефлексію отриманих знань, умінь і навичок» [5, с.189].

Н. Синюк пояснює професійну підготовку майбутнього соціального педагога як «процес формування та збагачення настанов, знань і вмінь, що необхідні майбутньому фахівцю для адекватного виконання специфічних завдань навчально-виховного процесу» [4, с.10]. Одним із таких завдань є забезпечення якісного процесу соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти.

Ю. Галагузова у своїх наукових працях засвідчила, що якісна професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів можлива лише за умови реалізації теоретичних підходів, що виражають розуміння специфіки професійної діяльності соціального педагога. На думку дослідниці, однією з важливих умов ефективного функціонування системи професійної підготовки соціальних педагогів є науково-методичне забезпечення, яке має бути: цілеспрямованим, системним, забезпечувати зв'язок теорії з практикою [1].

Під професійною підготовкою майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти будемо розуміти процес формування фахівця з соціального виховання, здатного компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми у закладі дошкільної освіти:

1) з дітьми старшого дошкільного віку: забезпечення їхнього гармонійного розвитку; формування шанобливого ставлення і почуття приналежності до своєї сім'ї, однолітків, дорослих, формування комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку, формування вміння конструктивно поводитися у конфліктних ситуаціях;

2) з батьками: ведення інформаційно-просвітницької діяльності щодо підвищення їхньої педагогічної культури стосовно соціального виховання дошкільнят; сприяння співпраці дітей і батьків, батьків і закладу дошкільної освіти;

3) з педагогічним колективом: підвищення рівня знань вихователів закладу дошкільної освіти щодо ефективних форм та методів соціального виховання дітей старшого дошкільного віку, вікових особливостей старших дошкільників, які слід враховувати в процесі їхнього соціального виховання.

З метою дослідження процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти на базі ХНПУ імені Г.С. Сковороди нами було проаналізовано навчальний план підготовки фахівця освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», спеціальності 231 «Соціальна робота», напряму 23 «Соціальна робота». Зокрема, було визначено дисципліни, які безпосередньо стосуються проблеми дослідження, а саме: «Педагогіка», «Вступ до спеціальності», «Соціальні інституції», «Історія та теорія соціального

виховання», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти (з практикумом)», «Прикладні технології у соціальній роботі», «Соціально-педагогічна діяльність у закладах дошкільної освіти».

Ефективність процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти залежить від організації форм навчальної роботи, серед яких: лекції, семінари, практичні заняття, консультації, курсові та наукові роботи, соціально-педагогічні практики.

Вважаємо, що під час вивчення вищезазначених дисциплін та форм навчальної роботи створено всі умови для формування у здобувачів першого рівня вищої освіти професійної компетентності взаємодії з дітьми старшого дошкільного віку та успішної професійної діяльності в майбутньому.

Висновки. Отже, на основі узагальнення результатів наукового пошуку можна визначити, що підготовка майбутніх соціальних педагогів – це цілеспрямований процес професійного розвитку фахівця соціальної галузі, що передбачає набуття необхідних знань та навичок, практичного досвіду, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти має базуватися на поєднанні теоретичного та практичного навчання, використанні інноваційних технологій, форм і методів організації освітньої діяльності.

Перспективою подальших досліджень є розробка комплексу засобів підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання старших дошкільників у закладах дошкільної освіти.

Список використаних джерел:

1. Галагузова Ю.Н. Теория и практика системной профессиональной подготовки социальных педагогов: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08. Москва, 2001. 47 с.
2. Залізняк А.М. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Умань, 2009. 20 с.
3. Міщик Л.І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05. Запоріжжя, 1997. 358 с.
4. Синюк Н.В. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки учнів загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2014. 20 с.
5. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за ред. І. Д. Звереві. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
6. Фалинська З.З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2006. 23 с.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент Н.О. Сайко

Анотація. Розглядаються проблеми організації соціально-педагогічної роботи з дітьми з інвалідністю в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) сільської місцевості. Зазначається необхідність підсилення соціально-педагогічної роботи в ОТГ сільської місцевості з дітьми з особливими потребами та їх батьками. Проаналізовано основні проблеми соціалізації дітей з інвалідністю та окреслено напрями соціально-педагогічної роботи. Основною формою реалізації соціально-педагогічної роботи з дітьми з інвалідністю в ОТГ розглядаються соціально-реабілітаційні центри, метою діяльності яких є цілеспрямована організація процесів успішної соціалізації та допомога в організації інклюзивного навчання. Охарактеризовано важливі принципи соціально-педагогічної роботи, дозволяють організувати ефективну роботу ОТГ з дітьми з особливими потребами.

Ключові слова: діти з особливими потребами, соціалізація, соціальна реабілітація, інклюзивна освіта, профілактика, корекція, реабілітація.

Buvalkina Yu.S. Social and Pedagogical Work with Children with Special Needs in United Territorial Communities

Annotation. The problems of organization of social and pedagogical work with children with disabilities in the united territorial communities (OTG) of rural areas are considered. The need to strengthen socio-pedagogical work in rural OTGs with children with special needs and their parents is noted. The main problems of socialization of children with disabilities are analyzed and the directions of social and pedagogical work are outlined. The main form of implementation of socio-pedagogical work with children with disabilities in OTG are social rehabilitation centers, the purpose of which is the purposeful organization of successful socialization processes and assistance in the organization of inclusive education. Important principles of social and pedagogical work are characterized, allow to organize effective work of OTG with children with special needs.

Keywords: children with special needs, socialization, social rehabilitation, inclusive education, prevention, correction, rehabilitation.

Постановка проблеми. На даний час в Україні соціалізація дітей з інвалідністю є досить актуальною темою, а особливої уваги потребує питання розробки методики організації соціально-педагогічної роботи із зазначеною категорією в сільських об'єднаних територіальних громадах. На даний час керівники ОТГ сільської місцевості не приділяють достатньої уваги створенню ефективного підрозділу соціально-педагогічної роботи. Так ми можемо

спостерігати, що в таких відділах працюють люди, які не мають належної освіти або тільки почали здобувати її. У роботі з сім'ями, які виховують дитину з особливими потребами працівники ОТГ більше спираються на особистісні відносини, оскільки дуже добре знають один одного. Таким чином працівники часто не дотримуються принципів та форм соціально-педагогічної роботи, що веде до неефективної соціалізації дітей з особливими потребами. Так, наприклад, при складанні індивідуальної програми реабілітації, яка розробляється на основі рішення Державної служби медико-соціальної експертизи, дитина яка живе в сільській місцевості може не пройти належний медичний огляд з причини відсутності кваліфікованих кадрів.

Аналіз останніх публікацій. Проблемі змісту та форм соціально-педагогічної роботи приділяють увагу відомі сучасні наковці такі, як А. Капська, Л. Завацька, С. Архіпова, О. Коломієць, І. Іванова, М. Бойко та інші. В їх роботах розглядаються різні підходи, напрями та форми організації соціально-педагогічної роботи з дітьми з інвалідністю. Так, І. Іванова детально досліджує зміст ранньої соціалізації дітей з інвалідністю [4]. М. Бойко вивчає соціально-правові аспекти роботи з особами з інвалідністю [1]. А. Капська розглядає категорії осіб з інвалідністю та окреслює напрями соціальної, соціально-педагогічної роботи [5]. Однак у наукових дослідженнях недостатньо розкрито методику організації соціально-педагогічної роботи з дітьми з інвалідністю в ОТГ умовах сільської місцевості. Тому стає необхідним більш детально розглянути проблему організації соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами в умовах ОТГ сільської місцевості.

Мета статті – проаналізувати особливості організації соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами в умовах ОТГ сільської місцевості.

Виклад основного матеріалу. В умовах ОТГ сільської місцевості мають бути представлені усі відомі напрями соціально-педагогічної роботи – це діагностичний, корекційний, профілактичний, реабілітаційний, дозвіллевий, які найлегше реалізувати в умовах реабілітаційних центрів. Тому першочерговим завданням ОТГ є створення соціально-реабілітаційних центрів в сільській місцевості для дітей з інвалідністю.

Реабілітація дітей з особливими потребами повинна починатися на самих ранніх стадіях хвороби. Для цього потрібна вчасна медична, психологічна та соціально-педагогічна діагностика та надання батькам необхідної інформації щодо розвитку, лікування та виховання дитини з урахуванням діагнозу. Однак батьки, помічаючи відхилення у своїх дітей, дуже часто не звертають на це уваги, або як часто говорять у сільських місцевостях: «Переросте», але з часом проблема тільки посилюється, і коли батьки звертаються за допомогою часто вже не можливо досягти бажаного ефекту. Батьки часом не висловлюють ніякого бажання співпрацювати, не просять допомоги, не звертаються за порадами. Бувають випадки приховування дитини з інвалідністю, що веде до соціальної обмеженості як сім'ї, так і дитини та неадекватного сприйняття порад і настанов фахівців. До цього додаються такі проблеми, як бідність,

погіршення здоров'я інших членів сім'ї, подружні конфлікти і т.д. Іноді батьки розглядають реабілітаційні послуги, у першу чергу, як можливість отримати перепочинок для самих себе. Вони відчують полегшення, коли дитина починає відвідувати школу або реабілітаційні установи, але не усвідомлюють, що результати реабілітаційної роботи залежать від виконання завдань дома. Тому необхідна організація соціально-педагогічної роботи з підвищення педагогічної та реабілітаційної культури сімей, які виховують дитину з інвалідністю, що є складовою профілактичного напрямку роботи. З батьками в сільських місцевостях потрібно дуже тісно співпрацювати таким фахівцям, як психологом та соціальним педагогом, які зможуть пояснити батькам необхідність в комплексній допомозі їхній дитини, адже така дитина має особливі медичні, психологічні, освітні, комунікативні, побутові, соціальні потреби (спеціальне обладнання, пристрої, програми навчання, психологічна підтримка тощо), пов'язані зі стійким розладом здоров'я, що відрізняються від потреб більшості її однолітків і повинні враховуватись при взаємодії з такою дитиною. Роль кваліфікованого соціального педагога у роботі з такою сім'єю надзвичайно велика, адже він повинен пояснити батькам, що їхня дитина особлива, але її потрібно любити так як і інших, що тільки вони формують ставлення дитини до себе, і від цього залежить її майбутнє. Що як і для інших дітей їй потрібно отримувати освіту, бо її вада це не вирок, привести приклади успішних людей з особливими потребами.

Для дітей з особливими потребами також проблемою стає навчання. Ці проблеми виникають не тільки через боязкість батьків того, що їхня дитина буде виділятися у класі, а й через не готовність педагогів до роботи з такими дітьми, незабезпеченість навчального закладу необхідним обладнанням. Неготовність педагогів до появи в класі дітей з особливими потребами є досить актуальною проблемою, особливо в умовах ОТГ сільської місцевості, де вчителі мають обмежений доступ до додаткових тренінгів та курсів, а іноді не розуміють їх важливості. Задля організації ефективної соціалізації дітей з інвалідністю державою запроваджено інклюзивне навчання. Не дивлячись на вище перераховані проблеми в сільських місцевостях практикують інклюзивне навчання. Це передбачає істотні зміни в культурі, політиці та практичній діяльності шкіл.

Інклюзивна модель освіти передбачає участь в освітньому процесі вчителів підтримки (асистентів учителів), котрі забезпечують включення всіх дітей у загальноосвітні заняття. Це можуть бути волонтери, батьки, інструктори-практики, які надають підтримку декільком школам в одній громаді. Як показує практика, найчастіше асистент вчителя в сільських школах є інший вчитель, який здебільшого не проходив ніяких курсів підвищення кваліфікації з інклюзивного навчання. Однак це мають бути підготовлені фахівці з соціально-педагогічної роботи із знанням реабілітаційного потенціалу соціуму та уміннями організувати процес соціалізації дитини з інвалідністю з урахуванням її індивідуальних особливостей. Ці функції повинен виконувати соціальний педагог, метою професійної діяльності якого є соціалізація

особистості. Тому особливу увагу в ОТГ сільської місцевості мають приділяти постійному підвищенню професійного рівня соціальних педагогів для роботи в інклюзивних школах або класах. Також варто зазначити, що паралельно з організацією соціалізації дитини з інвалідністю у шкільному інклюзивному середовищі мають проводитися соціально-педагогічні корекційні заняття на базі соціально-реабілітаційних центрів, які б слугували доповненням до соціалізації дитини у шкільному середовищі. Соціально-педагогічний напрям корекційної роботи в ОТГ має базуватися провідних соціально-педагогічних методиках таких, як казкотерапія, сенсорна стимуляція, спортивна терапія, природотерапія лялькотерапія, аніматерапія та інш., що в деякій мірі сприятимуть організації дозвілля дітей з інвалідністю.

Варто зазначити щодо принципів організації соціально-педагогічної роботи. По-перше, це принцип *функціональності*, суть якого полягає у поступовому формуванні дефіцитних навичок та знань у дітей з особливими потребами. По-друге, принцип *формування компетентностей*, який передбачає формування готовності особистості до реалізації основних життєвих функцій. Наступний – *аксіологічний* принцип соціально-педагогічної роботи. Його суть полягає у обов'язковому формуванні системи цінностей, необхідних для успішної повноцінної життєдіяльності осіб з особливими потребами. Принцип *системності*, що допомагає взаємозалежність, взаємозумовленість компонентів соціально-педагогічного процесу. Принцип *гуманності*, який акцентує в процесі соціальної реабілітації внутрішні потреби, мотиви, цілі, індивідуальні особливості конкретної людини як неповторної особистості. *Середовищний* принцип, що передбачає з'ясування взаємозв'язків особистості з оточенням та способів детермінації в ньому особистісних змін.

Висновки. Отже, в Україні особливої підтримки потребують діти з інвалідністю, які проживають у сільській місцевості. Це потрібно враховувати у роботі ОТГ. Основною формою роботи з такими дітьми мають виступати реабілітаційні центри, які б активно реалізували профілактичний, діагностичний, корекційний, дозвілєвий напрями соціально-педагогічної роботи та слугували підтримкою інклюзивного шкільного навчання.

Список використаних джерел:

1. Бойко М.Д. Право соціального забезпечення України: Навчальний посібник. К.: Атіка, 2006. 380 с.
2. Власова Т.А., Певзнер М.С. О детях с отклонениями в развитии. М., 1973. 205 с.
3. Зверева І.Д., Іванова І.Б. Концептуальні основи соціального захисту людей з функціональними обмеженнями. *Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції*. К., 1995. С. 4–10.
4. Іванова І.Б. Організація соціально-педагогічної та психологічної допомоги інвалідам у системі соціальних служб для молоді. *Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції*. К., 1995. С. 28–32
5. Капська А.Й. Соціальна робота: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 328 с.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ-ВИХОВАНЦІВ ІНТЕРНАТНОГО ЗАКЛАДУ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор М.П.Васильєва

Анотація. У статті доведено необхідність і актуальність здійснення підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу з урахуванням сучасних реформаційних процесів. Розроблено і запропоновано до упровадження змістове наповнення означеної діяльності, представлено комплекс заходів з вирішення проблеми підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу.

Ключові слова: професійна підготовка, фахівці соціальної сфери, сімейні цінності, старшокласники, вихованці, інтернатний заклад.

Burkova M.V. Theoretical Aspects of Training Future Specialists of Social Sphere for the Formation of Family Values in High School Students - Pupils of the Boarding School

Annotation. The article describes the necessity and urgency of preparation future specialists in the social sphere for the formation of family values in high school students - pupils of the boarding school, the essence and features of such activity are formulated. The article also offers a variety of activities that can be used to solve the problem of preparation future specialists in the social sphere for the formation of family values in high school students - pupils of the boarding school.

Keywords: professional preparation, specialists in the social sphere, family values, in high school students - pupils of the boarding school, boarding school.

Постановка проблеми. На законодавчому рівні українською державою визначено, що пріоритетним для дитини є виховання в сімейному оточенні. Однак, через складні соціально-економічні умови не кожна сім'я здатна здійснювати виховну функцію. У зв'язку з цим, з метою захисту прав та інтересів дітей, позбавлених можливості виховуватися в батьківській сім'ї, в державі створено і забезпечено діяльність альтернативних форм їх утримання, зокрема, інтернатні заклади. Як показують наукові дослідження і реальна практика, вихованці інтернатів відчують труднощі під час входження у відкрите суспільство: їм складно адаптуватися до нових умов життя, встановлювати міжособистісні контакти, самостійно приймати рішення. Що ж стосується створення власної сім'ї, то через відсутність позитивного досвіду проживання в сім'ї, або ж навпаки, засвоєння негативних установок у цьому

відношенні, вихованці виявляються неспроможними брати на себе роль «чоловіка-жінки», «батька-матері». Як наслідок, можемо спостерігати велику кількість розлучень, а також збільшення кількості в суспільстві матерів-одиначок та дітей, народжених поза шлюбом.

Згідно сайту Державної статистики, розірвання шлюбів, які проіснували 5-9 років, становить понад половину – 52%, нині ця тенденція продовжується [1].

Зазначимо, що держава глибоко стурбована положенням дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського виховання. Свідченням цього є розпочата у 2016 році реформа системи інституційного догляду та виховання дітей, яка має забезпечити догляд і виховання дитини в сімейному або наближеному до сімейного середовищі [2]. Однак, беручи до уваги довготривалість та складність реалізації означеного процесу, вважаємо за доцільне розробити програму підготовки фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу з метою підвищення рівня якості їхньої майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. На основі аналізу наукових праць з проблеми підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу було виявлено, що наукові засади організації діяльності інтернатних закладів були предметом досліджували А. Покась, Н. Султанова, Ж. Петрочко, Б. Кобзар; питання організації соціально-педагогічної діяльності в інтернатному закладі розкрито в дослідженнях Л. Канішевської, І. Манохіної, А. Полянничко, А. Наточія, Т. Лози; соціально-педагогічну діяльність з формування сімейних цінностей у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в інтернатному закладі, досліджували Р. Калініна, А. Грітчина, В. Кравець, О. Кізь, Л. Повалій, Л. Єрємін; підготовкою фахівців соціальної сфери до професійної діяльності займалися І. Ларіонова, Л. Романовська, О. Дубасенюк. Спираючись на вищезазначене, можемо констатувати, що проблема підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу залишається малодослідженою, а тому потребує уточнення її змісту і розробки методичного комплексу, який би сприяв підвищенню якості підготовки фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу.

Отже, **метою статті** є розкриття змісту і особливостей підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу.

Виклад основного матеріалу. Цінності, як продукти духовної і матеріальної діяльності людини, у певній мірі відображають звичаї і традиції окремого народу, вироблені ним багатовікові моральні устої, які можна вважати одним із головних механізмів передачі соціального та духовного досвіду молодому поколінню [3, с. 327]. Сімейні цінності у цьому контексті можна розглядати як визнану суспільством сукупність світоглядних уявлень і

моральних настанов про сім'ю, заснованих на традиційному розумінні інституту сім'ї, подружніх та батьківсько-дитячих взаємин у ній [4, с.5]. Не можна заперечувати тісного взаємозв'язку сімейних цінностей з моральними цінностями, адже, як зазначає О. Михайленко, «саме в родині кінцевою метою всіх процесів є виховання особистості, набуття індивідуального морального стержня, морально-етичне становлення особистості; сім'я формує духовну сферу людини, розвиває її чесноти, залучає до світу культури» [5, с.149].

Зважаючи ж на поле нашого дослідження та здійснений аналіз змісту поняття за основу було взято визначення С. Пшеславської, яка наголошує, що сімейні цінності – це інтегроване особистісне утворення, яке включає потребу у створенні сім'ї та щасливому сімейному житті, усвідомлення старшими школярами значимості сім'ї для особистого і соціального благополуччя, державного будівництва, позитивних переживань у ставленні до сім'ї, уміння, навички і звички побудови гармонійних сімейних стосунків, укріплення та розвитку сім'ї» [6, с.57]. Тобто це поняття охоплює головні складові, які передують благополучному сімейному життю у майбутньому, а саме: підтримання позитивного іміджу сім'ї, формування усвідомленої потреби старшокласників у створенні власної сім'ї в майбутньому, а також оволодіння комплексом необхідних знань, умінь та навичок, які допоможуть забезпечити стійкість і успішність співіснування членів сімейного середовища.

Можемо окреслити такі основні напрями, в межах яких варто розглядати зміст підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери з означеної проблематики: підготовка до роботи з колективом вихованців інтернатного закладу з метою створення довірливих умов співпраці; підготовка до роботи з педагогічним колективом інтернатного закладу задля досягнення спільності педагогічних впливів, обміну досвідом та створення сприятливої обстановки; підготовка до налагодження взаємодії з державними та іншими структурними підрозділами з питань їх участі у формуванні сімейних цінностей у вихованців-старшокласників інтернатного закладу.

Аналіз особливостей здійснення підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери [7; 8; 9] дозволив визначити у формуванні сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу такі складові: усталення системи знань про формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців з урахуванням притаманних їм психолого-педагогічних якостей та специфічних умов утримання; оволодіння фаховими вміннями та навичками з формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатних закладів; сприяння становленню особистісних компетенцій фахівця соціальної сфери, що сприяли б формуванню сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатних закладів.

Задля виявлення шляхів здійснення підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу на базі ХНПУ імені Г.С. Сковороди було здійснено аналіз методичного забезпечення, що спрямовує перебіг навчально-виховного процесу, та з'ясовано, що спеціальної дисципліни, яка б

забезпечувала підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу, не передбачено навчальним планом, однак простежуються міждисциплінарні зв'язки з дисциплінами «Основи соціально-правового захисту неповнолітніх», «Соціальне забезпечення незахищених верств населення» та «Соціальна робота з дітьми-сиротами».

Серед організаційних форм навчальної роботи згідно робочих програм переважають такі як лекції, семінари, індивідуальні науково-дослідні завдання, практичні роботи. Розуміючи, що в ході становлення та розвитку тенденцій підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери нині в означеному напрямку відбувається переорієнтація на впровадження в навчальний процес саме інноваційних методів взаємодії, ми розробили комплекс засобів з підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу.

Під комплексом засобів з підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу розуміємо систему принципів, прийомів і способів організації діяльності, які сприяють оволодінню фахівцями соціальної сфери сукупністю знань, умінь, практичних навичок і особливостей формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу.

На основі здійсненого аналізу навчальних планів були розроблені власні пропозиції щодо змістового наповнення дисциплін з професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу: у напрямку теоретичної підготовки доповнення до лекційних і семінарських занять з питань особливостей становлення особистості майбутнього сім'янина в умовах інтернатного закладу, а також правові аспекти підготовки дітей-сиріт до сімейного життя та формування в них сімейних цінностей; передбачається проведення лекційних занять на тему «Роль особистісних компетенцій соціального педагога у діяльності з формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу», «Особливості статево-рольової ідентифікації старшокласників-вихованців інтернату», «Батьківство як сімейна цінність та особиста відповідальність»; практичні заняття на тему «Інтерактивні методи формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців сімейних цінностей», «Значення ціннісних установок партнерів в ході вирішення сімейних конфліктів», імітаційна гра «Консультативний пункт з питань сумісного життя молодого подружжя»; проведення опитування з метою виявлення рівня знань здобувачів освіти з питань формування сімейних цінностей на тему «Аналіз сімейного міфу» А. Нестерова, «Визначення особливостей розподілу ролей у сім'ї» (Ю. Альошина, Л. Гозман, К. Дубовська). Розроблений комплекс засобів з підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу потребує експериментальної перевірки з метою визначення рівня його ефективності та можливості подальшого його

використання під час підготовки фахівців соціальної сфери з означеної проблематики.

Висновки. У підсумку зазначимо, що формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу є нагальною проблемою українського суспільства. Тому досить важливо для ефективного функціонування дитини-сироти в майбутньому сформувати у неї сімейні цінності і позитивні установки на створення сім'ї в майбутньому, що, в свою чергу, допоможе уникнути усталеного розуміння, що сирітство породжує сирітство. Таким чином, вважаємо за доцільне доповнити підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери комплексом засобів з формування сімейних цінностей у старшокласників-вихованців інтернатного закладу, щоб у майбутньому вони мали змогу якісно здійснювати означену діяльність і таким чином сприяти зміцненню інституту сім'ї і підтримці його поважного іміджу в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Ничипоренко С.В. Демографічний аспект сімейної політики в Україні. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11701> (дата звернення: 29.04.2020).
2. Розпорядження «Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2016 роки та план заходів з реалізації її I етапу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#n23> (дата звернення : 29.04.2020).
3. Синявський В.В., Сергеєнкова О.П. Психологічний словник / за ред. Н. А. Побірченко. К, 2007. 336 с.
4. Гончар Л. В., Мачуська І.М., Павицька К.М., Хижняк А.В. Формування сімейних цінностей в учнів загальноосвітніх навчальних закладів: посібник / за заг. ред. Л. В. Гончар. Харків, 2016. 176 с.
5. Михайленко О. В. Відродження сімейних цінностей як важливий напрям державної сімейної політики України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. II. С. 147–156. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_2014_2_18.pdf (дата звернення: 29.04.2020).
6. Пшеславська С.О. Формування сімейних цінностей учнів 10-11 класів засобами української літератури: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2019. 20 с.
7. Васильєва М.П. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з сім'єю учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Соціальна підтримка сім'ї та дитини у соціокультурному просторі громади*: матер. всеукр. наук.-практ. конференція, Харків, 11 листопада 2015 р. С.162-164.
8. Романова І.А. Підготовка соціальних працівників до використання ігротерапії в професійній діяльності. *Інновації в підготовці та професійній діяльності фахівців соціальної галузі*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 24 листопада 2017 р. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2017. 108 с. С. 11-12.

9. Шеплякова І.О. Критерії та показники сформованості деонтологічної культури майбутнього соціального педагога. *Підготовка соціального педагога на засадах партнерства*: матер. наук.-практ. конференції, 24 листопада 2015 р., ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Х.: «Мітра». С.109-110.

Вальваха-Дмитренко О.В.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Г. О. Котломанітова

Анотація. У статті розглядається проблема формування інклюзивного освітнього середовища в загальноосвітніх навчальних закладах. Розглядаються соціально-педагогічні умови інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в середовище закладу освіти.

Ключові слова: *освітній простір, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, інтеграція.*

Valvakha-Dmitrenko O.V. Socio-Pedagogical Conditions of Integration of Children with Special Educational Needs in the Environment of the Educational Institution

Annotation. The article considers the problem of forming an inclusive educational environment in secondary schools. Socio-pedagogical conditions of integration of children with special educational needs into the environment of an educational institution are considered.

Keywords: *educational space, inclusive education, children with special educational needs, integration.*

Постановка проблеми. Українське суспільство досягло такого рівня соціального розвитку, коли не може собі дозволити втратити жодну підростаючу людину, а визнання Конвенції ООН про права дитини та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилює увагу батьків, держави і громадськості до їхніх проблем з народження і до повноліття та відповідальності за розвиток, навчання і виховання. Безумовно, діти з особливими освітніми потребами не повинні залишатися без належної уваги. Адже історично так склалося, що вони були позбавлені можливостей отримувати освіту поруч зі своїми однолітками з нормальним розвитком, їм відмовляли у доступі до загальноосвітньої навчальної програми і навчали у спеціальних закладах.

Тому на сьогодні одним із найважливіших явищ у сучасній спеціальній освіті є рух за інклюзивну освіту. Інклюзія справляє значний вплив на політику, науково-пошукову та практичну роботу і має багато значень, що охоплюють діапазон від простого зарахування учнів з особливими освітніми потребами в звичайні класи до трансформації філософії, цінностей і практичних підходів цілих освітніх систем. Інклюзія потрібна нашій державі як засіб досягнення соціальної справедливості в інтересах учнів з особливими освітніми потребами.

Аналіз останніх публікацій. Ученими обговорюються проблеми інтеграції дітей з особливими освітніми потребами і активно розробляються підходи до навчання і виховання їх в умовах загальноосвітніх навчальних закладів. Вивчення особливостей створення комфортного інклюзивного освітнього середовища має важливе значення для успішного виховання та соціалізації не тільки дітей з порушеннями психофізичного розвитку а й інших учнів. Питанню інтегрованого навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку приділяли увагу численні фахівці в галузі соціальної, корекційної, спеціальної педагогіки та дефектології: Л. Аксьонова, В. Бондар, Є. Бондаренко, М. Веденіна, М. Власова, О. Глоба, В. Григоренко, П. Горностай, Г. Іващенко, Б. Пузанов, О. Усанов. В Україні окремі аспекти проблеми інтегрованого навчання висвітлюються у працях А. Колупаєвої, М. Сварника, В. Синьова, Н. Софій, М. Шеремет, В. Тарасун, О. Таранченко, А. Шевцова та ін.

Мета статті полягає в загальній характеристиці поняття інтеграції як найбільш сучасних форм навчання дітей з особливими потребами в умовах масових навчальних закладів, розкрити сутність процесів інклюзії та інтеграції в освіті.

Виклад основного матеріалу. З ростом економічного, політичного і соціокультурного розвитку суспільства відбуваються значні зміни в державній освітній політиці відносно людей, які за певними критеріями відрізняються від більшості. Метою спеціальної освіти стає забезпечення повноцінного й гідного життя осіб з особливостями психофізичного розвитку, їх підготовка до активної участі в житті суспільства, включення в соціальні відносини. На зміну спеціалізованому навчанню приходять нові, прогресивні форми здобуття освіти – інтеграція та інклюзія [3].

Під поняттям «середовище» науковці розуміють безпосереднє оточення особистості, сукупність різних умов її життєдіяльності, міжособистісні відносини і контакти з іншими людьми, реальне оточення, в умовах якого відбувається розвиток людини [4].

У світлі єдності природи, суспільства і людини перспективним є аналіз середовища з точки зору освіти, адже чим більше особистість використовує можливості середовища, тим краще відбувається її вільний і активний саморозвиток. Залучення дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітнє середовище висуває нові вимоги до організації процесу навчання: технологічні, матеріально-технічні, організаційні, соціально-психологічні, моральні, навчально-педагогічні та інші [1].

У педагогіці під терміном «освітнє середовище» розуміють сукупність умов, що впливає на формування й функціонування особистості в суспільстві, на її предметно-просторове оточення, здібності, потреби, інтереси і свідомість [3].

У словнику іноземних слів «інтеграція» (від лат. Integratio – відновлення, заповнення; integer – цілий) означає об'єднання в ціле будь-яких частин, елементів; процес взаємного пристосування і об'єднання [2].

У документі «Міжнародні консультації з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами» зазначає, що «...інтеграція визначається як зусилля, спрямовані на введення дітей у регулярний освітній простір. Інклюзія – це політика та процес, який дає змогу всім дітям брати участь у всіх програмах» [1].

Модель інтегративного навчання обґрунтовується тим, що кожна дитина, з будь-якими порушеннями психофізичного розвитку має такі ж потреби, як і всі члени суспільства і повинна вести життя, максимально наближене до нормального. Найкращим місцем для розвитку дитини з особливими потребами є рідний дім, тому їй повинна бути надана можливість виховуватися в сім'ї та отримати гідну освіту, незалежно від її психофізичного стану [5].

Мета інтеграції в освіті – залучити дітей з різними можливостями у вже сформоване шкільне життя і шкільну структуру, допомогти вписатися у вже існуючу модель навчання. При цьому успішність інтегрованого навчання визначається, головним чином, готовністю дитини до навчання в умовах освітньої школи, тобто наявністю в неї відповідного віковій нормі або близького до неї рівня психофізичного і мовного розвитку, що дозволяє дитині опанувати загальноосвітній стандарт у строки, передбачені для дітей, що нормально розвиваються. Вважається, що при інтегративній моделі навчання дитина повинна оволодіти програмою загальноосвітньої школи, прийняти існуючі норми, дотримуватися їх і бути рівною з усіма [5].

Розглядаючи освітню інтеграцію як певний перехідний етап на шляху до інклюзії, можна відзначити основну перевагу даної форми навчання – перехід учнів зі спеціалізованих в масові школи за місцем проживання. Можливість здобуття освіти без «відриву» від родини і друзів, розвиток в середовищі здорових однолітків сприяє формуванню комунікативних навичок та соціокультурної активності, що згодом може допомогти їх більш успішній адаптації та соціалізації в суспільстві [3].

На відміну від інтеграції, яка передбачає адаптацію дитини до вимог системи освіти, інклюзивне навчання полягає в адаптації системи до потреб дитини. Здобуваючи освіту в умовах інклюзивного простору, діти з особливими потребами з самого початку є частиною шкільної системи і не потребують будь-якої спеціальної адаптації до неї [4].

Освітнє середовище тільки тоді буде інклюзивним, коли матиме ряд ознак [2]:

- спланований і організований фізичний простір, у якому б діти могли безпечно пересуватися під час групових та індивідуальних занять;

- наявність сприятливого соціального та емоційного клімату;
- створені умови для спільної роботи дітей, а також надання один одному допомоги в досягненні позитивного результату.

Висновки. Таким чином, інклюзію правомірно розглядати як більш широкий процес інтеграції, який передбачає доступність освіти для кожної дитини і розвиток загальної освіти внаслідок пристосування до різних потреб всіх дітей. Отже, у вузькому розумінні, інклюзивне освітнє середовище – це вид освітнього середовища, яке забезпечує усім суб'єктам навчального процесу можливості для ефективного саморозвитку, передбачає розв'язання проблеми освіти дітей з особливими потребами шляхом адаптації освітнього простору до потреб кожної дитини, охоплюючи реформування процесу навчання, методичну гнучкість і варіативність сприятливий психологічний клімат перепланування навчальних приміщень так, щоб вони відповідали потребам усіх без винятку дітей і забезпечували їх повну участь в освітньому процесі.

Список використаних джерел:

1. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник / Л. Ю. Байда, О. В. Красюкова-Еннс, В. О. Азін ; за заг. Редакцією Л. Ю. Байди. К.: Канадський центр вивчення інвалідності; ВГСПО «Національна асамблея інвалідів України», 2012. 216 с.
2. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Кол. авторів: Колупаєва А.А, Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І., – 2-ге видання, стереотипне. К.: ФО-П Парашин І.С., 2010. 128 с.
3. Калініченко І. О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*: матеріали XI Міжнародн. наук.-практ. конф. 23–24 листопада, 2011. К.: Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», 2011. С. 44–51.
4. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі : початкова ланка. Путівник для педагогів : навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. К.: «АТОПОЛ». 2010. С. 8.
5. Таранченко О. Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання*. 2011. №1. С. 19.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент Н.Д. Кабусь

Анотація. У статті розглядається процес підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до здійснення профорієнтаційної роботи у закладах загальної середньої освіти, що є важливим напрямом професійної діяльності соціального педагога. Доведено, що ефективність профорієнтаційної діяльності визначається професійною готовністю майбутнього фахівця до розробки й реалізації системи профорієнтаційної роботи в закладах освіти, що потребує цілеспрямованого її формування під час навчання в університеті. Підкреслено, що така готовність містить мотиваційно-ціннісну, когнітивну й діяльнісно-творчу складові й має розвиватися в різних видах діяльності під час професійної підготовки майбутніх фахівців – навчальній, соціально-виховній, практичній, волонтерській, самоосвітній.

Ключові слова: професійна орієнтація, соціальний педагог, професійна підготовка, готовність, методи профорієнтаційної роботи.

Vizirenko O.V. Theoretical Aspects of Training Future Specialists of the Social Field for Providing Vocational Guidance in General Education Schools

Annotation. The article considers the process of future specialists in the social field training for providing vocational guidance in general education schools which is an important area of professional activity of a social pedagogue. It is proved in the article that the effectiveness of vocational guidance activities is determined by the professional readiness of future specialist to develop and implement the system of vocational guidance work in educational institutions, which requires purposeful its formation during university studies. It is emphasized that such readiness contains motivational-value, cognitive and activity-creative components and should be developed in various types of activity during professional training of future specialists – educational, social-educational, practical, volunteer, self-educational.

Keywords: vocational guidance, social pedagogue, professional training, readiness, methods of vocational guidance.

Актуальність дослідження. Проблема підготовки учнів до свідомого вибору професії в наш час є актуальною тому, що орієнтація на певну професійну діяльність, свідомий вибір свого життєвого шляху є невід'ємною складовою навчально-виховного процесу. Саме через незнання правил вибору професії, ситуації на ринку праці більшість молодих людей обирають професію, яка не відповідає їх інтересам та вподобанням й зумовлює іноді марну втрату

часу на оволодіння професією, за якою людина не планує працювати в майбутньому. Відзначимо, що значний інтерес у практичних та шкільних психологів, соціальних педагогів викликає проблема профорієнтаційної роботи з підлітками, її методи та форми, різноманітні методики професійного самовизначення. Соціальний педагог як важливий суб'єкт і координатор такої діяльності в навчальному закладі має бути готовим до здійснення системи профорієнтаційної роботи, спрямованої на допомогу підростаючому поколінню у самовизначенні та усвідомленні доцільності свого професійного вибору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить, що проблемі профорієнтації приділяють увагу дослідники різних наук – економіки, медицини, філософії психології, педагогіки та соціології (К. Альбухова-Славська, В. Андреев, Є. Клімов, В. Левін, О. Джура, А. Ковальова, Л. Рябова, І. Прокопенко та ін.). Вивченню проблеми професійного самовизначення молоді присвячено праці О. Джури, Л. Мітіної, О. Дебенько, К. Нестеренко, О. Тополь, Д. Разанова. Питання підготовки соціальних педагогів досліджували С. Батищев, А. Алексюк, А. Джуринський, В. Сластьонін та ін.

Метою статті є висвітлення теоретичних аспектів підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні зміни в нашій країні характеризуються складністю процесів, що відбувається на ринку праці, які передбачають необхідність удосконалення змісту, форми і методів підготовки молоді до успішного професійного вибору й формування своєї перспективної професійної траєкторії. Здійснення зазначеного вибору вимагає цілеспрямованого процесу, метою якого є виявлення свого майбутнього призначення, адже професійне самовизначення – основа самоствердження людини в суспільстві, одне із головних і найважливіших рішень у житті.

Результатом процесу професійного самовизначення у старшому шкільному віці є вибір майбутньої професії. Допомога учням у правильному виборі професії передбачає необхідність спеціальної організації їх діяльності, що включає знання про себе і про світ професійної праці з подальшим співвіднесенням знань про себе зі знаннями про професійну діяльність. Ці компоненти є основними складовими процесу професійного самовизначення на етапі вибору професії. Крім цього, однією з проблем, що виникають під час входження молодої людини у професійне середовище, є її відповідність рівню вимог професійного середовища, а також відповідність специфіки професійної діяльності очікуванням особистості. Успішне вирішення означених проблем можливе за умови реалізації системи професійної орієнтації учнівської молоді.

Важливими суб'єктами профорієнтаційної роботи є висококваліфіковані соціальні педагоги, які здійснюють цю діяльність. Слід відзначити, що профорієнтаційна робота у загальноосвітніх закладах є багатогранною та відповідальною. Здійснений науковий пошук [1; 2; 3] свідчить, що складовими профорієнтаційної діяльності у закладах освіти є професійна освіта,

професійна діагностика, професійне виховання, професійне консультування. Все це сприяє професійному самовизначенню учнів, насамперед виявленню й розвитку здібностей, формуванню мотивів вибору професії, професійних інтересів, моральних та інших якостей, важливих для майбутньої трудової діяльності.

Професійна підготовка соціальних педагогів передбачає опанування комплексом знань, зокрема, про систему профорієнтаційної роботи, її компоненти, учасників, етапи здійснення, методи та форми роботи; світ професій, їх класифікації, вимоги професії до фахівця, ринок праці, умови навчання та працевлаштування; про особистість, її фізичний, психологічний та соціальний розвиток, а також формування умінь та навичок профорієнтаційної роботи. Підготовка школярів до професійного самовизначення забезпечується різноманітними формами та методами профконсультаційної роботи, з якими майбутні соціальні педагоги ознайомлюються в процесі вивчення дисциплін, спрямованих на засвоєння основних закономірностей та особливостей профорієнтаційної роботи, оволодіння комплексом вмінь та навичок, необхідних для здійснення успішної професійної діяльності у молодіжному середовищі.

У результаті вивчення означених дисциплін здобувачі освіти мають оволодіти знаннями про профорієнтаційну діяльність в цілому; зміст, складові профорієнтації, її функції, види, форми; особливості профорієнтаційної діяльності з різновіковими категоріями учнів; уміннями визначати професійну спрямованість особистості й розробляти та реалізовувати систему профорієнтаційної роботи серед молоді.

Відзначимо, що підготовка школярів до професійного самовизначення забезпечується різноманітними формами та методами профорієнтаційної роботи, з якими майбутні соціальні педагоги ознайомлюються у процесі вивчення навчальних дисциплін. Реалізація системи профорієнтаційних заходів створює умови для залучення учнів у різноманітні види пізнавально-перетворювальної діяльності в освітньому процесі. Розпочинається профорієнтаційна діяльність зазвичай з ознайомлення школярів зі світом професій та основами сучасного виробництва. Згодом форми та методи профорієнтаційної роботи спрямовуються на підготовку учнів старшої школи до самостійного та усвідомленого профільного самовизначення. Результатом такої діяльності старшокласників стає трансформація інтересу до професії у професійний інтерес та побудова на цій основі професійних намірів, які змістовно віддзеркалюють індивідуальну освітню траєкторію.

Під методами професійної орієнтації розуміємо способи спільної діяльності соціального педагога та учнів, які забезпечують їх підготовку до професійного самовизначення. Методи поділяються на: пояснювально-ілюстративні або репродуктивні (бесіда, розповідь, пояснення, лекція, демонстрація, ілюстрація явищ та процесів); інформаційно-пошукові (проблемний виклад, евристичні бесіди, методи організації дослідницької діяльності, спостереження, робота з літературою тощо); активні методи (ділові

ігри, метод занурення з елементами гри, контекстне навчання, ігри-вправи, аналіз ситуацій, «мозковий штурм», тематичні дискусії тощо). При цьому важливим є використання методів, які дозволяють формувати знання та вміння учнів шляхом їх залучення до активної пізнавальної діяльності, й сприяють розвитку емоційно-вольової сфери учнів, формуванню стійкої особистісно-соціальної спрямованості особистості, її свідомому професійному самовизначенню з урахуванням індивідуальних пріоритетів, здібностей та інтересів особистості. які створюють умови для розвитку творчої активності старшокласників, активізації їх професійного самовизначення.

Ефективність такої діяльності визначається професійною готовністю майбутнього фахівця до розробки й реалізації системи профорієнтаційної роботи в закладах освіти, що потребує цілеспрямованого її формування в процесі навчання у закладі вищої освіти. Така готовність містить мотиваційно-ціннісну, когнітивну й діяльнісно-творчу складові й має розвиватися в різних видах діяльності під час професійної підготовки майбутніх фахівців – навчальній, соціально-виховній, практичній, волонтерській, самоосвітній.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, здійснення профорієнтаційної роботи у загальноосвітніх закладах є важливим напрямом професійної діяльності соціального педагога. Професійна підготовка соціальних педагогів має здійснюватись протягом усього періоду навчання, що передбачає закріплення теоретичних знань під час проходження навчальних та виробничих практик й має забезпечувати здобуття досвіду розробки й реалізації системи профорієнтаційної діяльності в закладах освіти, що створюють умови для розвитку творчої активності старшокласників, активізації їх професійного самовизначення.

Список використаних джерел:

1. Васильєв В.В. Система адаптації робітників до професійної діяльності. Дніпропетровськ: ДДУ, 1999. 300 с.
2. Мельник О.В. Зміст, форми та методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання: наук.-метод. посіб. К.: Педагогічна думка, 2008. 56 с.
3. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога. М.: ТЦ «Сфера», 2001. 480 с.

Герасименко А.Ю.

КОРЕКЦІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.О. Єсіна

Анотація. У статті проаналізовані юридичний, психологічний, соціологічний, педагогічний, соціально-педагогічний підходи до визначення поняття «девіантна поведінка»; здійснено аналіз причин виникнення девіантної

поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти; виділені критерії поведінки, яка відхиляється від норми, що дає підстави стверджувати про необхідність і можливість проведення результативної профілактичної роботи; на основі аналізу наукової літератури описані види девіантної поведінки підлітків, які впливають на всебічний розвиток особистості та її соціалізацію; виявлені форми, у яких може виражатися поведінка підлітків, що відхиляється від норми; розкрито поняття «соціальна корекція»; схарактеризовано напрямки корекційного соціально-педагогічного впливу: відновлення, компенсування, стимулювання та виправлення, описані етапи роботи соціального педагога з соціально-педагогічної корекції девіантної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: підлітки, девіантна поведінка, соціальний педагог, соціально-педагогічна корекція, заклади загальної середньої освіти.

Gerasimenko A.Yu. Correction of Deviant Behavior of Teenagers as One of the Priority Areas of Social Work

Annotation. In article legal, psychological, sociological, pedagogical, social and pedagogical approaches to definition of the concept "deviant behaviour" are analysed; the analysis of the causes of deviant behavior of teenagers in institutions of the general secondary education is carried out; criteria of behavior which deviates norm that gives the grounds to claim about need and a possibility of carrying out productive scheduled maintenance are marked out; on the basis of the analysis of scientific literature types of deviant behavior of teenagers which influence all-round development of the personality and her socialization are described; forms in which the behavior of teenagers deviating norm can be expressed are found; the concept "social correction" is opened; the directions of correctional social and pedagogical influence are characterized: updating, compensation, stimulation and correction, are described stages of work of the social teacher on social and pedagogical correction of deviant behavior of teenagers in institutions of the general secondary education.

Keywords: teenagers, deviant behavior, social teacher, social and pedagogical correction, institutions of the general secondary education.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашої держави відбуваються складні політичні, економічні та соціальні процеси, що призводять до деформації виховної функції сім'ї, занепаду позашкільних, культурно-освітніх закладів. Ускладнює цю ситуацію неблагополучне побутове оточення, важке матеріальне становище сімей, що впливає на погіршення криміногенної ситуації серед молоді. Це у свою чергу знижує рівень формування сприятливого морального середовища для виховання особистості та призводить до збільшення кількості підлітків, чия поведінка виходить за межі моральних і правових норм.

У даній ситуації, особливо актуальною стає проблема роботи з такими підлітками. Все це і зумовлює необхідність проведення соціально-педагогічної корекції девіантної поведінки підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив встановити, що проблемою девіантної поведінки підлітків займалися (В. Афанасьєва [1], Клейберг [6], Менделевич [9]), дослідженням видів, форм, критеріїв, засобів, методів, шляхів запобігання та виправлення різних видів девіацій (О. Безпалько [2], А. Капської [5], І. Кошової [7], Н. Максимової [8]), соціально-педагогічною корекцією девіантної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти (М. Волошенко [4], Л. Тютті [10]).

Метою статті є дослідження особливостей соціально-педагогічної корекції девіантної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Девіантна поведінка підлітків як негативне суспільне явище існує у багатьох країнах світу. Порушення норм поведінки у дітей та підлітків, які призводять до відповідальності, виникають з різних причин. Але як наслідок суспільство втрачає в них повноцінну зміну поколінь.

У науковій літературі немає єдиного визначення поняття «девіантна поведінка». Існує декілька підходів до визначення цього феномену.

З точки зору, юриспруденції, девіантна поведінка – це поведінка, яка виявляється у соціально-криміногенних формах і способах, що суперечать офіційно встановленим у певному суспільстві правовим нормам і очікуванням [4, с. 12].

На відміну від правових наук, соціологічна наука використовує більш широке визначення девіації, як відхилення від загальноприйнятих цінностей і норм. Вона відносить до девіантної поведінки не тільки злочини та інші правопорушення, але й алкоголізм, пияцтво, наркоманію, бродяжництво, дармоїдство, дитячу безпритульність, аморальну поведінку тощо [3, с. 15].

Вчені психологічної галузі розуміють під девіантною поведінкою окремі вчинки чи систему вчинків, що суперечать прийнятим у суспільстві нормам і правилам та виявляються у вигляді незбалансованості психічних процесів, порушенні процесу самоактуалізації або у вигляді ухиляння від морального або естетичного контролю над власною поведінкою [9, с. 12].

Представники педагогічної науки розуміють під девіантною поведінкою як відхилення від прийнятих у певному суспільстві, соціальному середовищі соціально-моральних норм і цінностей, а також порушення процесу засвоєння і відтворення соціальних норм та культурних цінностей, саморозвитку і самореалізації у тому суспільстві, до якого особистість належить [1, с. 48].

У соціальній роботі і соціальній педагогіці вживаються терміни «діти з девіантною поведінкою», «діти з деструктивною поведінкою», а також «дезадаптовані діти» [2]. Усі ці поняття дуже близькі, вони мають соціально-психологічний зміст і характеризують цю категорію дітей з позиції соціальної норми, а точніше, невідповідності їй. Найбільш характерними виявами

поведінки таких дітей є: агресивність, конфлікти з учителями, батьками, ровесниками, бродяжництво, вживання алкоголю і наркотиків, правопорушення. Їх поведінка потребує відповідної корекції.

Проведений аналіз наукових праць В. Афанасьєвої [1], О. Безпалько [2], А. Капської [5], дозволив схарактеризувати причини виникнення девіантної поведінки підлітків: соціально-економічні – зниження життєвого рівня населення, майнове розшарування суспільства, обмеження можливостей соціально схвалених способів заробітку, безробіття, доступність алкоголю та тютюну; соціально-педагогічні – криза інституту сім'ї, зростання кількості сімей із конфліктним та асоціальним стилем виховання, проблеми, пов'язані з навчанням, конфлікти з учителями, низький соціальний статус підлітка в учнівському колективі, слабка система позашкільної зайнятості дітей і молоді; соціально-культурні – зниження морально-етичного рівня населення, поширення кримінальної субкультури, руйнація духовних цінностей, збільшення кількості неформальних молодіжних об'єднань, у яких домінує культ сили, пропаганда ЗМІ асоціальних стереотипів поведінки; психологічні – акцентуації характеру, реакція емансипації, реакція групування, потяг до самоствердження, задоволення почуття цікавості, бажання виглядати дорослим, потреба змінити психічний стан у стресовій ситуації, інфантилізм, підвищений рівень тривожності; біологічні – порушення роботи ферментативної та гормональної систем організму, вроджені психопатії, мінімальні мозкові дисфункції внаслідок органічного враження головного мозку, наслідки спадковості, вплив природного середовища.

У працях І. Кошової [7], Н. Максимової [8] виділено такі критерії девіантної поведінки: систематична повторюваність; соціально-деструктивна спрямованість; тривалість дії; порушення норм моралі, що прийняті на певному рівні соціального і культурного розвитку соціальної спільноти; активність і пасивність неприйняття типових норм; невідповідність нормам вікових особливостей і статевої приналежності неповнолітнього; вихід за межі індивідуальних варіацій; змінність реакції, що дає підстави стверджувати про необхідність і можливість проведення результативної профілактичної роботи.

На основі аналізу наукової літератури розрізняємо наступні види девіантної поведінки:

1. Деструктивна поведінка, спрямована на спричинення шкоди лише самій особистості і не відповідає загальноприйнятим соціально – моральним нормам.

2. Асоціальна поведінка, що заподіює шкоду особистості і соціальним спільнотам (сім'я, компанія друзів, сусіди) та проявляється в алкоголізмі, наркоманії, самогубстві тощо.

3. Протиправна поведінка, що представляє собою порушення як моральних, так і правових норм і виражається у грабежах, вбивствах та інших злочинах.

Девіантна поведінка підлітка може виражатися у формі: вчинку (вдарити людину по обличчю); б) діяльності (постійне заняття вимаганням чи

протитуцією); в) способу життя (злочинний спосіб життя – організатора мафіозної групи, грабіжницької зграї, спільноти фальшивомонетників тощо) [9].

Одним із перспективних і важливих напрямів соціальної роботи і соціальної педагогіки з подолання девіантної поведінки підлітків є соціальна корекція, організація і здійснення якої потребує комплексного підходу.

На основі аналізу наукових праць М. Волошенко [4], Л. Тютті [10] «соціальну корекцію» визначено як діяльність соціального суб'єкта з виправлення тих особливостей психологічного, педагогічного і соціального плану, що не відповідають прийнятим у суспільстві моделям і стандартам.

Метою корекційно-педагогічної роботи соціального педагога закладу загальної середньої освіти є не лише виправлення відхилень, які вже наявні у поведінці підлітка, а й створення передумов щодо його подальшого розвитку, позитивної соціалізації та інтеграції у соціум.

Корекційний соціально-педагогічний вплив може здійснюватися за такими напрямками, як: відновлення (відтворення тих якостей соціального суб'єкта, що переважали до появи відхилення); компенсування (посилення якостей діяльності соціального суб'єкта, що можуть замінити втрачене в результаті певних порушень); стимулювання (активізація позитивних якостей, діяльності соціального суб'єкта, формування визначених ціннісних орієнтацій, установок окремих індивідів, створення позитивного емоційного фону і відносин у мікросоціумі) та виправлення (заміна негативних властивостей, якостей соціального суб'єкта на позитивні).

У корекційній роботі соціального педагога закладу загальної середньої освіти виділяють наступні етапи:

1. З'ясування причин відхилення у поведінці підлітка, а також визначення його сильних і слабких сторін.
2. Визначення цілей, методів, засобів, способів, спрямованих на викорінення недоліків у поведінці підлітків і формування позитивної якості, протилежної тій, що є найближчою причиною девіацій у поведінці.
3. Формування мотивів позитивної поведінки, а саме, бажання позбавитися від недоліків, потреба удосконалити особистісні якості.
4. Включення підлітка у діяльність, яка забезпечує формування позитивних якостей особистості, покращує його міжособистісні відносини.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, удосконалення системи корекційної соціально-педагогічної роботи з підлітками девіантної поведінки у ЗЗСО є пріоритетним напрямом соціальної роботи. Отже, вважається доцільним соціальним працівникам і соціальним педагогам приділяти більше уваги саме формам, методам, технологія корекційної роботи з підлітками, активно впроваджувати їх в свою майбутню професійну діяльність.

Перспективним напрямом подальшої дослідницької діяльності є розробка комплексу засобів соціально-педагогічної корекції девіантної поведінки підлітків у ЗЗСО.

Список використаних джерел:

1. Афанасьєва В.В. Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків у навчальному процесі. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2009. № 1. С. 47-52.
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
3. Веред І.С., Кушнір Ю.В. Соціологія девіантної поведінки: навчальний посібник. Донецьк: КІЦ, 2013. 192 с.
4. Волошенко М.О. Профілактично-корекційна робота з підлітками девіантної поведінки: навчальний посібник до тренінг-курсу. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2015. 130 с.
5. Капська А.Й. Соціальна робота: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 328 с.
6. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. Москва: Юрайт-М, 2001. 160 с.
7. Кошова І.В. Психологія девіантної поведінки: навчальний посібник. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2009. 167 с.
8. Максимова Н.Ю. Психологія девіантної поведінки: навчальний посібник. Київ: Либідь, 2011. 520 с.
9. Менделевич В.Д. Психология девиантного поведения. Москва: МЕДпресс, 2001. 432
10. Тюття Л.Т. Соціальна робота: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.

Гольфельд Т.Г.

ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ БАГАТОДІТНОЇ СІМ'Ї

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Василенко

Анотація. У статті на основі аналізу специфіки соціальної технології представлено технологію соціального супроводу багатодітної сім'ї в центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді як наявність стратегічної програми вирішення проблеми сім'ї за алгоритмом послідовності операції для подолання кризової ситуації в сім'ї, мінімізації негативних наслідків проблем сім'ї. Розроблена технологія базується на принципах: гуманізму, цілеспрямованості, опори на можливості сім'ї, індивідуального та диференційованого підходу, системності та складається з етапів (підготовчий, основний, підсумковий).

Ключові слова: технологія, багатодітна сім'я, соціальний супровід, соціальна послуга, соціальний захист, корекція, моніторинг.

Abstract. Based on the analysis of the specifics of social technology, the article presents the technology of social support for large families in the centers of social services for families, children and youth. The technology is a strategic program for solving the problem of the family according to the algorithm of the sequence of operations to overcome the crisis situation in the family, to minimize the negative consequences of family problems. The developed technology is based on the principles: systematization, humanism, purposefulness, reliance on the strengths of the family, targeting and consists of stages (preparatory, basic, final).

Keywords: *technology, large family, social support, social service, social protection, correction, monitoring.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі суспільного буття українська сім'я має багато проблем, які впливають на її життєдіяльність, порушують її функції. В умовах ринкової трансформації української економіки соціально-демографічний склад сім'ї стала відчутним чинником впливу на рівень добробуту сім'ї. Соціально-економічні проблеми в суспільстві роблять найбільш уразливими багатодітні сім'ї в Україні. Незважаючи на державні заходи щодо полегшення життя багатодітних сімей, багатодітну сім'ю відносять до сім'ї «групи ризику» [8].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ґрунтовну теоретичну розробку проблеми надання соціальної допомоги багатодітним родинам в різних аспектах здійснили: А. Капська, О. Безпалько, Л. Мигович, С. Толстоухова, І. Трубавіна (соціально-педагогічний аспект), В. Левченко, Н. Романова, Т. Семигіна (соціально-реабілітаційний аспект), К. Вицукаєва, Г. Лактіонова (профілактичний аспект), Н. Заверико, Т. Семигіна, В. Турський (соціально-захисний аспект), Т. Алексеєнко, Л. Завацька, З. Кияніца, О. Холостова (технологічний аспект), К. Вицукаєва (представництво інтересів сімей та дітей). Але, незважаючи на значну кількість наукових доробок, проблема соціально-педагогічної підтримки та захисту багатодітних сімей є актуальною, що і стало предметом наших наукових пошуків.

Вищезазначене актуалізує необхідність надання багатодітним сім'ям соціальних і адміністративних послуг, які є формою соціального супроводу, що передбачає розробки технології надання комплексу соціальних послуг конкретній сім'ї.

Актуальність і суспільна значущість проблеми визначили **мету статті**, а саме – розробити технологію соціального супроводу багатодітної сім'ї на базі центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Викладання основного матеріалу. Ідеологія пріоритету багатодітної сім'ї, визнання її цінності для життя та розвитку не тільки конкретної людини, але й суспільства у цілому, закріплена в багатьох нормативних документах нашої країни. Згідно із Законом України «Про охорону дитинства» визначено багатодітну сім'ю як сім'ю у якій подружжя (чоловік та жінка) перебувають у

zareєстрованому шлюбі, разом проживають та виховують трьох і більше дітей, у тому числі кожного із подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самотійно їх виховує [7]. Якщо сім'я опинилася у складних життєвих обставинах, то кожен із членів родини має право на отримання необхідних соціальних послуг або соціальний супровід з боку центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, який здійснюється відповідно до постанов Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)» (2013 р.) і «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» (2013 р.) [1; 2]. Саме ці нормативні документи визначають основи соціального супроводу багатодітної сім'ї в Центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Соціальний супровід багатодітної сім'ї проводиться з метою подолання життєвих труднощів, мінімізації негативних наслідків, допомоги розв'язання проблем сім'ї на основі розробленої соціальної технології.

Поняття «технологія» використовується в науці в різних значеннях: як способи матеріалізації трудових функцій людини, її знань, навичок і досвіду щодо перетворення предмету праці або соціальної діяльності (промислова технологія); як наукова дисципліна, що вивчає фізичні, хімічні, механічні та інші закономірності, які впливають на технологічні процеси [5]; як розробку методів і методик результативного і раціонального цілеспрямованого соціального впливу, які застосовуються соціальними службами, окремими закладами соціального обслуговування і соціальними працівниками для вирішення соціальних проблем і забезпечення соціального захисту населення (соціальна технологія) [6]; як сукупність способів професійного впливу на соціальний об'єкт з метою його покращення, забезпечення оптимізації функціонування при можливому тиражуванні даної системи впливу (технологія соціальної роботи) [3]; як спосіб здійснення діяльності на основі її раціонального розчеплення на процедури і операції з їх наступною координацією і вибору оптимальних засобів і методів їх виконання (соціально-педагогічну технологію) [4]. Л. Завацька визначає такі ознаками технології соціальної роботи: наявність стратегічної програми, у межах якої вирішується конкретна соціальна проблема; алгоритм послідовності операції для досягнення конкретного результату; наявність критеріїв оцінки успішної діяльності фахівця; неперервність контакту з клієнтом соціальної роботи; динамізм змісту, форм та методів соціальної роботи [5].

При розробці технології соціального супроводу багатодітної сім'ї ми взяли за основу визначення Л. Завацької, оскільки воно розкриває зміст поняття технології, об'єктивно характеризуючи її як один із видів соціально-педагогічної діяльності, що на нашу думку, є найбільш прийнятним для реалізації соціального супроводу [5]. Соціальний супровід сім'ї – це вид соціальної роботи, який передбачає здійснення соціальними службами системи комплексних заходів щодо тривалої допомоги сім'ям та їх членам з метою

збереження сім'ї, відновлення родинних стосунків, захисту і реалізації прав членів сім'ї у родині і прав сім'ї у суспільстві [6].

Метою технології соціального супроводу багатодітної сім'ї є подолання життєвих труднощів, мінімізація негативних наслідків проблем сім'ї.

Мета підготовчого етапу технології: аналіз проблем багатодітної сім'ї, виявлення умов життєдіяльності сім'ї, вивчення проблем, які виникли в результаті складних життєвих обставин сім'ї; діагностика взаємодії батьків і дітей у сім'ї.

Реалізація першого етапу технології починається з вибору та розробки комплексу необхідних засобів, спрямованих на діагностику проблем сім'ї; соціальне інспектування багатодітної сім'ї. На основі результатів соціального інспектування та інформації, що підтверджує наявність складної життєвої обставини про взяття сім'ї під соціальний супровід (за результатами рішення дорадчого органу); виявлення запиту на необхідність та своєчасність проведення соціального супроводу сім'ї; розробка програми діяльності соціального робітника з багатодітною сім'єю. Складання заяви-зголи сім'ї про соціальний супровід; діагностичні бесіди, робота з документами сім'ї. Також на підготовчому етапі реалізується інформаційна робота з батьками (інформаційні послуги (довідкові послуги про соціальні виплати, умови отримання допомоги, надання контактів служб для звернення за допомогою). Комплексне обстеження включає: вивчення стану здоров'я членів сім'ї, умов розвитку та виховання дитини, ставлення до неї; думки членів сім'ї про проблеми і потреби, шляхи їх подолання; обговорення спільно з сім'єю та найближчим її оточенням (родичами) матеріальні, соціальні та інші можливості щодо подолання складних життєвих обставин.

Очікуваним результатом підготовчого етапу дослідження є постанова про взяття сім'ї під соціальний супровід; оформлення пакету документів на надання матеріальної, медичної, психологічної і реабілітаційної допомоги; постановка багатодітної сім'ї на соціальний супровід.

Другий етап технології – основний – проведення соціального супроводу.

Мета етапу: надання матеріальної, психологічної, юридичної, консультативної допомоги, реалізація можливостей самостійного виходу із кризової ситуації.

Основні напрями соціального супроводу містять: оформлення облікової картки сім'ї, яка перебуває під соціальним супроводом; планування форм соціального супроводу (конкретні заходи, спрямовані на подолання життєвих труднощів, що охоплюють сфери функціонування сім'ї, які спрямовані на забезпечення навчання та розвитку дитини, емоційного комфорту, задоволення потреб здоров'я, соціального та фізичного функціонування, дозвілля, спілкування, інтеграції); проведення комплексу заходів що забезпечують умови для подолання складних життєвих обставин сім'ї; проведення разом з сім'єю аналізу продуктивності заходів щодо покращення життєдіяльності сім'ї. Після трьох місяців здійснення соціального супроводу проводиться проміжне

оцінювання ситуації, на підставі якої, за необхідності, вносяться зміни до плану роботи, що відображають зміни в потребах та становищі сім'ї.

Очікувані результати: подолання важливих проблем виявлених у сім'ї, сформованість і реалізація плану самопомочі членами сім'ї у подоланні кризових ситуацій.

Третій етап технології – підсумковий (завершення соціального супроводу).

Мета третього етапу: моніторингове соціальне інспектування сім'ї, виявлення перспектив розвитку сім'ї.

Реалізація третього етапу технології передбачає по закінченню терміну соціального супроводу за договором здійснюється моніторинг (відстеження змін в сімох за визначеними проблемами) за результати якого приймається рішення про продовження або завершення соціального супроводу. Проведення після супроводу інформаційної роботи про способи й організації соціальної підтримки, якими сім'я може скористатися в майбутньому. Надання правової і довідкової консультації. За потреби, робота із сім'єю продовжується з метою надання необхідних соціальних послуг після завершення соціального супроводу.

Очікуваний результат впровадження технології соціального супроводу багатодітної сім'ї: зміна розв'язання проблем сім'ї від допомоги центру до самостійного розв'язання проблем і подолання труднощів.

За потреби, якщо застосовані засоби основного етапу соціального супроводу виявляться недостатньо ефективними, має бути проведено додатковий бліц моніторинг, надання консультативної допомоги, інформації про можливості супроводу з метою корекції розробленого плану. При цьому консультування спрямовано на налагодження внутрішньо сімейних стосунків через спільне обговорення проблем і конфліктів, на спільне усвідомлення основної проблеми сім'ї, дійсних причин конфліктів, з'ясування альтернативних засобів поведінки. З метою профілактики рецидивів неблагополуччя необхідно спрямувати членів сім'ї на самостійне розв'язання проблем. У результаті всі члени сім'ї усвідомлюють свої помилки в повсякденному сімейному житті, навчаються конструктивним формам спілкування, мають замінити неконструктивні дії конструктивними [5; 8; 10].

Висновки. Таким чином, під технологією соціального супроводу багатодітної сім'ї в центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді розуміють наявність стратегічної програми, в межах якої вирішується проблеми сім'ї за певним алгоритмом послідовності операції для подолання кризової ситуації в сім'ї, наявність критеріїв оцінки успішної діяльності фахівця з метою подолання життєвих труднощів, мінімізації негативних наслідків проблем багатодітної сім'ї. Розроблена технологія базується на принципах: гуманізму, цілеспрямованості, опори на можливості сім'ї, індивідуального та диференційованого підходу, системності та складається з етапів (підготовчий, основний, підсумковий).

Враховуючи це, вважаємо, що перспективною темою подальших досліджень є вивчення інноваційних методів соціально-виховної роботи, спрямованих на розширення змісту послуг з метою посилення виховної функції батьків у багатодітній родині.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)» № 896 від 21.11.2013 р. URL: <http://allrefs.net/c4/3zlmw/p16/>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)» № 896 від 21.11.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-2013-%D0%BF>
3. Курбатов В.И, Курбатова О.В. Социальное проектирование: Учебное пособие. Ростов н/Д: «Феникс», 2001. 416 с.
4. Заверико Н.В. Компоненти системи соціально-педагогічної підтримки дитини. *Теорія та практика підготовки соціальних педагогів та психологів у ВНЗ: досвід, проблеми та перспективи*: Всеукр. наук.-практ. конф. (17-19 травня 2007 р.). Запоріжжя: ЗНУ. С. 29-31.
5. Завадська Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Київ : Либідь, 2008. 120 с.
6. Віщукаєва К.М. Соціальний супровід клієнта: навч. посіб. Одеса 2017. 322 с.
7. Про охорону дитинства: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 11.
8. Саленко Н. Дом с большой буквы: Как повысить статус многодетной семьи. *Социальная педагогика*. 2004. № 3. С. 68–77.

Коломієць Т.О., Шеплякова І.О.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті визначено поняття «професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти» як процес набуття необхідних знань, умінь, навичок, досвіду щодо особливостей соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку під час теоретико-практичного навчання у закладі вищої освіти, а також розвиток професійно важливих

якостей здобувачів вищої освіти, які забезпечать готовність фахівців до такої роботи у майбутній професійній діяльності». Схарактеризовано структурні компоненти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти. Визначено поняття та розкрито складові готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: *майбутній соціальний працівник, дитина молодшого дошкільного віку, соціальна адаптація, професійна підготовка, готовність.*

Kolomiets T.O., Sheplyakova I.O. The Professional Training of Future Social Workers to the Work for the Social Adaptation of Children of Young Preschool Age to the Conditions of the Preschool

Annotation. The article defines the concept of «the professional training of future social workers to the work for the social adaptation of children of young preschool age to the conditions of the preschool» as a process of acquiring the necessary knowledge, skills, experience on the features of social adaptation of preschool children during theoretical and practical training in institutions of higher education, as well as the development of professionally important qualities of applicants for higher education, which will ensure the readiness of professionals for such work in future professional activities. The structural components of professional training of future social workers to the work for the social adaptation of children of young preschool age to the conditions of the preschool are characterized. The concepts are defined and the components of readiness of future social workers to the work for the social adaptation of children of young preschool age to the conditions of the preschool are revealed.

Keywords: *future social worker, child of young preschool age, social adaptation, professional training, readiness.*

Постановка проблеми. Актуалізованою у сьогоденні є проблема забезпечення необхідних умов у соціумі для позитивної соціалізації дітей, зокрема молодшого дошкільного віку. Значущим інститутом соціалізації дітей цього віку є заклад дошкільної освіти (надалі – ЗДО).

При цьому успішність перебігу процесу соціалізації дитини молодшого дошкільного віку в ЗДО, насамперед, залежить від ефективності процесу її соціальної адаптації до умов цього закладу. Адже, на жаль, лише третина молодших дошкільнят, які почали відвідувати ЗДО, успішно адаптуються до його умов. Більшість дітей стикаються з різноманітними складнощами адаптаційного періоду, пов'язаними з їхньою нездатністю або невмінням приймати соціальні правила і норми, виконувати соціальні ролі, знаходити орієнтири для вибору стратегії поведінки у групі ровесників та з дорослими тощо. Причому самотійно здолати проблеми цього складного періоду дитині часом не під силу. Тому вона потребує підтримки, допомоги і розуміння як з боку батьків, так і з боку інших учасників освітнього процесу в ЗДО, зокрема

соціального педагога, обов'язком якого є здійснення соціально-педагогічного супроводу процесу соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку в ЗДО. А, відтак, у процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі значна увага має приділятися формуванню їхньої готовності до такої роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що вирішенню проблеми соціальної адаптації особистості присвячені праці вітчизняних (О. Безпалько, І. Зверева, Ю. Ключан та ін.) та зарубіжних (А. Бандура, Р. Гартман, Е. Еріксон, А. Маслоу, А. Мудрик, Ж. Піаже, К. Роджерс, М. Ромм, З. Фрейд та ін.) учених. Окремі аспекти соціальної адаптації особистості в умовах закладів освіти репрезентовано в студіях О. Єжової, Л. Міщик, В. Костіної, В. Оржехівської, зокрема дітей дошкільного віку в умовах ЗДО – С. Андрійчук, Н. Аксарінової, Л. Артемової, Г. Беленької, Н. Ватутіної, Н. Гавриш, Н. Захарової, О. Кононко, В. Кузьменко, Л. Лязіної, Т. Поніманської та інших.

Питання професійної підготовки фахівців соціальної галузі в закладах вищої освіти розкрито в дослідженнях вітчизняних (О. Безпалько, О. Василенко, М. Васильєва, О. Гуренко, Н. Єсіна, І. Зверева, Н. Кабусь, А. Капська, О. Карпенко, В. Костіна, В. Поліщук, І. Романова, І. Шеплякова та ін.) та зарубіжних (О. Абдулліна, Р. Овчарова, В. Сластьонін, О. Холостова та ін.) учених. Розробкою основ роботи фахівця соціальної галузі з соціальної адаптації дошкільників займалися С. Курінна, В. Суржанська, А. Носач та інші.

Однак, питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти (зокрема технологічні аспекти цієї проблеми) в наукових джерелах у галузі соціальної роботи висвітлені недостатньо.

Мета статті – здійснити компонентно-структурний аналіз технології професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі аналізу наукових джерел [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9] встановлено, що професійна підготовка є невід'ємною складовою професійної освіти, у ході якої формуються та розвиваються знання, вміння, навички та якості фахівця. При цьому в Енциклопедії для фахівців соціальної сфери *професійна підготовка соціальних працівників / соціальних педагогів* визначена як «процес і результат оволодіння цінностями соціальної та соціально-педагогічної діяльності, професійно необхідними знаннями, вміннями й навичками, формування професійно важливих особистісних якостей, які є основою готовності до професійної соціальної та соціально-педагогічної діяльності» [7, с. 233]. У свою чергу під «готовністю», за В. Семиченко, розуміють «наявність компетенції, знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання певної сукупності завдань» [10, с. 50].

Професійна підготовка фахівців соціальної галузі є складним, багаторівневим процесом, що триває впродовж усього періоду навчання майбутніх фахівців у закладі вищої освіти й включає теоретичну та практичну підготовку, передбачає поступове нарощування знань, умінь, навичок, досвіду практичної діяльності, розвиток професійно важливих особистісних якостей майбутнього фахівця.

На основі узагальнення результатів теоретичного аналізу наукових джерел визначено поняття *«професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти»* як процес набуття необхідних знань, умінь, навичок, досвіду щодо особливостей соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку під час теоретико-практичного навчання у закладі вищої освіти, а також розвиток професійно важливих якостей здобувачів вищої освіти, які забезпечать готовність фахівців до такої роботи у майбутній професійній діяльності. *Результатом* зазначеного процесу визначено *готовність* студентів до здійснення такої роботи у майбутній професійній діяльності.

Теоретичний аналіз наукових джерел (В. Андрієвська [1], С. Архипова [2], О. Безпалько [3], Р. Вайнола [4], Л. Міщик [8]) дозволив визначити компоненти технології підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО: *змістовний* (моделювання складових готовності фахівця до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО); *діяльнісно-процесуальний* (окреслення оптимальних форм, методів і засобів професійної підготовки); *нормативно-правовий* (характеристика нормативних основ забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО); *професійно-особистісний* (моделювання системи професійно важливих особистісних якостей майбутнього фахівця, необхідних для ефективної роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО); *моніторингово-корекційний* (визначення динаміки поетапної зміни рівня готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО за допомогою діагностичного інструментарію, зіставлення отриманих результатів з метою функціонування системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО і внесення, у разі потреби, відповідних коректив у процес професійної підготовки).

На основі аналізу джерельної бази [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10] встановлено, що особливістю професійної підготовки майбутнього соціального працівника до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО є комплексність та системність цього процесу з врахуванням основних складників відповідної готовності здобувачів вищої освіти: *когнітивний компонент* (наявність у здобувачів вищої освіти загально-педагогічних та

спеціальних знань психосоціальних особливостей вікового періоду дитинства 3-4 років; особливостей та технології професійної діяльності соціального працівника з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО; оволодіння необхідним інструментарієм психолого-педагогічних методик соціально-педагогічної корекції та розвитку дитини 3-4 років); *мотиваційно-ціннісний компонент* (професійно-педагогічна спрямованість студентів на вирішення проблеми соціальної адаптації дітей молодшого шкільного віку в майбутній власній фаховій діяльності, показниками якої є сформованість у здобувачів вищої освіти пізнавальних та соціальних мотивів такої роботи; усвідомлення значущості та бажання опанування необхідних для цього знань, формування умінь); *особистісний* (сформованість професійно важливих особистісних якостей майбутнього фахівця, необхідних для ефективної роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО); *діяльнісний компонент* (оволодіння уміннями та навичками організації, координації діяльності суб'єктів соціально-виховної роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО);

На основі аналізу теоретичних підходів до проблеми оцінки готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності (В. Андрієвська [1], О. Безпалько [3], Р. Вайнола [4], О. Гуренко [6]) схарактеризовано критерії готовності здобувачів вищої освіти – майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов ЗДО: *когнітивний, мотиваційно-ціннісний, особистісний та діяльнісний*.

Висновки. Проблема підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти є актуальною й вимагає вирішення. Перспективи подальшої роботи вбачаємо у розробці та експериментальній перевірці комплексу засобів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації дітей молодшого дошкільного віку до умов закладу дошкільної освіти.

Список використаних джерел:

1. Андрієвська В. В. Професія і особистість: проблеми рольової ідентифікації. *Теоретичні проблеми психології професій* / за ред. Б. Федоришина. Краків, 1999. 13 с.
2. Архипова С. Н. Проблеми університетської підготовки спеціалістів соціальної роботи. *Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики*. Київ: ДЦССМ, 2002. Ч. I. С. 142-150.
3. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методологічні основи: монографія. Київ: Наук. світ, 2006. 363 с.
4. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: монографія / за ред. С. О. Сисоєвої. Запоріжжя: Хортиц. навч.-реабілітац. багатопроф. центр, 2008. 460 с.

5. Васильєва М.П., Романова І.А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка*. 2019. №13. Т.2. С.187-190.

6. Величко О., Гуренко О., Захарова Н. Професійна підготовка соціального педагога: теоретико практичний конспект: колективна монографія / За заг. ред. к. пед. наук, доц. О. Гуренко. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2013. 332 с.

7. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери [Алексєєнко Т. Ф. та ін.]; за заг. ред. І. Д. Зверєвої; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ін-т проблем виховання НАПН України [та ін.]. Київ; Сімферополь: Універсум, 2012. 535 с.

8. Міщик Л. І. Деякі аспекти професійної підготовки соціального педагога до профілактики соціального сирітства. *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2014. Вип. 6. С. 74-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDU_2014_6_15 (дата звернення: 30.04.2020 р.).

9. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України № 509 від 22.05.2018 р URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#n19> (дата звернення: 07.05.2020 р.)

10. Семиченко В. А. Моделювання структури педагогічної діяльності. Ялта: НМЦ «Надія», 2000. 75с.

Куряча С.В.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, доцент В.В. Костіна

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу серед підлітків у закладах загальної середньої освіти, розкрито її суть та особливості, наведено комплекс засобів професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до відповідного виду діяльності

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні фахівці соціальної галузі, профілактика булінгу серед підлітків, заклади загальної середньої освіти.

Kuryacha S.V. Theoretical Aspects of the Training of Future Specialists of the Social Industry for the Prevention of Bulling in Instations of General Secondary Education.

Annotation. This article substantiates the relevance of professional training of future professionals in the field of prevention of bullying among adolescents in general secondary education, reveals its essence and features.

Keywords: *professional training, future specialists in the social field, prevention of bullying among adolescents, general secondary education institutions.*

Постановка проблеми. Згідно з даними моніторингового дослідження, що проводилось ВООЗ у в Україні регулярного насилля в школах зазнавали близько 17 % дівчат і 16 % хлопців 11–15-річного віку, а також - 16 % українських школярів та 12 % школярок - регулярно самі ображали інших. Актуальність роботи з превенції булінгу у шкільному середовищі також підтверджують результати опитування, яке провів Інтернет-сайт «Kids Poll» (продіагностовано 1200 дітей), згідно з яким, жертвами булінгу було 48 % опитаних, із них: 15 % дітей не одноразово зазнавали насилля; 42 % респондентів - самі займалися булінгом; 20 % - займалися булінгом постійно [11]. Аналіз представлених статистичних даних підтверджує розповсюдженість проблеми булінгу у шкільному середовищі. Враховуючи, що заклади загальної середньої освіти (ЗЗСО) є місцем, де діти перебувають більшу частину дня, отримуючи знання, досвід, навички спілкування у процесі соціалізації, то створення відповідних умов для профілактики булінгу та боротьби з його негативними наслідками саме у цьому середовищі ЗЗСО є важливим завданням фахівців соціальної сфери взагалі та фахівців соціальної галузі, які мають координувати цю діяльність зокрема, що вимагає підвищення якості їхньої професійної підготовки.

Метою статті є визначення суті та особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу серед підлітків у закладах загальної середньої освіти, як важливого складника їхньої професійної підготовки, а також розробка її навчально-методичного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Уперше термін булінг (з англ. bully – хуліган, забіяка, грубіян, насильник; bullying – цькування, залякування, третирування) увійшов у науковий простір на початку 70-х рр. XX ст. у Скандинавії, де вивчалось явище насильства між дітьми у школі [2], але до сих пір немає єдиного наукового формулювання цього поняття. Аналіз наукової літератури та практики соціальної допомоги засвідчив, що дослідники розуміють поняття «булінг» по-різному і наводять такі відмінні класифікації його різновидів: «соціальна взаємодія, через яку одна людина (іноді декілька) зазнають нападів іншої людини (іноді декількох, але, зазвичай, не більше чотирьох) майже щодня впродовж тривалого періоду (декількох місяців), що викликає в жертви стан безпомічності й виключення з групи» (Н. Данкенсон) [14, с.168]; «сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем, які охоплюють процес тривалого фізичного чи психологічного насилля з боку індивіда або групи стосовно індивіда, що не може захистити себе в певній ситуації» (Е. Ролланд); «поведінка, що може бути визначена як неодноразовий напад (фізичний, психологічний, соціальний або вербальний) тими, чия влада

формально або ситуативно вища за тих, хто не має можливості захиститися, з наміром заподіяти страждання для досягнення власного задоволення» [13, с.67]. Отже, поняття «булінг» (або цькування) розглядатимемо як діяння учасників взаємодії, що полягають у психологічному, фізичному, соціальному чи сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, які вчиняються стосовно іншої особи, внаслідок чого може бути заподіяна шкода її психічному, соціальному або фізичному здоров'ю.

Аналіз наукових праць з проблеми профілактики булінгу серед підлітків засвідчив, що дослідженими є такі її аспекти: проблема цькування одних учнів іншими та його профілактика (І. Бердишев, Х. Лейманн, Д. Лейн, К. Лоренц, Д. Ольвеус та ін.); виявлення зв'язку агресії з насильством та визначення його передумов (А. Бандура, Р. Берон, А. Браун, К. Бютнер, Д. Доллард, Н. Міллер, Д. Річардсон та ін.); соціально-педагогічна профілактика булінгу серед дітей та молоді (А. Барліт, О. Барліт, І. Кон, В. Олейник та ін.); проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактичної діяльності (І. Козубовська, В. Костіна, Р. Новгородський, Н. Пихтіна, В. Поліщук та ін.). Узагальнення результатів праць вищезазначених науковців показало, що недостатньо дослідженою залишається проблема підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики цього соціально-небезпечного явища у закладах загальної середньої освіти. Враховуючи вищезазначене, важливим є визначення змісту та відбір результативних засобів, форм та методів, котрі дозволять підвищити ефективність підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО.

Спираючись на дослідження з проблеми здійснення профілактичної роботи у закладах загальної середньої освіти [1,6,7,8,9] у змісті професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до зазначеного напрямку діяльності можна визначити такі необхідні напрями: підготовка до індивідуальної роботи з профілактики булінгу з окремими особами групи «ризик»; підготовка до профілактичної роботи з сім'єю учнів, що схильні до булінгу та педагогічним колективом закладів загальної середньої освіти з метою створення виховного підтримуючого середовища; підготовка до профілактичної роботи з мікро-колективом чи класним колективом в цілому, в якому деякі члени мають досвід прояву булінгу; підготовка до роботи з профілактики булінгу у співпраці з різними інституціями у межах громад на партнерських засадах.

Сучасні дослідники визначають термін «професійна підготовка фахівців соціальної галузі» дещо по-різному як: цілісний неперервний процес становлення особистості спеціаліста; як сукупність загальних і спеціальних знань і умінь, які забезпечують можливість їхньої роботи за спеціальністю; як процес формування компетентностей фахівця та вміння вирішувати проблеми в усіх типах та видах установ соціального спрямування тощо. На основі аналізу наукової літератури [4, 5, 10, 12] ми розуміємо «професійну підготовку фахівців соціальної галузі» як процес оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками соціальної та соціально педагогічної діяльності, а також формування

важливих особистісних якостей, соціально-професійної зрілості та мотивації до професійного самовдосконалення.

Сучасні дослідники приділяють увагу особливостям організації методичного забезпечення організації процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. Саме І. Ковальчук у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців вбачає за необхідне використання поряд із традиційними різними інноваційними методами та пропонує для навчання майбутніх соціальних педагогів такі цікаві інтерактивні методи як [3, с. 83-84]: проблемна лекція-бесіда, семінар-дискусія; кейс-метод; групова дискусія; мозковий штурм; технологічний практикум; аналіз ситуацій; імітаційно-рольове моделювання педагогічних ситуацій; ділова гра. Вважаємо, що використання інноваційних методів та засобів у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери сприятиме розвитку у них креативності, ініціативності, соціальної активності, гнучкості, акторської майстерності тощо, які є основою розвитку їхньої практичної та особистісної готовності до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО.

Вивчення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі у ХНПУ імені Г.С. Сковороди до профілактики булінгу у шкільному середовищі дозволило стверджувати, що вона відбувається у ході опанування здобувачами вищої освіти першого (бакалаврського) рівня таких нормативних та варіативних дисциплін: «Основи соціально-правового захисту неповнолітніх», «Медіація в соціальній роботі», «Соціально-педагогічна робота з неповнолітніми правопорушниками», «Соціальна робота з профілактики адиктивної поведінки». Також визначено, що для підвищення ефективності професійної підготовки слід враховувати такі особливості: створення необхідних умов, які сприяли б запровадженню в процес підготовки майбутніх соціальних працівників комплексу засобів, що є необхідними для роботи у вказаному напрямі; спрямованість на забезпечення формування практичних умінь та навичок щодо організації профілактики булінгу серед підлітків різних вікових груп, адже саме це сприятиме розвитку професійної компетентності та зацікавленості майбутніх фахівців соціальної галузі до даної проблеми.

На основі узагальнення наукової літератури [3, 6, 8, 9, 10] та практики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі, серед дієвих та ефективних засобів їхньої підготовки до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО, вважаємо за доцільне використати саме такі: доповнення лекційних та практичних занять переглядом відео сюжетів, що стосуються проблеми дослідження з їх подальшим обговоренням; розгляд, обговорення та моделювання професійних ситуацій щодо профілактики булінгу у підлітковому середовищі; вирішення проблемно-пошукових завдань щодо аналізу соціальних проблем певної категорії клієнтів соціальної сфери; дискусії з питань булінгу та його профілактики; програвання рольових сюжетних ігор з питань профілактики агресивної поведінки у дитячому та молодіжному середовищі;

участь студентів у наукових конференціях, конкурсах, олімпіадах професійного спрямування, тощо.

Отже, спираючись на концептуальні ідеї вищезазначених авторів, нами розроблено комплекс засобів підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики булінгу серед підлітків у ЗЗСО, що містить такі компоненти: 1) ціннісно-мотиваційний, що забезпечує формування інтересу до обраного напрямку професійної діяльності та необхідності у професійному самовизначенні шляхом організації творчих форм взаємодії майбутніх фахівців (майстер-класи, конференції, круглі столи, соціально-виховні акції); 2) теоретико-методичний, який сприяє формуванню професійних знань (лекційні заняття); 3) практико-орієнтований, який дозволяє розвинути професійні вміння та здібності (семінарсько-практичні заняття).

Висновки та перспективи дослідження. На основі здійснених теоретичного аналізу наукової літератури та практики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі у ХНПУ імені Г.С. Сковороди нами визначено суть та особливості їхньої професійної підготовки до профілактики булінгу серед підлітків у середовищі ЗЗСО, а також обґрунтовано та розроблено відповідний комплекс засобів, що готовий до використання у педагогічному процесі закладу вищої освіти.

Перспективним напрямом подальших досліджень є експериментальна перевірка методичного забезпечення для впровадження комплексу засобів фахової підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі з питання попередження булінгу серед підлітків у ЗЗСО та визначення динаміки зміни показників мотиваційної, когнітивної та практичної готовності здобувачів вищої освіти в даному напрямі.

Список використаних джерел:

1. Афанасьєва В.В. Педагогічна профілактика агресивної поведінки підлітків в умовах загальноосвітньої школи. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2010. № 2. С. 55-62.

2. Буллинг: детская жестокость. URL: <http://www.tagilib.ru/readers/bulling.php> (дата звернення :16.03.2020).

3. Ковальчук І.А. Методи інтерактивного навчання майбутніх соціальних педагогів. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2010. № 4. С. 82-87.

4. Козубовська І.В. Сагарда В.В., Дорогіна О.В. Профілактика девіантної поведінки у професійній підготовці фахівців соціальної роботи. *Підготовка соціальних працівників /соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді. Матер. Міжн. наук.-практ. конф.* Черкаси: Черкаський національний університет. 2004. С. 87-97.

5. Костіна В.В. Особливості професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя: КПУ, 2017. Вип. 53 (106). С. 400-412.

6. Міщик Л.І., Голованова Т.П., Білоусова З.Г. Сучасні технології в роботі з сім'єю із проблем насильства: досвід, перспективи. Запоріжжя: ЗДУ. 2003. 104с.
7. Омельченко С.О. Теоретичні та методичні основи взаємодії соціальних інститутів суспільства в формуванні здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис....док. пед. наук...13.0005 / Луган. нац. пед. ун-т імені Т. Шевченка. Луганськ. 2008. 44с.
8. Панченко С.П. Профілактика жорстокого поводження з дітьми: метод. рек. для соц. педагог. та соц. прац. Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка. 2013. 60с.
9. Пихтіна Н.П., Новгородський Р.Г. Профілактика та соціально-педагогічна робота з дітьми девіантної поведінки: навч.-метод. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ імені М. Гоголя. 2007. 239 с.
10. Поліщук. В.А. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до здійснення профілактичної роботи щодо вживання наркогенних засобів неповнолітніх. *Підготовка соціальних працівників/соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді. Матер. Міжн. наук.-практ. конф.* Черкаси: Черкаськ. нац. ун-т. 2004. С.184-191.
11. Социальные детерминанты здоровья и благополучия подростков. *Исследование «Поведение детей школьного возраста в отношении здоровья»: международный отчет по результатам обследования 2009–2010 гг.* / под ред. С. Сурге и др. Копенгаген: Европ. регион. бюро ВОЗ, 2012 г. Сер. Политика охраны здоровья детей и подростков. Вып. № 6. 252 с.
12. Чубук Р.В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи із студентською молоддю: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 ./ Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. 2008. 21с.
13. Besag V. E. Bullies and Victims in Schools : Open University Press, 1989. 218 с.
14. Dancanson N. Sexual Bullying: Gender Conflict and Pupil Culture in Secondary Schools. Routledge. 1999. 168с.

Ларіна Е.Р., Василенко О.М.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЦЕНТРАХ ЗАЙНЯТОСТІ

Анотація. У статті на основі аналізу наукової літератури, практики підготовки майбутніх соціальних працівників до профорієнтаційної роботи у центрах зайнятості висвітлено мету, завдання, особливості та зміст компонентів цієї підготовки. Підготовку майбутніх соціальних працівників до профорієнтаційної роботи у центрах зайнятості розглядаємо як інтегративну здатність особистості до організації та надання соціальних послуг на основі сформованості професійних компетенцій, особистісно-професійних якостей,

професійно-необхідних цінностей і спрямованості на профорієнтаційну діяльність.

Ключові слова: підготовка, соціальний працівник, центр зайнятості, професійна орієнтація, ринок праці, зміст компонентів.

Larina E.R., Vasylenko O.M. Preparation of Future Social Workers for Professional Orientation Work in Employment Centers

Annotation: The article, based on the analysis of the scientific literature, the practice of training future social workers for career guidance work in employment centers, highlights the purpose, objectives, features and content of the components of this training. The definition of this training as an integrative ability of an individual to organize and provide social services on the basis of the formation of professional competencies, personal and professional qualities, professionally necessary values and focus on professional activity is also given.

Keywords: training, social worker, employment center, vocational guidance, labor market, content of components.

Актуальність проблеми. В умовах трансформації українського суспільства та зрушення на ринку праці України виникає необхідність реалізації програм, спрямованих на попередження дисбалансу попиту та пропозиції робочої сили. Велика роль відводиться профорієнтаційній роботі соціальних працівників центрів зайнятості, професійними обов'язками яких є організація якісних соціальних послуги особам, які шукають роботу.

Проблеми, пов'язані з професійною орієнтацією населення, є достатньо розповсюдженим об'єктом досліджень багатьох вчених. Так, серед дослідників найбільший вклад у вивчення питань професійного самовизначення особистості та особливостей побудови системи професійної орієнтації внесли Л. Авдєєв [1], Ю. Маршавін [2] В. Гладкова [4], В. Синявський [2] та ін. Однак, до теперішнього часу в Україні профорієнтація не набула системного характеру, внаслідок чого мають місце випадки некоректного професійного вибору, що призводять до втрат на особистому та державному рівнях і проявляються в ускладненні професійної адаптації, неефективній зайнятості, безробітті, низькій якості трудового життя.

У зв'язку з цим варто зацентрувати увагу на аналізі сучасного стану підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у центрах зайнятості та визначити зміст компонентів означеної підготовки у закладах вищої освіти. Основними викликами, які стоять перед ЗВО України в сучасних умовах трансформації суспільства є можливою реалізація означених завдань за умов оволодіння знаннями щодо цілей, змісту та особливостей майбутньої професійної діяльності соціального працівника у сфері зайнятості. Наразі науковці все більше акцентують увагу на питанні подальшого професійного зростання особистості фахівця. Особливо ця проблема актуальна для фахівців, які працюють у сфері «людина – людина», що передбачає їх здатність успішно

функціонувати у системі міжособистісних відносин. До них належить і соціальний працівник.

Процес становлення соціального працівника як фахівця розкрито у наукових дослідженнях та монографіях багатьох науковців, зокрема: Р. Вайнола, М. Васильєва, Н. Кабусь, О. Карпенко, А. Капська, Н. Клименко, С. Харченко, І. Шеплякова; окремі аспекти соціальної роботи у сфері зайнятості представлено у низці праць О. Василенко, І. Звереві, О. Кузнеця, В. Покрищука та ін..

З огляду на це основною ідеєю теорії і методики професійної підготовки майбутнього соціального працівника, її важливими завданнями є створення умов для якісної підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності в конкретних умовах; задоволення освітніх потреб студента та надання йому допомоги.

Мета статті. На основі узагальнення наукової літератури розглянути зміст компонентів підготовки майбутніх соціальних працівників до профорієнтаційної роботи у центрах зайнятості.

Основний виклад матеріалу. Аналіз теоретико-методичних питань підготовки соціальних працівників (М. Васильєва, І. Романова [3]; А. Капська, Л. Волинська, О. Карпенко, В. Филипчук [6], І. Шеплякова [8]) дозволив визначити поняття підготовка майбутніх соціальних працівників до профорієнтаційної роботи у центрі зайнятості як процес професійного розвитку майбутнього соціального працівника, що забезпечує набуття базових знань, умінь, навичок і якостей, практичного досвіду і норм поведінки та можливість відтворювати їх у майбутній професійній діяльності. Отже, професійна підготовка соціального працівника включає в себе не лише діяльність педагога і студента, що утворюють процес навчання, але й самостійну діяльність майбутнього соціального працівника, саморозвиток, засвоєння студентом досвіду шляхом аналізу, осмислення і перетворення сфери діяльності, в яку він буде включений.

Слід також зазначити, що вивчаючи проблему професійної підготовки майбутнього соціального працівника до діяльності, дослідники М. Васильєва, С. Харченко пішли шляхом визначення структурних компонентів цієї підготовки:

- когнітивний компонент (включає формування системи соціальних та психологічних знань з проблеми орієнтації дорослого незайнятого населення, глибиною й гнучкістю мислення; установками на співпрацю з клієнтами). Когнітивний компонент підготовки майбутніх соціальних працівників до діяльності у сфері зайнятості включає засвоєні знання в галузі гуманітарних дисциплін. До означеного компонента можна віднести дві групи знань: базові (філософські знання як теоретико-методологічна основа процесу навчання та виховання, знання сучасного передового соціально-педагогічного досвіду; мети, завдань і технологій соціально-педагогічної діяльності; об'єкта та способів соціально-педагогічного впливу; способів психологічного спілкування, прийомів взаємодії з дорослими; основ української правової

системи і законодавства, правових та морально-етичних норм у сфері професійної діяльності) і спеціальні (знання з основ профорієнтації, змісту її компонентів, технологій профорієнтації, методів соціальної роботи із зайнятим та незайнятим населенням);

- діяльнісний компонент (системи фахових умінь, які застосовуються у профорієнтації з безробітними, учнівською молоддю, у роботі з роботодавцями на ринку праці);

- мотиваційно-особистісний компонент (забезпечення професійно спрямованого формування здібностей та якостей, які дають можливість спеціалісту вільно і впевнено діяти у ситуаціях з формування мотивації до працевлаштування безробітних, спрямованістю на досягнення позитивних результатів). В особистісному компоненті виділяють такі підструктури: мотиваційна сфера, психологічні якості та педагогічні здібності особистості. Мотиваційна сфера особистості студента соціальної роботи передбачає стійку спрямованість його інтересів і потреб, що виражається усвідомленням суспільної значущості власної діяльності, прагненням займатись улюбленою справою, спрямованістю на досягнення позитивних результатів.

Аналіз праць (А. Маркової, В. Сластьоніна та інші) дає змогу нам виокремити психологічні якості особистості студента, які допоможуть йому здійснювати профорієнтаційну роботу. До них належать дві групи якостей: загальнолюдські (людяність, доброта, терпимість, гуманність, порядність, відповідальність, справедливість, емоційна щирість, позитивна я-концепція) та професійні (загальна ерудиція, широкий культурний кругозір, наукова захопленість, любов до своєї професійної діяльності, потреба в самореалізації, реалістичний і цілеспрямований підхід до життя, прагнення до самоосвіти та самовдосконалення, самостійність, активність) [4].

З метою дослідження процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до здійснення профорієнтаційної діяльності з безробітними в центрі зайнятості, проведено аналіз навчально-методичного забезпечення Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, Київського університету ім. Б. Грінченка, Тернопільського національного економічного університету, Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. Встановлено, що аспекти даного питання розглядаються в межах окремих дисциплін: «Профорієнтація в соціальній роботі», «Соціальна робота у сфері зайнятості», «Соціальна робота у сфері зайнятості населення» та «Виробнича практика у центрах зайнятості». Навчальні дисципліни є основою сукупності знань та вмінь, що формують у студентів систему теоретичних і практичних знань з питань функціонування, розвитку та регулювання соціально-трудових відносин у суспільстві, ринку праці, стимулювання оптимального використання людських ресурсів і підвищення продуктивності, ефективності праці. Метою викладання навчальної дисципліни є сприяння глибокому вивченню студентами теоретико-методичних питань соціальної роботи у сфері зайнятості.

Ефективність професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у центрах зайнятості суттєво залежить від організаційних форм навчальної роботи у закладах вищої освіти (ЗВО) серед яких: лекції, семінари, практичні заняття, спецкурси, виробнича практика (складовою підготовки відповідних фахівців визначається специфікою соціальної роботи у службі зайнятості, моделлю її організації, особливостями майбутньої професійної діяльності.), курсові і дипломні роботи.

У цьому контексті, важливо організувати систему професійної підготовки майбутнього соціального працівника для сфери зайнятості у ЗВО таким чином, щоб максимально наблизити її до майбутньої професійної діяльності, забезпечити місцем практики здобувачів освіти, їх ознайомлення з вакансіями Державної служби зайнятості. Орієнтація на цілі, зміст та особливості професійної діяльності у побудові процесу підготовки майбутніх фахівців дає студентам цілісну картину їхньої майбутньої професійної діяльності як в професійному так соціальному контекстах [1]. Зазначимо, що тим самим майбутні соціальні працівники сформулюють спеціальні (фахові) компетентності, щодо надання соціальних послуг безробітним.

З огляду на це метою професійної підготовки майбутнього соціального працівника для роботи у центрах зайнятості є підготовка фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі та прикладні проблеми профорієнтаційної роботи з безробітними, учнівською молоддю, роботодавцями, у тому числі управління профорієнтаційною діяльністю з урахуванням професійного самовизначення особистості, що передбачає застосування певних теорій та методів профорієнтаційної роботи та зорієнтованих на подальшу фахову самоосвіту.

Виходячи із проблем, які покликаний вирішувати спеціаліст з профорієнтації у центрі зайнятості, основними завданнями професійної підготовки фахівця у сфері зайнятості є: оволодіння систематизованими знаннями (теоретичних засад соціальної роботи; специфіки профорієнтаційної роботи з різними соціальними групами; видів профорієнтаційної роботи; вимог до фахівця, який здійснює соціальну роботу); формування умінь надання допомоги з орієнтації на ринку праці особам, які її потребують (здійснення профорієнтаційної роботи; соціально-психологічного та ситуаційного аналізу; психодіагностики; презентації своїх ідей перед різними групами; написання звітів); наявність необхідних особистісних професійних якостей відповідних психофізіологічних характеристик (психологічних якостей що характеризують соціального працівника як особистість).

Серед оптимальних шляхів підготовки є побудова педагогічного процесу у закладі вищої освіти на засадах вивчення особливостей різних верст населення, зокрема серед безробітних; виділення цієї складової в змісті варіативної частини професійної освіти й розробка на цій основі спецкурсів; професійно-педагогічна спрямованість змісту дисциплін блоку та інші.

Висновки. Таким чином, підготовку майбутніх соціальних працівників до профорієнтаційної роботи у центрах зайнятості, розглядаємо як цілісну

систему, яка будується на основі індивідуального підходу до формування навичок к соціальній роботі як інтегративної здатності особистості до організації та надання профорієнтаційних послуг в центрі зайнятості. Це характеризує сформованість фахових компетенцій, особистісно-професійних якостей і спрямованість на профорієнтаційну діяльність в центрі зайнятості. Вивчення змісту навчальних планів підготовки соціального працівника в центрі зайнятості дало можливість виявити такі її особливості: зміст дисциплін повинен містити поєднання аудиторної та поза аудиторної роботи; спрямованість на вивчення форм, методів профорієнтаційної роботи у центрах зайнятості; використання інноваційних технологій щодо розв'язання спеціалізованих задач та прикладних проблем профорієнтації в службі зайнятості.

Перспективою подальших пошуків у напрямі дослідження є аналіз закордонного досвіду підготовки соціальних працівників до профорієнтаційної роботи в центрах зайнятості.

Список використаних джерел:

1. Авдєєв Л.Г. Стан та перспективи розвитку професійної орієнтації в Україні: Наук.-метод. посібник для працівників служби зайнятості. К.: ІПК ДСЗУ, 2012. 64 с.
2. Авдєєв Л.Г., Маршавін Ю.М., Міропольська М.А, Синявський В.В.; Професійна орієнтація в системі державної служби зайнятості: Навч. посібник. К.: ІПК ДСЗУ, 2009. 230 с.
3. Васильєва М.П., Романова І.А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка*. 2019. №13. Т.2. С.187-190.
4. Гладкова В.М. Профорієнтація: Навч. посібник для вищ. навч. закл. Львів: Новий Світ 2000, 2007. 156 с.
5. Зверева І.Д. Соціальна підтримка безробітної молоді. *Практична психологія і соціальна робота*. 1998. №8. С.26-28.
6. Капська А.Й., Волинська Л.В., Карпенко О.Г., Филипчук В.С. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом. К.: ДЦСМ, 2003. 87 с.
7. Кузнець О. Безробіття в умовах реформування економіки України. *Нац. Ун-т К-Могиланська академія: наукові записки*. Т.18., 2001. Сс.21-28.
8. Шеплякова І.О. Формування деонтологічної культури майбутнього соціального педагога в соціально-виховному середовищі вищого навчального закладу: автореферат дис... канд.. пед. наук: 13.00. 05. Слов'янськ, 2016. 20 с.

ГОТОВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО ПЕРВИННОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент І.А. Романова

Анотація. У статті уточнено суть поняття «готовність соціального педагога до первинної профілактики девіантної поведінки підлітків». На основі аналізу положень нормативно-правових документів соціальній галузі й узагальнення досвіду діяльності психологічної служби з профілактики девіантної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти визначено й здійснено аналіз змісту структурних компонентів готовності соціальних педагогів до роботи з профілактики девіантної поведінки підлітків (мотиваційно-ціннісного, особистісного, когнітивного, діяльнісного).

Ключові слова: *первинна профілактика, девіантна поведінка, підліток, заклад загальної середньої освіти, готовність соціального педагога, компоненти готовності.*

Litynchenko Yu.S. Social Pedagogue's Readiness to the Initial Prevention of Deviant Behavior of Adolescents in General Secondary Education Institutions

Annotation. *The article clarifies the essence of the concept of "social pedagogue's readiness to the initial prevention of deviant behavior of adolescents". The content of structural components of social pedagogue's readiness to the initial prevention of deviant behavior of adolescents (motivational-value, personal, cognitive, activity) were determined and analyzed on the basis of analysis of legal documents of social sphere and generalization of practical experience of social-psychological service on prevention of teenagers' deviant behavior in general secondary education institutions.*

Keywords: *initial prevention, deviant behavior, adolescent, general secondary education institution, social pedagogue's readiness, components of readiness.*

Постановка проблеми. Одним із провідних напрямів діяльності психологічної служби закладу загальної середньої освіти є первинна профілактична робота. Завдяки своїм соціально-психологічним особливостям підлітки потребують цілеспрямованої, системної роботи щодо попередження негативних соціальних і особистісних (поведінкових) явищ. Це висуває вимоги щодо рівня готовності спеціалістів соціальної галузі здійснювати професійно діяльність у цьому напрямі. Сформованість компонентів готовності соціальних працівників до проведення комплексу соціально-педагогічних заходів щодо попередження проявів девіантної поведінки підлітків є запорукою ефективності первинної профілактики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз законодавства дозволив визначити низку нормативно-правових документів, що регулюють соціально-педагогічну діяльність з проведення первинної профілактики у закладі загальної середньої освіти (далі ЗЗСО). Зокрема, напрями діяльності соціального педагога містить Положення про психологічну службу закладу освіти. Законом України «Про соціальні послуги» закріплюється перелік базових соціальних послуг, серед яких є соціальна профілактика. Сутність і зміст цієї послуги визначається Державним стандартом соціальної послуги профілактики. Крім того, основні вимоги до загального рівня підготовки соціальних працівників містять Стандарти підготовки здобувачів першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота».

Особливості соціально-педагогічної діяльності з профілактики девіантної поведінки підлітків у ЗЗСО розробляються в працях Л. Вольнової, І. Козубовської, Р. Козубовського, Л. Коноваленко, О. Копової, Л. Линник, І. Парфанович, Н. Пихтіної, О. Таценко та інших.

Проблеми розвитку особистості майбутніх соціальних педагогів у системі професійної підготовки розглядаються у працях О. Безпалько, Л. Міщик, В. Поліщук, А. Капської, С. Харченка та інших.

Проблему формування готовності майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактичної діяльності з дітьми та молоддю вивчали В. Галузинський, І. Козубовська, С. Пащенко тощо. Однак, у зв'язку з прийняттям Стандартів підготовки фахівців соціальної галузі виникла необхідність уточнення змісту компонентів готовності соціальних педагогів до проведення первинної профілактики девіантної поведінки підлітків у ЗЗСО.

Мета статті – уточнення поняття «готовність соціального педагога до первинної профілактики підлітків», визначення змісту її структурних компонентів щодо діяльності в ЗЗСО.

Виклад основного матеріалу. Аналіз соціально-педагогічної літератури [1; 2; 3; 9; 11; 13] дозволив визначити, що вчені по-різному підходять до визначення суті поняття «готовність до професійної діяльності». Так, О. Тютюнник професійну готовність розглядає «одночасно як мету, і як результат підготовки спеціалістів до професійної діяльності, а зміст професійної готовності – критерієм діагностики процесу підготовки» [11, с. 143].

Ю. Галагузова визначає, що «готовність до соціально-педагогічної діяльності включає входження у професію, оволодіння стандартами професійної соціально-педагогічної освіти, тобто все те, що піддається нормуванню і технологізації» [3, с. 95].

У дослідженні В. Поліщук готовність до професійної діяльності визначається, як «складне особистісне утворення, що визначається цінностями соціально-педагогічної діяльності; психологічним станом готовності до виконання професійної діяльності; системною сукупністю професійних знань, умінь та навичок, необхідних для кваліфікованого виконання професійних

функцій і ролей; сформованістю професійно зумовлених особистісних якостей» [9, с. 326].

У Законі України «Про освіту» [4] наводиться визначення поняття компетентність, як «динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність».

У Державному стандарті надання соціальної послуги профілактики визначають, що первинна соціальна профілактика спрямована на здійснення комплексу заходів, що мають інформаційно-роз'яснювальний, просвітницький характер та спрямовані на підвищення обізнаності з певних питань, формування цінності здоров'я та відповідних якостей особистості, а також навичок, що допоможуть їй відмовитися від певних стандартів поведінки та негативних звичок [8].

О. Ключко, виходячи з основних проблем і чинників формування девіантної поведінки підлітків, формулює пріоритетні напрями профілактичної роботи в освітній установі: 1) оптимізація соціально-виховного середовища; 2) утвердження цінностей і норм здорового способу життя; 3) гармонізація особистісного розвитку; 4) формування в девіантного підлітка конструктивних навичок поведінки як запоруки витіснення негативних звичок [5].

Узагальнюючи ці позиції, визначаємо поняття «готовність соціального педагога до первинної профілактики девіантної поведінки підлітків», як здатність соціального педагога успішно проводити професійну діяльність із запровадження комплексу заходів, що спрямовані на: оптимізацію соціально-виховного середовища, підвищення обізнаності підлітків щодо проявів девіантної поведінки, формування цінності здоров'я та відповідних якостей підлітків і навичок, що допоможуть їм відмовитися від певних стандартів поведінки й негативних звичок.

Діяльність у цьому напрямі соціальний педагог може успішно виконувати за рахунок інтеграції відповідних ціннісних орієнтацій, знань, умінь, особистих якостей. Тож, структурними компонентами готовності соціального педагога до первинної профілактики девіантної поведінки підлітків визначаємо мотиваційний, когнітивний, особистісний і діяльнісний.

Враховуючи положення Стандартів підготовки здобувачів першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» [7], Державного стандарту соціальної послуги профілактики [8], наукові дослідження О. Ключко [5], Л. Маєвської [6]; Л. Смеренчак [10]; О. Тютюнник [11] й В. Уруського [12], визначимо зміст кожного компоненту.

Мотиваційний компонент характеризує стійка орієнтація на професійні цінності, норми соціально-педагогічної діяльності, на загальнолюдські принципи взаємовідносин соціальний педагог – підліток; здатність мотивувати себе на набуття необхідних компетентностей щодо первинної профілактики девіантної поведінки підлітків.

Когнітивний компонент характеризує знання й розуміння особливостей розвитку людини в дитячо-юнацький період, вікових і особистісних криз цієї вікової категорії; основ законодавства, прав та обов'язків, правових наслідків протиправної поведінки; профілактики передачі соціально небезпечних захворювань і ускладнень унаслідок ризикованої поведінки; проблем, пов'язаних зі вживанням психоактивних речовин; тестування на ВІЛ, ПСШ, ТБ та інші соціально-небезпечні захворювання; сутності поняття соціальної профілактики, її видів; ролі й місця соціальної профілактики у структурі соціально-педагогічної діяльності в ЗЗСО; поняття девіантної поведінки дітей як однієї з головних проблем у соціально-педагогічній діяльності; класифікації чинників і форм девіантної поведінки підлітків; нормативно-правового забезпечення діяльності соціального педагога щодо організації профілактики девіантної поведінки підлітків у ЗЗСО; організації дозвілля, творчих, спортивних та культурно-масових заходів; сутності основ організації, проведення, аналізу форм надання послуги соціальної профілактики (соціальної реклами, лекції, відеолекторія, бесіди, дебатів, тренінгу, форум-театру, «живої бібліотеки», масових заходів тощо).

Особистісний компонент характеризує здатність соціального педагога демонструвати толерантну поведінку, виявляти повагу до культурних релігійних, етнічних відмінностей, розрізняти вплив стереотипів та упереджень; здатність до генерування нових ідей та креативності у процесі проведення профілактичної роботи в ЗЗСО; комунікативні якості, що сприяють встановленню контакту з групою підлітків чи підлітком, схильним до проявів девіантної поведінки; самоконтроль, рефлексія власної діяльності.

Діяльнісний компонент передбачає наявність професійних умінь і навичок для успішної практичної роботи соціального педагога щодо організації первинної профілактики девіантної поведінки підлітків, зокрема: здатність мотивувати підлітків та рухатися до спільної мети; здатність виявляти сильні сторони й залучати особистісні ресурси підлітків, ресурси соціальної групи і громади для розв'язання проблеми девіантної поведінки; здатність до залучення підлітків до волонтерства, суспільно-корисної діяльності, роботи різноманітних закладів, громадських організацій; здатність до формування та утвердження цінностей здоров'я, розвитку навичок піклування про власне здоров'я та здоров'я оточуючих у підлітків; здатність залучати інших суб'єктів соціально-педагогічного впливу до співробітництва у вирішенні проблеми профілактики девіантної поведінки підлітків; вміння обирати оптимальні способи взаємодії відповідно до конкретного підлітка (вибір інформації, композитна побудова діалогу, побудова стилю вербального або невербального типу спілкування відповідно до конкретної ситуації); вміння вирішувати протиріччя, що виникають у процесі роботи між її об'єктами і суб'єктами, тощо.

Висновки. До структури готовності соціального педагога до проведення первинної профілактики девіантної поведінки підлітків у ЗЗСО входять когнітивний, мотиваційний, особистісний і діяльнісний компоненти, які в

сукупності складають інтегративне особистісне утворення, що характеризується здатністю успішно проводити професійну діяльність із запровадження комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію соціально-виховного середовища, підвищення обізнаності підлітків щодо проявів девіантної поведінки, формування цінності здоров'я та відповідних якостей підлітків і навичок, що допоможуть їм відмовитися від певних стандартів поведінки й негативних звичок.

Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення шляхів покращення підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти до проведення профілактики девіантної поведінки підлітків.

Список використаних джерел:

1. Василенко О.М. Педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до розвитку соціальної відповідальності дітей у закладах інтернатного типу. Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогіка і психологія. 2016. Вип..37 (370). С.22-29.
2. Васильєва М.П., Романова І.А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Інноваційна педагогіка*. 2019. №13. Т.2. С.187-190.
3. Галагузова Ю.М. Теория и практика системной профессиональной подготовки социальных педагогов: дис...д-ра пед. наук: 13.00.08. М., 2001. 373с.
4. Закон України «Про освіту» від 02.04.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Ключко О.О. Профілактика адиктивної поведінки дітей та молоді у контексті підготовки майбутніх соціальних педагогів: монографія. Суми: ФОП Наталуха А.С., 2013. 172 с.
6. Маєвська Л.М. Готовність соціального педагога до професійної діяльності в етнокультурному середовищі. *Соціальна педагогіка і соціальна робота*. 2010. №3. С. 68–76.
7. Наказ Міністерства освіти і науки України «Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 р. №557.
8. Наказ Міністерства соціальної політики України «Державний Стандарт соціальної послуги профілактики» від 10.09.2015 р. №912.
9. Поліщук В.А. Теорія та методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2006. 454 с.
10. Смеренчак Л.І. Особливості формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності. *Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах соціальних змін*: матеріали міжн. наук.-практ. конференції. (Черкаси, 21-23 березня 2012 року.). Черкаси: Редакційно-видавничий відділ ЧНУ, 2012. С.118–121.
11. Тютюнник О.В. Зміст і структура професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед

старшокласників. *Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах соціальних змін*: матеріали міжн. наук.-практ. конференції. (Черкаси, 21-23 березня 2012 року.). Черкаси: Редакційно-видавничий відділ ЧНУ, 2012. С.143–150.

12. Урусський В.І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності : методичний посібник. Тернопіль: ТОКІППО, 2005. 96 с.

13. Шеплякова І.О. О специфике деонтологической культуры социального педагога. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. 2015. Вип.5-6.

Пластун Т.І.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ В УМОВАХ ПРИЙОМНОЇ СІМ'Ї

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент Н.Д.Кабусь

Анотація. У статті розкрито особливості прийомної родини як альтернативної форми сімейного влаштування; визначено поняття «соціальна реабілітація», «соціальна реабілітація дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї»; розроблено технологію соціальної роботи з соціальної реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, спрямовану на підвищення показників соціальної вихованості дітей-сиріт; схарактеризовано умови ефективності технології роботи соціального педагога з прийомними сім'ями; описано етапи технології соціальної роботи з соціальної реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї: підготовчий, основний, заключний; розкрито форми і методи роботи соціального працівника на кожному етапі технології.

Ключові слова: *приймна сім'я, діти-сироти, прийомні батьки, соціальний працівник, соціальна реабілітація.*

Plastun T.I. Preparation of Future Social Workers for Social Rehabilitation of Orphans in a Foster Family

Annotation. In article the features of a foster home as alternative form of the family device are revealed; definitions of the concepts "social rehabilitation", "social rehabilitation of orphan children in the conditions of a foster home" are given. The technology of social work on social rehabilitation of orphan children in the conditions of a foster home which is directed to increase in indicators of social good breeding of orphan children is developed. Conditions of effectiveness of the technology of work of the social teacher with foster homes are characterized. Stages of technology of social work on social rehabilitation of orphan children in the conditions of a foster

home are described: preparatory, the main, final; forms and methods of work of the social worker at each stage of technology are revealed.

Keywords: *foster home, orphans, foster parents, social worker, social rehabilitation.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві відбуваються складні і неоднозначні процеси, внаслідок яких поширюється таке негативне суспільне явище як сирітство. Кожній дитині потрібно надати можливість повністю реалізувати свій потенціал. Тільки сім'я здатна забезпечити задоволення основних потреб дитини, надавати стимули для її подальшого розвитку, створювати стабільну атмосферу. Якщо не існує можливості для дитини жити з рідними батьками, найкраща альтернатива – прийомна сім'я, що здатна створити умови виховання та соціалізації дитини у сімейному оточенні, сформувати сімейні цінності. Але перед прийомними батьками виникають труднощі та ускладнення у стосунках з прийомними дітьми внаслідок значної кількості характерних для них проблем, що потребує розробки і впровадження ефективної системи соціальної реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї.

При цьому ефективність здійснення соціальної реабілітації залежить, з одного боку, від комплексності реабілітаційного впливу, а з іншого – від професіоналізму суб'єктів впливу, зокрема працівників соціальних служб, прийомних батьків, які мають значний ресурсний потенціал щодо ефективного вирішення означеної проблеми. Тому в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників має бути забезпечена їхня готовність до роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сирітства, особливості соціально-психологічного розвитку дітей-сиріт, умови їх успішної соціалізації висвітлено у працях Л. Артюшкіної [1], В. Брутман [4], А. Паляничко [1], В. Яремчик [12]. Проблему теоретико-методичної підготовки соціальних працівників до здійснення професійної діяльності розкрито у працях О. Безпалько [2], О. Білої [2], М. Васильєвої [5], А. Капська [8], І. Романова [5]. Окремі аспекти реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї розкрито в дослідженнях Л. Міщик [9], Н. Шпиг [11].

Метою статті є обґрунтування технології роботи соціального працівника з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» прийомна сім'я є сім'єю, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1-го до 4-х дітей на виховання та спільне проживання [6]. Метою створення прийомних сімей є забезпечення належних умов для виховання в сімейному оточенні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Прийомні діти влаштовуються в сім'ю до досягнення вісімнадцятирічного віку або до закінчення навчання у професійно-технічних чи вищих навчальних закладах, але не пізніше досягнення ними 23-річного віку.

На основі аналізу соціально-педагогічної літератури були виявлені особливості прийомної сім'ї як альтернативної форми сімейного влаштування:

- дітей, які залишилися без батьківського піклування: дитина, яка виховується в прийомній сім'ї, не позбавляється статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, за нею залишаються всі пільги, передбачені законодавством для таких категорій дітей;
- кандидати в прийомні батьки обов'язково проходять курс підготовки, розрахований на осмислення батьками проблем, пов'язаних з приходом в сім'ю нового вихованця, опанування соціального статусу;
- сім'я отримує статус «прийомної» на підставі рішення місцевого органу виконавчої влади; між прийомними батьками й органом, який приймає рішення про створення прийомної сім'ї, укладається договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї на виховання та спільне проживання, який визначає права й обов'язки обох сторін [7, с. 109].

Аналіз нормативно-правових джерел, положень наукових праць О. Безпалько [2], Н. Сайко [10], Н. Шпик [11] дозволяє під соціальною реабілітацією розуміти комплекс заходів, спрямованих на відновлення порушених чи втрачених індивідом суспільних зв'язків та відносин внаслідок стану здоров'я чи зміни соціального статусу. Метою соціальної реабілітації є повернення особистості до суспільно-корисної діяльності, формування позитивного ставлення до життя, праці, навчання тощо.

Під соціальною реабілітацією дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї у нашому дослідженні розуміємо сукупність форм, методів, засобів соціального виховання, спрямованих на відновлення або формування у дітей-сиріт особистісних якостей, значущих для життєдіяльності, розвиток активної життєвої позиції особистості, що сприяє інтеграції дитини у суспільство.

З метою підвищення ефективності соціальної реабілітації дітей-сиріт було розроблено технологію роботи з реабілітації дітей – сиріт в умовах прийомної сім'ї. Аналіз сутності поняття «технологія» дозволив визначити технологію соціальної роботи з соціальною реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї як сукупність форм, методів та засобів, певну програму дій соціальних працівників, що використовується у практичній діяльності з метою зміни та перебудови взаємодії різних зовнішніх і внутрішніх факторів, умов соціального виховання, які зумовлюють виникнення даної проблеми задля підвищення показників соціальної вихованості дітей-сиріт в умовах прийомної родини. Технологія роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, потребує реалізації трьох взаємопов'язаних етапів: підготовчого; основного й заключного.

На першому підготовчому етапі відбувається підготовка соціальних працівників, які здійснюють діяльність у сфері захисту прав дітей, до роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, зокрема: раннього виявлення прийомних сімей з дітьми-сиротами, які мають проблеми; запобігання випадкам вилучення дитини від прийомних батьків; сприяння в підвищенні педагогічної компетентності прийомних батьків; формування у батьків

толерантного ставлення до дітей-сиріт та практичних навичок роботи з ними; визначення дієвих методів роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, залучення до співпраці інших спеціалістів, які можуть здійснювати допомогу розвитку дитини в прийомній сім'ї (класний керівник, психолог закладу освіти, представники громадських, волонтерських організацій), координація їхньої взаємодії; діагностика рівня соціальної вихованості дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї, виявлення умов, що сприяють покращенню результативності досліджуваного процесу.

Формами і методами роботи з соціальними фахівцями на підготовчому етапі є: лекції («Поняття та особливості соціального сирітства», «Правовий статус прийомної сім'ї»); бесіда («Форми і методи виховання у прийомній родині»), навчально-практичні тренінги («Роль сімейного оточення у розвитку та соціалізації дитини», «Формування сімейних традицій, цінностей в умовах прийомної родини»), дискусія («Практика соціальної роботи з дітьми-сиротами за кордоном»), круглий стіл «Сучасні технології реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї»).

Під час другого основного етапу технології реалізується робота з прийомними родинами щодо надання комплексу соціальних послуг, спрямованих на подолання ними життєвих труднощів, мінімізацію негативних наслідків, підвищення виховного потенціалу прийомних батьків з метою недопущення вилучення дитини з прийомної родини; сприяння збереженню, підтримці, захисту нормального рівня життя і здоров'я дітей-сиріт, розкриття їх внутрішнього потенціалу (відновлення позитивних контактів дітей, підвищення їх інтересу до навчання, організація дозвілля дітей, активізація контактів із членами родини та соціальним оточенням).

Доцільними формами та методами роботи на цьому етапі технології з дітьми є: бесіда з елементами гри «Толерантність запорука міцної родини», тренінг «Несприятливі умови соціалізації: профілактика та корекція впливу»; з батьками: лекція «Підвищення виховного потенціалу прийомної родини», бесіда «Права і обов'язки дитини», тренінгові заняття у Школі відповідального батьківства.

На третьому заключному етапі відбувається повторна діагностика рівня соціальної вихованості дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї після впровадження технології та оцінюється дієвість і ефективність такої роботи.

На основі аналізу наукових праць [11, с. 143] визначено умови ефективності технології роботи соціального педагога з прийомними сім'ями, а саме: 1) проведення роз'яснювальної роботи з учителями та учнями щодо особливостей взаємодії з прийомними дітьми та батьками; 2) добір ефективних форм і методів роботи соціального педагога з прийомними сім'ями; 3) залучення волонтерів до роботи з прийомними сім'ями; 4) налагодження ефективної взаємодії загальноосвітнього навчального закладу з іншими активними суб'єктами соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями на засадах соціального партнерства.

Статистичні дані, отримані після впровадження запропонованої технології соціальної роботи з реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї засвідчили позитивні зміни щодо збільшення рівня показників соціальної вихованості дітей-сиріт в умовах прийомної родини.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, соціальний працівник є об'єднуючою ланкою між державою та прийомними батьками і саме його кваліфікаційна підготовка та робота забезпечують компетентне вирішення і узгодження усіх поточних питань дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка комплексу засобів підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-педагогічної реабілітації дітей-сиріт в умовах прийомної сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Артющікіна Л.М., Полянйічко А.О. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально-правовий аспект). Суми: Сум. ДПУ, 2002. 268 с.
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
3. Біла О.О. Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до проектування професійної діяльності: теорія і практика: монографія. Одеса: Астропринт, 2013. 424 с.
4. Брутман В. Н. Причини соціального сирітства. Соціальна робота. 1994. № 5. С.11-12.
5. Васильєва М.П., Романова І.А. Використання сучасних дидактичних методів у підготовці майбутніх соціальних працівників. Інноваційна педагогіка. 2019. Том. 2. № 13. С. 187-190.
6. Закон України «Про охорону дитинства» від 09.08.2019. р. № 2402-ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.
7. Збірник нормативно-правових актів з питань діяльності спеціалізованих закладів і формувань у сфері соціальної підтримки сім'ї, дітей та молоді / за заг. ред. Леонтьєва Л. Є., Вакуленко О. В. Київ, 2007. С. 106-115.
8. Капська А.Й. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників. Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка. 2010. № 15. С. 12–16.
9. Міщик Л.І. Деякі аспекти професійної підготовки соціального педагога до профілактики соціального сирітства. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2014. вип. 6. С. 74-78.
10. Сайко Н.О. Соціальна реабілітація в структурі соціально-педагогічної діяльності. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2019. № 1(88). С. 152-160.
11. Шпиг Н.О. Робота соціального педагога загальноосвітньої школи з прийомними сім'ями: технологічний аспект. Психолого-педагогічні науки. 2014. № 4. С.141-145
12. Яремчук В.В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема. Вісник психології і педагогіки ПНУ ім. В. Стефаника. 2010. № 15. С. 7-10.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАКЛАДАХ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент В.В. Костіна

Анотація. У статті охарактеризовано теоретичні аспекти соціальної роботи з профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розкрито суть професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до відповідного виду професійної діяльності, визначено професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих соціальних інституціях.

Ключові слова: соціальний працівник, профілактика дезадаптації дошкільників, спеціалізовані заклади для дітей сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування, професійна підготовка.

Popova V.V. Theoretical Fundamentals of Professional Training of Future Social Workers for Prevention of Disadaptation of Preschool Children in Special Social Institutions

Annotation. The article describes the theoretical aspects of social work on prevention of disadaptation of preschoolers in specialized institutions for orphans and children deprived of parental care, reveals the essence of professional training of future social workers for the relevant type of professional activity, identifies professional training of future social workers for prevention of disadaptation of preschoolers in specialized social institutions.

Keywords: social worker, prevention of disadaptation of preschoolers, specialized institutions for orphans and children deprived of parental care, professional training.

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства у зв'язку з поширенням кризових явищ проблема профілактики дезадаптації особистості, зокрема в дошкільному віці, набуває особливого значення. За даними досліджень І. Петрюк та С. Андрійчук кількість дітей дошкільного віку з проблемами дезадаптації, що потрапляють до спеціалізованих закладів складає 7-10% [6, с.13].

У дошкільному дитинстві закладаються основи формування особистості у майбутньому, тому однією з актуальних проблем у сфері соціальної роботи є профілактика дезадаптації дошкільників, що зумовлює потребу у професійній підготовці фахівців до її здійснення. Аналіз наукової літератури з проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до виконання

професійної діяльності засвідчив, що у загальному вигляді мету підготовки майбутніх фахівців визначено у кваліфікаційній характеристиці, яка дає загальні уявлення про вимоги до професійних якостей та функціональних обов'язків фахівця, але не акцентує увагу на специфічних напрямках його професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукових праць з проблеми профілактики дезадаптації дітей дошкільного віку показав, що дослідженими є такі її аспекти: проблеми соціальної адаптації і дезадаптації особистості (К. Абульханова-Славська, Ю. Александровський, Г. Балл, Ф. Березін, Л. Дзюбко, О. Колісецька та ін.); психологічні основи адаптації при зміні гри на навчальну діяльність (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Д. Ельконін, А. Петровський та ін.); теоретичні основи соціальної профілактики дезадаптації дошкільників (К. Борисова, Л. Дзюбко, Т. Дуткевич, Ф. Мавлеткулова, О. Максименко та ін.); теоретико-методичні засади профілактичної та виховної роботи з дітьми (Т. Алексеєнко, І. Петрюк, Н. Пихтіна, Р. Овчарова, В. Оржеховська та ін.). Отже, проблема профілактики дезадаптації дітей дошкільного віку, які знаходяться у спеціалізованих закладах для дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування досліджена не в повній мірі, потребує наукового розгляду питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до відповідного виду діяльності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення суті соціальної роботи з профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах для дітей-сиріт і дітей, що позбавлені батьківського піклування та особливостей підготовки майбутніх соціальних працівників до відповідного виду професійної діяльності. Завданнями статті є: розкриття теоретичних основ професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації дошкільників; визначення проблем і труднощів дітей дошкільного віку, що приводить до їхньої дезадаптації; характеристика основних напрямів роботи майбутніх соціальних працівників з профілактики дезадаптації дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури з питань професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі [2, 3, 4, 7] показав, що у цьому процесі важливими є не тільки взаємодія педагога і здобувачів вищої освіти, але й самостійна робота майбутніх фахівців, яка спрямована на саморозвиток, засвоєння нового досвіду шляхом його аналізу, осмислення і узагальнення, а також адаптацію у сфері діяльності, в яку вони включені. Дослідники стверджують, що професійна підготовка повинна бути зорієнтована на модель майбутнього фахівця, що відображає структуру його діяльності, а сам процес підготовки має відображати специфіку майбутньої професійної діяльності. Як зазначає Л. Міщик, підготовка спеціалістів у такій багатогранній, складній за змістом і формами діяльності, як соціальна робота, не може відразу усталитися і почати функціонувати як цілісна система [4, с. 25]. О. Карпенко вважає, що професійна підготовка соціального працівника дозволяє забезпечити високий рівень готовності студентів до професійної діяльності у

соціальної сфері [2, с. 13]. В. Сластьонін вважає, що в основу професійної підготовки має бути покладений системний та індивідуально-творчий підходи [7,с.43]. Узагальнення ідей вищезазначених фахівців дозволяє визначити, що підготовка спеціалістів у сфері соціальної роботи – це складний процес, що має відбуватися у кілька етапів: адаптація до специфіки соціальної сфери; оволодіння теоретичними знаннями, накопичення практичних навичок, необхідних для здійснення соціальним працівником специфічної практичної діяльності. Отже, основним шляхом формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної соціальної роботи є професійна освіта, яка передбачає включення в соціально-професійну діяльність та створення умов для самовизначення майбутніх фахівців у професійній сфері. Також, дослідники [2, 3, 4] стверджують, що моделювання професійної готовності соціального працівника є неможливим без урахування взаємозв'язку і взаємодії розвитку особистісних характеристик і формування умінь та навичок професійної діяльності, які мають оцінюватися та розвиватися саме у діяльності.

Для якісної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах системи соціальної допомоги важливою є їхня теоретична готовність до здійснення відповідної діяльності, що зумовлює необхідність визначення суті важливих понять: «дезадаптація дошкільників», «профілактика дезадаптації дошкільників», «соціальна робота у спеціалізованих закладах системи соціальної допомоги дітям-сиротам та дітям, що позбавлені батьківського піклування».

Проблема наступності у вихованні, навчанні та соціалізації дітей старшого дошкільного й молодшого шкільного віку займає помітне місце у теоретичних та прикладних педагогічних дослідженнях. Як зазначають у дослідженні І. Петрюк та С. Андрійчук «дезадаптація дошкільників – це утворення неадекватних механізмів пристосування дитини до школи, дитячого садка, інтернату у формі порушень у навчанні й поведінці, конфліктних стосунків, психосоматичних захворювань і реакцій, підвищеного рівня тривожності, що може виявитися у настороженості, невпевненості, плаксивості без причин» [6, с. 112].

Аналіз та узагальнення наукових досліджень [1, 5, 6] дозволив виділити такі труднощі, що виникають у процесі дезадаптації дошкільників: труднощі пов'язані з новим режимом дня (обумовлені зміною домашнього розпорядку дитини), труднощі адаптації у колективі (виражені у дітей, хто не мав достатнього досвіду перебування в них); труднощі у взаєминах з педагогами тощо. Серед важливих ознак дошкільної дезадаптації науковці виділяють такі: зниження інтересу до навчання та гри у колективі; небажання відвідувати дитячий садок; погіршення успішності; повільний темп засвоєння нового матеріалу; неорганізованість, неухважність, повільність або гіперактивність, невпевненість у собі, конфліктність та неадекватну поведінку. До важливих несприятливих факторів, які спричиняють появу дезадаптації у дитини

дошкільного віку відносять такі [1, с. 67]: суперечливі методи виховання в сім'ї; відсутність єдиних вимог до дитини з боку батьків та інших членів родини; агресивність та конфліктність дорослих у оточенні дитини; педагогічна занедбаність дітей; гіперопіка; наявність хронічних соматичних захворювань; порушення мовлення, зорового сприйняття, фонематичного слуху, уваги; порушення динаміки протікання нервових процесів; низький освітній рівень батьків; дефіцит комунікації; низький батьківський потенціал сім'ї. Отже, враховуючи вищезазначене, для здійснення ефективної соціальної та соціально-педагогічної допомоги дошкільникам, що схильні до дезадаптації, слід проводити комплексну профілактичну діяльність з ними та їхнім оточенням, спрямовану на своєчасне виявлення та нейтралізацію дії негативних факторів у середовищі, в якому здійснюється їхня соціалізація.

Аналіз досвіду соціальної роботи з дітьми – сиротами та дітьми, що позбавлені батьківського піклування засвідчив, що соціальна дезадаптація у дітей розвивається тривалий час, починаючи саме з дошкільного віку. Її поява і динаміка залежать як від індивідуальних психічних та особистісних властивостей дитини, так і від умов найближчого соціального оточення. Як зазначає В. Костіна, «соціально дезадаптована поведінка дітей є наслідком порушення процесу їхньої соціалізації» [3, с. 260]. Дослідниця стверджує, якщо дитина порушує сталі уявлення даного суспільства про соціальну прийнятність поведінки, то її поведінка характеризується як соціально дезадаптована та розглядає дезадаптацію дітей як процес, як прояв і як результат. Спираючись на вищезазначені ідеї науковця, вважаємо, що важливою є соціальна робота фахівців спеціалізованих закладів, яка дозволить за допомогою гри сформувати у дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування готовність до опанування важливих соціальних ролей члена колективу та члена сім'ї і здатності до виявлення відповідальної поведінки.

На основі аналізу та узагальнення наукової літератури [1,2, 3, 5, 6], нами виокремлено такий важливий інструментарій для професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах: розроблення тренінгових вправ та ігор на вміння проводити роботу з дошкільниками, спрямовану на подолання труднощів у спілкуванні між однолітками, які мають вади здоров'я, і тими, хто їх не має; проведення заходів, що дозволяють вчитися будувати діалог з іншими — «такими, як я» і «не такими, як я»; спираючись на основи дитячої психології створення заходів, спрямованих на врахування психічного розвитку дитини у роботі з нею; проведення роботи з батьками, спрямованої на підвищення їхнього педагогічного потенціалу та дотримання порад педагогів вдома.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, ознайомлення майбутніх соціальних працівників з суттю та особливостями профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах соціальної допомоги для дітей-сиріт і дітей, що позбавлені батьківського піклування забезпечуватиме підвищення їхньої професійної компетентності у зазначеному напрямі. Процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до вищезазначеного

виду професійної діяльності має розгортатися за етапами: адаптації; освоєння теоретичних знань та практичного досвіду; професійного самовизначення. Освоєння теоретичних основ роботи соціального працівника з профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах системи соціальної допомоги для дітей-сиріт і дітей, що позбавлені батьківського піклування дозволить майбутнім фахівцям соціальної сфери бути більш ефективним та продуктивним під час практики.

Перспективним напрямом подальших досліджень є створення методичного забезпечення підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактики дезадаптації дошкільників у спеціалізованих закладах системи соціальної допомоги для дітей-сиріт і дітей, що позбавлені батьківського піклування.

Список використаних джерел:

1. Александровский Ю. А. Состояние психической дезадаптации. Москва: Медицина, 1976. 272 с.
2. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти: монографія / за редакцією С.Я. Харченко. Дрогобич: Коло, 2007. 347 с.
3. Костіна В.В. Теоретико-методичні засади профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях. *Педагогіка та психологія*. 2017. Вип. 57. 273с.
4. Міщик Л.І. Теоретико-методологічні основи професійної підготовки соціальних педагогів у закладах вищої освіти. Запоріжжя: ЗДУ. 1997. 370с.
5. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога. Москва: Сфера. 1991. 480с.
6. Петрюк І.М., Андрійчук С.В. Наступність у профілактиці соціальної дезадаптації дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Чернівці. 2014. 120 с.
7. Сластенин В.А. Готовность к профессиональной деятельности. Челябинск: Научные труды МГПУ. 1995. 163 с.

Сех М.І., Романова І.А.

ГОТОВНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДО РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Анотація: У статті розглядається суть поняття «готовність соціального працівника до роботи з людьми похилого віку», визначено напрями діяльності соціальних працівників з соціальної адаптації людей похилого віку в умовах дозвілєвої платформи Благодійної організації «Благодійного фонду «Карітас Харків». На основі аналізу теоретичних напрацювань щодо напрямів діяльності соціальних інституцій з людьми похилого віку, положень нормативно-правових документів у соціальній галузі визначено й здійснено аналіз змісту структурних

компонентів готовності соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації людей похилого віку в умовах дозвілєвої платформи Благодійної організації «Благодійного фонду «Карітас Харків».

Ключові слова: соціальний працівник; соціальна адаптація; готовність до роботи з людьми похилого віку; компоненти готовності соціального працівника.

Seh M.I., Romanova I.A. Social Worker's Readiness to Work with the Elderly in a Charitable Organization

Annotation. The article considers the essence of the concept "readiness of a social worker to work with the elderly", identifies the activities of social workers on social adaptation of the elderly in the leisure platform of the Charitable Organization of the Charitable Foundation "Caritas Kharkiv". The content of structural components of social workers' readiness to work on social adaptation of elderly people in the leisure platform of Charitable Foundation "Caritas Kharkiv" was determined and analyzed on the basis of the analysis of theoretical developments and legal documents of the activities of social institutions with the elderly.

Keywords: social worker; social adaptation; readiness to work with the elderly; components of social workers' readiness.

Постановка проблеми дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства у світі зростає частка людей похилого віку. У контексті сучасних проблем (низький рівень життя населення, соціально-економічна нестабільність, високий показник захворюваності, недосконалість системи соціального захисту, часткової ізоляції у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції та інші) постає необхідність удосконалення процесу організації соціально-педагогічної підтримки людей похилого віку, що вимагає якісних змін у професійній підготовці соціальних працівників. У дослідженні О. Карпенко [7] визначається, що в Україні бракує висококваліфікованих фахівців соціальної галузі, які б могли компетентно й професійно здійснювати роботу з людьми похилого віку.

Аналіз останніх досліджень. Професійна підготовка фахівців соціальної галузі розпочалася в нашій державі лише з середини 90-х років. Аналіз соціально-педагогічної і психологічної літератури свідчить, що розробкою проблеми здійснення соціальної роботи з людьми похилого віку займається ціла низка науковців: забезпечення сприятливої адаптації осіб похилого віку до нових умов соціалізації вивчає Н. Голова, Л. Шилова, особливості надання послуг людям похилого віку в Україні досліджує Р. Сопко, особливості ціннісних орієнтацій у людей похилого віку досліджує М. Дідора, особливості спілкування літніх людей стали предметом дослідження О. Коваленко, О. Поцулко, освіта людей третього віку розробляється О. Аніщенко, Л. Лук'яновою, І. Савельчук, тощо.

В останні роки з'явилася низка досліджень щодо вивчення різних аспектів професійної підготовки соціальних працівників. Зокрема, різні аспекти готовності соціальних працівників до професійної діяльності розглядали Т. Аветісян, О. Безпалько, М. Васильєва, М. Подберезський, Т. Голубенко, І. Зверєва, О. Карпенко, А. Капська, С. Харченко, І. Шеплякова та інші.

Сьогодні в Україні соціальні послуги людям похилого віку надає ціла низка соціальних інституцій: відділення пенсійного фонду; районні управління соціального захисту населення; територіальні центри з обслуговування одиноких непрацездатних громадян похилого віку та інвалідів; будинки-інтернати загального профілю для громадян похилого віку та інвалідів; спеціальні будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів; геріатричні пансіонати; пансіонати для ветеранів війни та праці; клуби за місцем проживання; «Університети третього віку» (зазвичай, структурні підрозділи територіального центру соціального обслуговування одиноких непрацездатних громадян похилого віку та інвалідів); благодійні фонди; громадські організації. Зокрема, у сучасних соціально-економічних умовах в Україні значне навантаження покладається саме на недержавні соціальні інституції щодо надання послуг людям похилого віку.

Аналіз наукової літератури свідчить про недостатність висвітлення питання готовності соціальних працівників до професійної діяльності в закладах соціального обслуговування населення, зокрема щодо соціального обслуговування людей похилого віку в благодійних організаціях.

Метою статті є обґрунтування змісту компонентів готовності соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку в умовах благодійної організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз практики здійснення соціальної роботи з людьми похилого віку дозволив визначити найбільш усталені форми і методи роботи: матеріальне забезпечення (пенсії, грошова допомога, субсидії); натуральна підтримка у вигляді продуктів харчування, палива, медикаментів, засобів гігієни, організації гарячого харчування тощо; покращення соціальних умов завдяки наданню соціальних послуг вдома та в стаціонарних установах; психолого-соціальна підтримка у вигляді консультацій різного характеру; організації культурного дозвілля; організації освіти; організація громадської зайнятості, інтелектуального волонтерства; організація трудової діяльності тощо.

Р. Сопко, аналізуючи особливості надання послуг людям похилого віку в Україні, визначає інноваційні моделі надання соціальних послуг на рівні громади. Зокрема, вчена виділяє: 1) надання територіальними центрами соціальних послуг особам з психічними захворюваннями за місцем проживання; 2) сприяння розвитку системи транспортних засобів особам похилого віку; 3) створення університетів третього віку для осіб похилого віку; 4) розвиток у громаді послуг з медико-соціальної опіки, хоспісної та паліативної допомоги [10, с. 189].

Велику роль у поліпшенні якості життя літніх людей, що сприяє їх довголіттю, відіграє впровадження нових технологій, форм і методів соціальної

роботи: організація служб милосердя при спеціалізованих відділеннях соціально-медичного обслуговування на дому, створення служб «інституту доглядальниць» та платформ для спілкування, «санаторій вдома», «хоспіс на дому», волонтерського руху та інших форм роботи [2, с.24]; групові дискусії, які допомагають не тільки поновити свої знання, але й знаходити нові види занять [10, с. 189]; клуби спілкування, які допомагають «повернути людям свіжість сприйняття інших людей та самосприйняття, занурити їх у виключно різноманітний внутрішній світ, допомогти розговоритися у атмосфері духовності» [9]; метод біографічного інтерв'ювання або стимуляції спогадів, який допомагає людині похилого віку усвідомити, що «життя не минуло марно» [2]; підтримка інтелектуальної активності людей похилого віку шляхом залучення до творчості, ігрової інтелектуальної діяльності, читання книжок, відвідування бібліотек, театралізованих вистав тощо.

У проєкті «Домашня опіка» БО «БФ «Карітас Харків» приймає участь 80 людей похилого віку з числа внутрішньо переміщених осіб. Діяльність «Домашньої опіки» спрямована на покращення якості життя людей, які опинились у скрутних обставинах. Проєкт включає: догляд за хворими; ведення домашнього господарства; допомога з юридичними питаннями; організація дозвілля та спілкування, консультація підопічних та їхніх родин, надання у тимчасове користування реабілітаційного обладнання; видання спеціалізованої літератури.

Майже половина з клієнтів «Домашньої опіки» належать до 3 групи рухової активності, які лише епізодично залучалися до реалізації соціально-культурних заходів. Тому була розроблена програма дозвілєвої платформи «Здоровенькі були» в проєкті «Домашня опіка» БО «БФ «Карітас Харків». Розроблена програма підтримки соціальної активності людей похилого віку з числа внутрішньо переміщених осіб складається з двох блоків: 1) організація міжособистісного спілкування в процесі клубної роботи з використанням арт-терапевтичних методик; 2) організація просвітницько-інформаційної діяльності з людьми похилого віку в «Академії золотого віку». У реалізації дозвілєвої платформи «Здоровенькі були» приймає участь 24 особи. Аналіз діяльності дозвілєвої платформи визначив, що вирішується багато питань соціального та психолого-педагогічного характеру, зокрема підвищується адаптованість літніх людей до сьогодення, зменшується ризик розвитку депресивних станів і тяжких наслідків переживання самотності, розвиваються комунікативні й творчі здібності, соціальна активність, розширюються шляхи самореалізації людей похилого віку, життя яких набуває перспектив, цінності й сенсу.

Для вдосконалення якості й змісту роботи з людьми похилого віку персонал благодійного фонду «Карітас України» постійно має можливість проходити навчання як формальне, так і неформальне. Проте, як визначити соціального працівника, здатного професійно надавати соціальні послуги людям похилого віку; які компоненти складають його готовність працювати у визначеному напрямі в умовах благодійної організації – ці питання потребують

теоретичного аналізу й узагальнення для покращення надання соціальних послуг.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» соціальне обслуговування спрямоване на мінімізацію для особи негативних наслідків складних життєвих обставин, підтримку її життєдіяльності, соціального статусу та включення у громаду. Серед базових соціальних послуг, які надаються людям похилого віку, відповідно до ЗУ «Про соціальні послуги» можна визначити: догляд вдома, денний догляд; соціальна адаптація; надання притулку; консультування; соціальний супровід; представництво інтересів; натуральна допомога; фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору та інші [6]. Відповідно до напряму діяльності дозвілєвої платформи «Здоровенькі були» людям похилого віку надається послуга соціальної адаптації. Аналіз Державного стандарту соціальної адаптації дозволив визначити, що соціальна послуга соціальної адаптації - комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для процесу активного гармонійного пристосування осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі осіб похилого віку, до змінених умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності для підтримки соціальної незалежності, збереження та продовження їхньої соціальної активності [5].

У державному стандарті соціальних послуг: 1) встановлюються вимоги щодо забезпечення необхідного рівня доступності соціальних послуг, зокрема на кожному етапі їх надання; 2) визначаються зміст та обсяг, норми і нормативи, умови та порядок надання соціальних послуг, показники їх якості. Отже, можна визначити зміст знань, здатностей та особистісних якостей, якими має володіти соціальний працівник для надання визначеної соціальної послуги [5].

Поняття «готовність соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку» ми, на основі аналізу наукової літератури в соціальній галузі [1; 3; 4; 7; 11; 12], тлумачимо як інтегративне особистісне утворення, яке характеризується мотиваційно-ціннісною орієнтацією, професійно-орієнтованими знаннями, здатностями та особистісними якостями, спрямованими на подолання чи пом'якшення життєвих труднощів, підтримку соціального статусу та повноцінної життєдіяльності людей, які досягли пенсійного віку й припинили щоденну професійну діяльність.

Надавачі соціальної послуги застосовують індивідуальний підхід (з урахуванням фізичного та психічного стану отримувачів соціальної послуги) та з повагою ставляться до раси, національності, культури, релігії, віку, статі отримувачів соціальної послуги;

Серед заходів соціальної адаптації у Державному стандарті, зокрема, визначаються: допомога в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення; залучення отримувача соціальної послуги до вирішення власних проблем, складання плану виходу із складної життєвої

ситуації та допомога у його реалізації; надання інформації з питань соціального захисту населення; представництво інтересів; надання психологічної допомоги; корекція психологічного стану та поведінки в повсякденному житті; навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь, соціальної компетенції; участь в організації та діяльності груп самодопомоги; допомога в зміцненні/відновленні родинних і суспільно корисних зв'язків; участь в клубах за інтересами, клубах активного довголіття, університетах третього віку, допомога в організації денної зайнятості та дозвілля.

Враховуючи вимоги Стандарту професійної підготовки фахівців соціальної галузі, зокрема, першого (бакалаврського) рівня вищої освіти [8], Державного стандарту соціальної адаптації [5], досвід надання соціальних послуг у діяльності дозвілєвої платформи «Здоровенькі були» в проєкті «Домашня опіка» БО «БФ «Карітас Харків», нами було виділено чотири компоненти в структурі готовності соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку з соціальної адаптації, зокрема когнітивний, мотиваційно-ціннісний, особистісний і діяльнісний.

Когнітивний компонент відображає повноту, усвідомленість і систему знань щодо сутності, мети, принципів, завдань, методів та технологій соціальної роботи з соціальною адаптації людей похилого віку; соціально-правових знань про основні напрями розвитку соціальної політики і соціального захисту людей похилого віку, про організацію та функціонування системи соціального захисту і соціальних служб; інтегровано-предметних знань про специфіку соціальної роботи з даною категорією бенефіціарів.

Мотиваційно-ціннісний компонент готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціальною адаптації людей похилого віку в умовах дозвілєвої платформи Благодійної організації «Благодійного фонду «Карітас Харків» висвітлює виразність ціннісних орієнтацій, мотивів, загальнолюдських принципів, що регулюють взаємовідносини соціальний працівник - особа похилого віку, характеризує здатність соціального працівника мотивувати себе на набуття необхідних компетентностей щодо соціальної роботи з людьми похилого віку.

Особистісний компонент відбиває сформованість особистісних якостей, що забезпечать соціального працівника здатністю взаємодіяти з клієнтами, представниками різних професійних груп та громад; здатністю дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи; здатністю до рефлексії власної діяльності.

Діяльнісний компонент готовності майбутніх соціальних працівників характеризує наявність здатностей до:

- використання методів і технологій соціальної роботи з людьми похилого віку, зокрема щодо: збору й аналізу інформації, ідентифікації проблеми клієнта й подій, які її викликали; визначення прогнозу перспектив поліпшення стану особи похилого віку; вибору шляхів вирішення проблеми, допомоги у формуванні позитивної мотивації, виборі доступних і сприятливих можливостей та ресурсів; освоєння соціально необхідних умінь і навичок

полегшення комунікації, зняття бар'єрів соціальної ізоляції, продуктивного вирішення питань із соціальним оточенням; організації консультування отримувача соціальної послуги з соціально-правових питань, видів соціальної допомоги, питань отримання соціальних послуг, засобів реабілітації, умов їх отримання; оформлення документів із соціально-правових питань, питань отримання комунальних, медичних, соціальних послуг; встановлення зв'язків з іншими фахівцями, службами, організаціями, підприємствами, органами, закладами, установами тощо; представлення й захисту інтересів отримувачів послуги соціальної адаптації у державних і місцевих органах влади, в установах, організаціях, підприємствах, громадських об'єднаннях; розроблення заходів, спрямованих на самостійне розв'язання повсякденних труднощів і подолання стресових ситуацій людьми похилого віку; корекції поліпшення взаємодії із соціальним оточенням (бесіди, спілкування, мотивація до активності та позитивного мислення); формування здорового способу життя та підтримання психічного здоров'я літніх людей; організації груп взаємодії та психологічного розвантаження; формування й розширення нових соціальних контактів та референтних груп отримувача соціальної послуги; залучення до активної участі в роботі клубів за інтересами (туристичних, читацьких, театральних, хорових, волонтерських, рукоділля тощо); організації доступу до форм дозвілля, максимально наближених до загальноприйнятих, з урахуванням особливостей отримувача соціальної послуги; пошуку ресурсів для забезпечення книгами, журналами, газетами, іграми, для відвідування театрів, виставок та інших заходів людьми похилого віку; занять фізичними вправами, навчання основам комп'ютерної грамоти та спілкування в соціальних мережах; проведення читацьких слухань, бесід, бібліографічних оглядів, книжкових виставок, колективних читань тощо; нагляду й допомоги під час заняття рукоділлям, перебирання дрібних речей і створення з них виробів, складання пазлів тощо; оволодіння музичною культурою, формування вокально-хорових, танцювальних навичок тощо;

- розробки й реалізації соціальних проектів і програм з розв'язання проблем людей похилого віку;

- застосування методів менеджменту для організації власної професійної діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. До структури готовності соціальних працівників до роботи з соціальної адаптації людей похилого віку в умовах дозвіллевої платформи Благодійної організації «Благодійного фонду «Карітас Харків» входять когнітивний, мотиваційно-ціннісний, особистісний і діяльнісний компоненти, які в сукупності складають інтегративне особистісне утворення, що характеризується мотиваційно-ціннісною орієнтацією, професійно-орієнтованими знаннями, здатностями та особистісними якостями, спрямованими на подолання чи пом'якшення життєвих труднощів, підтримку соціального статусу та повноцінної життєдіяльності людей, які досягли пенсійного віку й припинили щоденну професійну діяльність.

Подальшої розробки потребує вивчення особливостей підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку в умовах благодійної організації.

Список використаних джерел:

1. Аветісян Т.В. Особливості професійного становлення фахівців із соціальної роботи [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.sociology.kharkov.ua/socioprostir/files/magazine/2_2011/4_3_2.pdf
2. Бордаренко И.Н. Медицинские и социальные вопросы в геронтологии. *Самарские лекции*: сб. статей и тезисов докладов 2-го междун. семинара по вопросам пожилых. Самара. 1997. Ч1. 240 с.
3. Васильєва М.П., Подберезський М.К. Підготовка соціальних працівників відповідно до сучасних вимог соціально-педагогічного напрямку професійної діяльності. Інновації в підготовці та професійній діяльності фахівців соціальної сфери: матер. всеукр. наук.-практ. конф., 24 листопада 2017 р., ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Х., 2017. С.7-8.
4. Голубенко Т.О. Особливості процесу формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://oaji.net/articles/365-1393341244.pdf>
5. Державний стандарт соціальної адаптації (Наказ МСП України №514 від 18.05.2015р.)
6. Закон України «Про соціальні послуги». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 18. Ст.73
7. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспект: Монографія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ww.disser.com.ua/content/349640.html>
8. Наказ Мон України «Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 р. №557.
9. Поцулко О.А. Комунікативний феномен осіб похилого віку. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: Психологічні науки. 2013. Вип.2.
10. Сопко Р.І. Послуги людям похилого віку в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка, соціальна робота. Вип. 27. С.188-191.
11. Соціальна робота в Україні: [Навч. посібник] / І. Д. Зверєва, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін.; За заг. ред.: І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
12. Шеплякова І.О. Формування деонтологічної культури майбутнього соціального педагога в соціально-виховному середовищі вищого навчального закладу: автореферат дис... канд.. пед. наук: 13.00. 05. Слов'янськ, 2016. 20 с.

КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДЛЯ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, доцент І.А. Романова

Анотація. У статті розкривається зміст напрямів соціальної роботи у територіальній громаді; визначаються ролі соціального працівника у роботі з громадою; узагальнюються проблеми, з якими стикаються люди похилого віку; розкривається зміст реалізації проєкту соціально-педагогічної діяльності з людьми похилого віку, який було реалізовано на базі клубу активного довголіття «Друга молодість». На основі узагальнення: 1) теоретичного аналізу нормативно-правових документів з підготовки здобувачів за спеціальністю 231 «Соціальна робота»; з особливостей надання соціальних послуг людям похилого віку в Україні; 2) досвіду взаємодії з людьми похилого віку під час реалізації проєкту на базі клубу активного довголіття «Друга молодість», - визначено перелік компетентностей, необхідних для професійної діяльності в напрямі організації змістового дозвілля людей похилого віку.

Ключові слова: компетентність соціального працівника, соціальна робота, люди похилого віку, клуб активного довголіття, територіальна громада.

Tepliyak A.M. Social Worker's Competencies to Work with the Elderly People in the Territorial Community

Annotation. The article reveals the content of the areas of social work in a territorial community; the roles of the social worker in working with the community are determined; the problems faced by the elderly people are generalized; the content of the project of socio-pedagogical activities with the elderly people, which was implemented in the club "Second Youth", is revealed. Based on the generalization of: 1) theoretical analysis of legal documents for the training of students in the specialty 231 "Social Work"; on the peculiarities of providing social services to the elderly people in Ukraine; 2) experience of interaction with the elderly people during the implementation of the project in the club "Second Youth"; a list of competencies, that are necessary for professional activities in the organization of meaningful leisure of the elderly people, has been identified.

Keywords: competence of a social worker, social work, elderly people, club of active longevity, territorial community.

Постановка проблеми дослідження. Соціальний працівник, надаючи допомогу людям похилого віку, повинен комплексно досліджувати існуючі проблеми і допомагати в їх вирішенні, створювати умови для задоволення потреб клієнтів на психологічному, фізіологічному та соціальному рівнях.

Особливого значення набуває професійна соціальна робота з людьми похилого віку на рівні громади для подолання проявів і наслідків самотності й підвищення їхнього адаптаційного потенціалу задля успішного перебігу процесу соціалізації. Для цього соціальний працівник має володіти комплексом загальних і фахових компетентностей.

Аналіз актуальних досліджень. Особливості надання соціальних послуг на рівні громади людям похилого віку стали предметом дослідження О. Аніщенко, О. Коваленко, Л. Лук'янової, О. Поцулко, І. Савельчук, Р. Сопко та ін. Особливості надання соціальних послуг людям похилого віку на базі територіальних центрів розкривають І. Білоус, М. Душенюк, Т. Калениченко, Н. Романова та інші.

В останні роки з'явилося багато наукових праць (М. Васильєвої, Т. Голубенко, Н. Кабусь, А. Капської, О. Карпенко, Л. Тютті, І. Шеплякової, Т. Яркіної та інші), у яких безпосередньо чи у зв'язку із вивченням інших проблем досліджуються питання професійної підготовки соціальних працівників.

Проте, зміст компетентностей соціальних працівників, необхідних для діяльності у територіальній громаді з людьми похилого віку, у соціальних дослідженнях розкрито недостатньою мірою.

Метою статті є визначення змісту необхідних компетентностей соціальних працівників для роботи з людьми похилого віку в умовах територіальної громади.

Виклад змісту власного дослідження. У професійній зарубіжній соціальній роботі термін «громада» найчастіше вживають у двох значеннях: територіальна громада та громада за інтересами (прихильністю) [9, с. 44–50].

О. Безпалько під поняттям «громада» розуміє групову соціальну спільноту, члени якої поділяють єдину територію та об'єднані повсякденними регулярними стосунками. Вона відрізняється від інших спільнот індивідуальністю та емоційністю внутрішніх зв'язків, що обумовлюється родовими, сусідськими та товариськими взаємостосунками, культурою, замкнутістю системи [1, с.6].

Соціальна робота в громаді, визначається, як процес покращення власного мікросередовища людей, через організацію колективних дій. Інакше кажучи, соціальна робота в громаді характеризується як втручання й активізація місцевих людських ресурсів з метою вирішення соціальних проблем, підвищення рівня надання соціальних послуг і функціонування її членів. Особлива увага при цьому зосереджується на посередницькій, роз'яснювальній роботі й на ініціюванні створення структур, що здатні розширити можливості місцевих жителів.

Вчені, розглядаючи роботу в громаді як один із різновиду методів соціальної роботи, підкреслюють, що вона заснована на взаємодії соціального працівника та соціальних служб з представниками різних соціальних груп на місцевому чи регіональному рівнях. До основних завдань роботи в громаді він відносить: розвиток соціальних зв'язків у громаді та організацію системи

взаємодопомоги і координації дій спільноти; підтримку та розвиток громадських ініціатив, спрямованих на зміну ситуації; розробку, впровадження та оцінку ефективності соціальних програм і планів діяльності організацій, робота яких пов'язана з питаннями соціального добробуту населення на локальному рівні. Реалізація цих завдань спрямована на досягнення мети – активізація розвитку громади і покращення моделі її життєдіяльності [11].

Важливо тут відзначити, що соціальному працівникові у громаді належить багатофункціональна роль: адже він одночасно: посередник; захисник (інтересів і законних прав людини); партнер у мультидисциплінарній команді (з численними суб'єктами громади); організатор (зокрема, надання допомоги); представник державних і недержавних організацій та установ; експерт у постановці соціального діагнозу; надавач послуг (інформаційних, соціальних, психологічних, соціально-психологічних, педагогічних, тощо).

За класифікацією Всесвітньої організації охорони здоров'я до людей літнього віку відносять населення у віці 60-74 роки, до старого – від 75 до 89 років, а до довгожителів – 90 років і більше. В Україні під людиною похилого віку, здебільшого, розуміють особу, яка вийшла на пенсію. З настання цього етапу в житті значної кількості пенсіонерів настають соціально небажані явища: коло її спілкування звужується, з'являється відчуття фізичної слабкості. Більшість літніх людей незадоволені рівнем свого життя (матеріальним становищем, житловими умовами, відсутністю можливостей для спілкування, повноцінного відпочинку, станом здоров'я тощо) та у перспективі вбачають лише ізоляцію від навколишнього світу. Такі психологічні, ціннісні, мотиваційні зміни визначають новий життєвий ритм.

Головною метою соціально-педагогічної роботи з людьми похилого віку в територіальній громаді є допомога у відновленні їх здатності до нормального функціонування в суспільстві, створення для них умов, що сприяють фізичному виживанню та збереженню соціальної активності, покращенню стану здоров'я.

Відчуття спустошеності можна подолати, якщо знайти нові інтереси, хобі та захоплення. Клуби для літніх людей дозволяють зробити життя активним і насиченим. Використання інтелектуального волонтерства людей похилого віку дозволяє «значний професійний і життєвий досвід людей похилого віку застосовувати в просвітницькій діяльності» [10, с.20]. У Харкові діє дев'ять територіальних центрів, на базі яких діють клуби активного довголіття для людей похилого віку.

Досліджуючи проблему організації змістового дозвілля людей похилого віку в курсовій роботі на четвертому курсі, нами було розроблено проєкт соціально-педагогічної діяльності з людьми похилого віку, ефективність якої вимагала експериментальної перевірки. Ю частиною дослідження було передбачено Ми залучились до активної взаємодії з клубом «Друга молодість», діяльність якого спрямована на надання можливостей пенсіонерам приємного відпочинку, пробудження інтересів, створення умов для спілкування. Розроблений проєкт було реалізовано за такими етапами: 1) підготовчий:

проведення вступної конференції для працівників та учасників клубу «Друга молодість» з метою роз'яснення суті проекту та особливостей проектної взаємодії; організація та проведення першого демонстраційного заходу для знайомства з членами клубу; 2) основний: проведення тематичних заходів з членами клубу «Друга молодість» за різними напрямками дозвілєвої діяльності (інтелектуальних ігор, що спрямовано на розвиток когнітивних здібностей людей похилого віку; тематичних свят, які забезпечують підвищення їхньої соціальної активності та творчого потенціалу; майстер-класів з виготовлення різних виробів для поліпшення моторики рук тощо); 3) підсумковий: організація та проведення заключної підсумкової конференції з адміністрацією та членами клубу активного довголіття «Друга молодість» з метою обміну враженнями та досвідом між організаторами та учасниками проекту.

Проблемою наукових пошуків магістрантів спеціальності 231 «Соціальна робота» в ХНПУ імені Г.С. Сковороди виступає пошук шляхів оптимізації навчально-виховного процесу підготовки майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів. Відповідно проблемою наших наукових пошуків є оптимізація підготовки здобувачів до роботи з людьми похилого віку в умовах територіальної громади, зокрема щодо організації змістового дозвілля людей похилого віку. Для визначення змісту компетентностей, які знадобляться для професійної діяльності в цьому напрямі нами було проаналізовано нормативно-правову основу підготовки здобувачів за спеціальністю 231 «Соціальна робота» (Закон України «Про освіту» [5], Закон України «Про вищу освіту» [4], Стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня [7], Освітні програми підготовки бакалаврів за спеціальністю 231 «Соціальна робота» [8]), нормативно-правові документи, які визначають особливості надання соціальних послуг людям похилого віку в Україні (Закон України «Про соціальні послуги» [6], державні стандарти окремих соціальних послуг [2], Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України [3], посадові інструкції соціальних працівників). Узагальнюючи результати теоретичного аналізу й спираючись на власний досвід взаємодії з людьми похилого віку під час реалізації проекту на базі клубу активного довголіття «Друга молодість», нами було визначено перелік компетентностей, необхідних для професійної діяльності в напрямі організації змістового дозвілля людей похилого віку. Зокрема, було виділено:

- загальні компетентності: толерантність до емоційних проявів клієнтів, способу життя, соціального й національного походження тощо; здатність діяти відповідно до принципів і норм етичної поведінки (поважати особистість клієнта й гарантувати захист його гідності та прав незалежно від походження, статі, віку та внеску в суспільний і соціальний розвиток; зрозуміти кожного клієнта; забезпечити безпеку кожному клієнту; брати на себе відповідальність за свої особисті дії; підтримувати право клієнта на взаємодію, яка ґрунтується на довірі, співчутті та збереженні конфіденційності; визнавати і поважати наміри, відповідальність клієнтів щодо прийнятого рішення); здатність підтримувати стійкість психічного стану

(відсутність апатії, низький рівень депресії, стриманість, самоволодіння, наполегливість і послідовність, зібраність уваги); абстрактне мислення, аналіз та синтез; застосування знань у практичних ситуаціях; планування й управління часом; використання інформаційних і комунікаційних технологій; вміння виявити, ставити та вирішувати проблеми; приймати обґрунтовані рішення; мотивувати людей та рухатись до спільної мети; аналіз соціально-психологічних явищ, процесів становлення, розвитку й соціалізації людей похилого віку, розвитку соціальної групи і громади; самоконтроль, самокритика, самооцінка своїх вчинків, самоаналіз діяльності;

- фахові компетентності: знання і розуміння організації та функціонування системи соціального захисту і соціальних служб; оцінювання соціальних проблеми, потреб, особливостей і ресурсів людей похилого віку; соціального інспектування й оцінки потреб людей похилого віку, у тому числі які опинилися в складних життєвих обставинах; розроблення шляхів подолання соціальних проблем і знаходження ефективних методи їх вирішення; надання допомоги людям похилого віку з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, відмінностей, гендерних, етнічних та інших особливостей; застосування методів менеджменту для організації власної професійної діяльності та управління діяльністю соціальних робітників і волонтерів, іншого персоналу; генерування креативних ідей у професійній сфері; здатність використовувати технології організації інтелектуально-ігрової діяльності, арт-терапевтичних методик, анімаційної діяльності з людьми похилого віку.

Висновки. Отже, професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого в територіальній громаді повинна мати комплексний характер для забезпечення сформованості визначених загальних і фахових компетентностей. Це вимагає наповнення змісту освітніх програм підготовки соціальних працівників відповідними освітніми компонентами, методами і формами роботи зі здобувачами.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.
2. Державний стандарт соціальної адаптації (Наказ МСП України №514 від 18.05.2015р.)
3. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2003. №1. С.16-22.
4. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37-38. Ст.2004.
5. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. Ст.380.
6. Закон України «Про соціальні послуги». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 18. Ст.73.

7. Наказ Мон України «Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 р. №557.

8. Освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка». URL: http://smc.hnpu.edu.ua/files/osvitni_programy/Socialna_pedagogika_onovlenno.pdf

9. Пейн М. Община как основа социальной политики и социальной идеи. *Взаимосвязь социальной работы и социальной политики*. М.: Аспект Прессе, 1997. С. 44–62.

10. Романова І. А. Культура інтелектуальної діяльності людей похилого віку. *Педагогізація соціального середовища в роботі з різними соціальними суб'єктами*: матеріали науково-практичної конференції, 22 листопада 2016. Х.: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 105 с. С. 19-20.

11. Ромм М.В., Ромм Т.А. Теория социальной работы: учебное пособие. Новосибирск, 1999. 64 с.

Шерстньова М.С.

КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДЛЯ РОБОТИ З ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН ПІДЛІТКАМИ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент І.А. Романова

Анотація. У статті охарактеризовано зміст компетентностей, якими має володіти соціальний працівник для проведення профілактики вживання наркотичних речовин підлітками. Узагальнення здійснено на основі аналізу Державного стандарту соціальної послуги профілактики, Етичного кодексу соціальних працівників, Стандарту підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота», посадової інструкції соціального педагога закладу освіти. Визначений зміст компетентностей має скласти основу для наповнення освітніх компонентів освітніх програм підготовки здобувачів зі спеціальності 231 «Соціальна робота» для забезпечення необхідного рівня професіоналізму щодо здійснення профілактики вживання наркотичних речовин підлітками.

Ключові слова: *профілактика, попередження вживання наркотичних речовин, підлітки, заклад освіти, соціальний педагог, компетентності.*

Sherstneva M.S. Social Pedagogues' Competences for working on prevention of drug use by teenagers in an educational institution

Annotation. The article describes the content of competencies that a social pedagogue should have to prevent drug use by teenagers. The generalization was made on the basis of the analysis of the State standard of social service of prevention,

the Code of Ethics of social workers, the Standard of preparation of students of the first (bachelor's) level of higher education in specialty 231 "Social work", the job description of the social pedagogue. The defined content of competencies should form the basis for filling the educational components of educational programs for students in specialty 231 "Social Work" to ensure the necessary level of professionalism in the prevention of drug use by teenagers.

Keywords: *prevention, drug prevention, teenagers, educational institution, social pedagogue, competencies.*

Постановка проблеми. Одним із важливих напрямів професійної освіти у сучасних умовах визнано підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери, які зможуть надавати кваліфіковану допомогу в профілактиці наркотичної залежності підлітків, забезпечуючи запобігання появи схильностей до вживання наркотичних речовин, шляхом створення системи стійких переконань і вмінь, які допоможуть підліткам протистояти негативному впливу осіб, які вживають або вербують до вживання наркотичних речовин.

Затвердження Стандартів підготовки здобувачів першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота» визначило мінімальний перелік компетентностей, якими має володіти соціальний працівник. Для результативної соціально-виховної й профілактичної діяльності зміст освітньої програми повинен постійно оновлюватися згідно з трансформаціями у сучасних реаліях та інноваційними змінами у сфері соціальної підтримки і допомоги, орієнтуючись на визначені результати професійної підготовки соціальних працівників щодо діяльності у цьому напрямі. Деталізація змісту компетентностей, якими має володіти соціальний працівник для проведення профілактики вживання наркотичних речовин підлітками, сприятиме більш чіткому структуруванню змісту освітніх компонентів, які забезпечують підготовку майбутніх фахівців соціальної галузі до цього напрямку роботи.

Аналіз наукових здобутків. Проблема здійснення профілактичної соціально-педагогічної діяльності широко вивчається науковцями. Зокрема, питання організації взаємодії соціальних педагогів зі старшими підлітками, що мають прояви адиктивної поведінки, розкрито в дослідженнях Л. Анісімова, О. Балакіревої, М. Малькової, Н. Пихтіної та ін.; застосування технологій профілактики й корекції адиктивної поведінки підлітків у діяльності психолога і соціального педагога закладу загальної середньої освіти представлено в працях С. Березіна, В. Оржеховської, Ю. Чернецької та ін.; стратегії формування здорового способу життя учнів визначено О. Вакуленко, Л. Ващенко, Ю. Галустян, С. Кириленко, І. Пешою та ін.; готовність спеціалістів до профілактичної роботи зі старшокласниками охарактеризовано М. Ковальчук, О. Макєвою, О. Пилипенко, Н. Синюк, В. Чернишовою та ін. Разом з цим визначається дефіцит наукових розробок із проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів і працівників до профілактики вживання наркотичних речовин неповнолітніми.

Метою статті є деталізація змісту компетентностей, якими має володіти соціальний працівник для проведення профілактики вживання наркотичних речовин підлітками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для цілей нашого дослідження необхідно звернутися до Державного стандарту соціальної послуги профілактики, яким визначають зміст, обсяг, умови та порядок надання послуги [3]; Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України [4], який «створює єдину моральну основу професійної діяльності; забезпечує адекватну професії етичну регламентацію; слугує базовим критерієм для визначення професійної придатності спеціалістів; стандартизує поведінку спеціалістів на основі єдиних етичних вимог; забезпечує етичність поведінки і дій соціальних працівників, професіональних колективів та служб та ін.» [6]; Стандартів підготовки здобувачів першого (бакалаврського) [9] і другого (магістерського) [8] рівнів вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота», якими закріплюються «сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладу вищої освіти за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності» [7].

Враховуючи що «послуга соціальної профілактики - комплекс заходів, що здійснюються суб'єктом, який надає соціальні послуги, спрямований на попередження, обмеження та зупинення негативних соціальних і особистісних (поведінкових) явищ та їх наслідків у соціальному середовищі та реалізується за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного, психологічного характеру» [3], виділяють первинну, вторинну й третинну соціальну профілактику залежно від ступеня розвитку проблеми. На рівні закладів освіти соціальними педагогами здійснюється здебільшого перший вид профілактики, тобто послуга первинної соціальної профілактики надається, якщо проблема вживання наркотичних речовин у підлітків не сформована. Як правило, робота здійснюється на рівні групи.

Першим етапом профілактичної роботи виступає діагностичний, для проведення якого в соціального педагога має бути сформована здатність використовувати методи соціальної діагностики у процесі оцінювання психолого-медико-педагогічних особливостей учнів, їх мікросередовища, умов проживання, виявлення інтересів, потреб, труднощів і проблем, конфліктних ситуацій, відхилень у поведінці дітей, ресурсів, які можуть бути використані в процесі розв'язання виявлених соціально-педагогічних проблем. Соціальний педагог має володіти специфічними знаннями про віктимологію підліткового віку та його психо-емоціональні особливості; основні передумови початку вживання підлітками наркотичних речовин; етапи і механізми формування залежності від психоактивних речовин; основні шляхи психологічного (інколи і фізичного) впливу вербувальників у процесі своєї роботи; особливості поведінки наркозалежних осіб тощо.

За результатами діагностичного етапу складається план заходів соціальної профілактики в закладі освіти, орієнтуючись на психолого-вікові особливості дітей. На основі Державного стандарту соціальної послуги

профілактики і Стандарту підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота» можна визначити, що в соціального педагога має бути сформована здатність використовувати методи профілактики для запобігання можливих відхилень у психічному розвитку, порушень поведінки, міжособистісних стосунків, для розв'язання конфліктів, попередження соціальних ризиків та складних життєвих обставин, що передбачає: 1) організацію навчання та просвіту щодо формування та утвердження цінностей здоров'я, розвитку навичок піклування про власне здоров'я; попередження виникнення девіантної поведінки та правопорушень; інформування про шляхи попередження негативних явищ та раннє виявлення причин та умов, які можуть призвести до розвитку проблеми вживання наркотичних речовин, алкоголю, тютюнопаління, а також виникнення різних видів залежностей; 2) мотивування учнів до збереження та зміцнення здоров'я, до використання безпечних поведінкових практик; формування життєвої перспективи та умінь прогнозування власної поведінки з оцінкою її наслідків та впливу на побудовані життєві стратегії; формування відповідальної поведінки; гармонізація почуттів та відповідно поведінкового їх вираження шляхом формування навичок рефлексії, адекватного вияву емоцій, самоконтролю тощо; 3) залучення до волонтерства, суспільно-корисної діяльності; 4) організацію дозвілля, творчих, спортивних та культурно-масових заходів.

Н. Синюк, досліджуючи питання про особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики вживання підлітками наркогенних речовин, визначає, що соціальному педагогу необхідно оволодіти мистецтвом виховання, конкретними педагогічними методами, насамперед методами виховання, серед яких методи формування свідомості особистості, методи організації діяльності, спілкування та формування позитивного досвіду суспільної поведінки (привчання, тренування, педагогічна вимога, громадська думка, створення виховуючих ситуацій, метод прогнозування), методи стимулювання діяльності і поведінки (гра, змагання, заохочення, покарання), методи самовиховання (самопізнання, самостановлення, саморегуляція) [11, с.229].

Для проведення заходів соціальної профілактики соціальний педагог має вміти визначати зміст співпраці з організаціями-партнерами з соціальної роботи, залучати інших спеціалістів, зокрема, психологів, реабілітологів, юристів, медичних працівників або осіб, які пройшли відповідне навчання.

Серед найбільш поширених форм соціальної профілактики, які мають бути в арсеналі соціального педагога щодо попередження вживання наркотичних речовин: соціальна реклама, інформаційно-освітні матеріали, лекції, відеолекторії, бесіди (групові та індивідуальні), дебати, тренінги, форум-театр, масові заходи/акції, квести, арт-терапевтичні методики тощо.

Для проведення соціальної профілактики має бути сформована також ціла низка особистісних якостей, які визначають можливість здійснення професійної діяльності згідно Етичного кодексу соціальних працівників: моральні якості (справедливість, тактовність, терпимість, толерантність, емпатія), високий

рівень комунікабельності [1; 2], об'єктивність, уважність і спостережливість тощо. Окрім того, необхідною є сформована психологічна готовність до роботи у кризових ситуаціях, психологічна стійкість, готовність до психологічного тиску з боку осіб з девіантною (частіше, навіть, делінквентною) поведінкою.

Висновки. Підготовка фахівця соціальної галузі до профілактики вживання наркотичних речовин молоді передбачає формування цілої низки загальних і фахових компетентностей. Визначений у дослідженні зміст цих компетентностей має скласти основу для наповнення освітніх компонентів освітніх програм підготовки здобувачів для забезпечення необхідного рівня професіоналізму щодо визначеного напрямку діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Аналіз освітніх програм підготовки фахівців соціальної галузі у закладах вищої освіти для визначення найбільш перспективних з підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики вживання наркотичних речовин молоддю.

Список використаних джерел:

1. Василенко О.М. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2019. №16. Т.2. С.79-83.
2. Васильєва М.П. Роль комунікативної компетентності в професійній діяльності фахівців освітньої галузі. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2017. № 56-57. С.132-137.
3. Державний стандарт соціальної послуги профілактики (Наказ МСП України №912 від 10.08.2015р.)
4. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2003. №1. С.16-22.
5. Закон України «Про соціальні послуги». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2019, № 18, ст.73.
6. Кулініченко В.Л., Боярський А.М. Етичний кодекс у просторі кодексової культури соціальної роботи. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць*. 2009. № 4. С. 95–98.
7. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти (Наказ МОН України від 21.12.2017 р. №1648).
8. Наказ Мон України «Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 р. №556.
9. Наказ Мон України «Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 р. №557.
10. Посадова інструкція соціального педагога закладу освіти. URL: <https://vseosvita.ua/library/posadova-instrukcia-socialnogo-pedagoga-zakladu-osviti-71820.html>
11. Синюк Н.В. Особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики вживання підлітками наркогенних речовин. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2013. №2(8). С.228-231.

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Алексєєва Н.І.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ АЛКОГОЛІЗМУ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Л.М. Макар

Актуальність проблеми алкоголізму, особливо серед підлітків, є актуальною і однією з найсерйозніших соціально-педагогічних проблем на сьогоднішній день. Сьогодні різко знижується вік першого знайомства дітей з алкоголем. За даними наркологічних служб 12% починають вживати спиртні напої в 8-12 років, а до 14-15 вже спостерігається систематичне вживання алкоголю. Початок зловживання алкоголю тісно пов'язаний з психологічними відхиленнями в поведінці підлітка. Адже алкоголь особливо активно впливає на несформований організм, поступово руйнуючи його.

Проблема вживання алкогольних напоїв досліджувалася протягом багатьох років такими вченими як: В. Заславський, Н. Максимова, А. Маюров, А. Капська, О. Яременко. Проблема впливу алкогольної залежності батьків на психологічний стан дітей та їх соціалізацію досліджувалася Г. Здравомисловим, М. Оржеховською, Ю. Похолінчуком, І. Смірноюю. Соціально-педагогічна робота з дітьми, схильними до вживання алкогольних напоїв вивчалася В. Грушко, Н. Максимовою, О. Яременком.

Активний алкоголізм серед підлітків - це велика соціальна проблема в колі інших соціальних проблем. Навколо цієї проблеми в країні складається несприятлива морально-психологічна атмосфера, яка виявляється в послаблення процесів суспільної протидії цьому явищу.

Отже, здійснений науковий пошук свідчить, що головні фактори виникнення у підлітків потреби у вживанні алкогольних напоїв: вікові особливості, несприятлива макросоціальна ситуація розвитку, відхилення у функціонуванні нервової діяльності.

Психологічні аспекти боротьби з підлітковим алкоголізмом полягають, перш за все, у виявленні психологічної готовності до вживання алкогольних напоїв, тобто таких психологічних особливостей підлітків, які роблять їх вразливими в процесі соціалізації особистості.

Таким чином. методика діагностики схильності до алкоголізму має бути спрямована на виявлення психологічної готовності підлітків до адиктивної поведінки, тобто мова йде про підлітків, схильних до адиктивної поведінки, які ще не мають фізичної залежності від алкоголю.

У процесі профілактичної роботи у підлітків повинні сформуватися стійкі установки щодо негативного впливу алкоголізму, необхідні вміння й навички для його попередження й подолання.

Наше дослідження включає три компоненти, котрі визначають поведінку підлітка: пізнавальний, який включає думки, уявлення, погляди; емоційно-ціннісний, який включає такі елементи як: емоції, переживання, спонукання; поведінковий, який включає стереотипи поведінки та звички. Саме ці компоненти формують установку підлітка, котра визначає його поведінку в конкретній ситуації.

У зв'язку з цим, під комплексною програмою соціально-педагогічної діяльності з профілактики алкоголізму у підлітковому віці у нашому дослідженні розуміємо як систему дій, що реалізується різними суб'єктами - практичним психологом навчального закладу, соціальним педагогом, класним керівником, адміністрацією навчального закладу, батьками учнів та представниками громадських організацій на діагностичному, інформаційно-просвітницькому та діяльнісно-рефлексивному етапах.

Метою діагностичного етапу є: виявлення схильності до залежної поведінки в підлітковому віці.

Інформаційно-просвітницький етап спрямовано на залучення підлітків до різних видів діяльності, метою якої є профілактика адиктивної поведінки і формування здорового способу життя.

Діяльнісно-рефлексивний етап передбачає залучення підлітків до контролю за ходом навчально-виховної діяльності (групові форми взаємоконтролю, самоконтроль); до участі у виправленні зроблених помилок, неточностей, осмислення їх причин (взаємо-і самоаналіз); надання можливості підліткам самостійно або за допомогою інших учнів порівнювати отриманий результат із критеріями еталону.

Відзначимо також, що комплексна програма передбачає здійснення роботи з учнями та їх батьками, а також педагогічним колективом навчального закладу та представниками громадських організацій. Так, робота з учнями включає в себе заходи, спрямовані на формування у підлітків уявлення про соціальні і психологічні наслідки алкоголізму, а також на забезпечення зайнятості учнів у вільний час, попередження бездоглядності неповнолітніх, яка відбувається в процесі спільної діяльності і спілкування в певних психолого-педагогічних умовах, зокрема: оформлення стенду «Шкода алкоголю на організм людини», позаурочне заняття «Нове покоління обирає здоров'я», круглий стіл «Саме цікаве в твоєму житті лише починається», бесіда «Історія появи алкогольних напоїв», молодіжна акція «Ні шкідливим звичкам».

Впровадження розробленої нами комплексної програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики алкоголізму у підлітковому віці у навчальний процес Харківської гімназії № 43 засвідчив її позитивний вплив на формування стійких установок щодо негативного впливу алкоголю, вмінь і навичок для попередження і подолання алкоголізму, зокрема: думки, уявлення, погляди; емоції, переживання, спонукання; стереотипи поведінки та звички, що підтверджує ефективність розробленої програми й доцільність її застосування з метою формування в підлітків потреби бути здоровими через відмову від вживання алкоголю й алкогольних напоїв.

РОЛЬ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ЗАСОБІВ У СОЦІАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.О. Єсіна

В останні роки в Україні розробляється принципово новий підхід до проблеми розвитку особистості у площині парадигми гуманізації освіти. Нині роль культури поступово втрачає свої провідні позиції. Зараз підлітки порівняно більше часу проводять у віртуальному світі, ніж у реальному. Тому, в сучасних умовах, актуальності набула проблема соціального виховання підростаючого покоління.

Аналіз наукової літератури В. Жуковського, Г. Волкова, Г. Ващенко, К. Ушинського дозволив визначити, що етнопедагогіка - це галузь педагогіки, яка включає в себе емпіричні педагогічні знання та досвід певного етносу у вихованні підростаючого покоління. Таким чином виховання підростаючого покоління за допомогою засобів етнопедагогіки є важливим та необхідним. Вони формують у особи знання про традиції свого народу, його виховні ідеали.

Аналіз наукової літератури з проблеми соціального виховання підлітків засобами етнопедагогіки вчені досліджували у таких напрямках: використання етнокультурних засобів у вихованні дітей та молоді (В. Костіна, Г. Волков, В. Жуковський) педагогічний потенціал арт-терапії та казкотерапії (К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, Г. Ващенко), вплив фольклорної арт-терапії на освітній процес початкової школи (В. Верховинця).

Узагальнення наукової літератури показало, що проблема соціального виховання підлітків засобами етнопедагогіки у закладах загальної середньої освіти є недостатньо вивченою та потребує дослідження.

Спираючись на ідеї В. Верховинця, В. Зеньковського, С. Русової, нами було розроблено проєкт соціального виховання підлітків етнопедагогічними засобами у закладах загальної середньої освіти «Крізь призму минулого». Під час реалізації проєкту підлітки власноруч створювали іграшки етнопедагогічної тематики, які потім використовувались у процесі програвання соціальних ситуацій з реального життя. Таким чином, виконуючи певну роль у процесі роботи над соціальною проблемою, вони збагачували власний соціальний досвід, розвивали уяву, творчі уміння та опановували певну модель поведінки під час вирішення конкретної життєвої ситуації.

Також одним із напрямів роботи проєкту була розробка казок на соціальні теми, які у подальшому використовувались у процесі соціального виховання учнів. Для них за основу бралась казка, повчального характеру з виховною ситуацією, але яка не має кінця. Кожен повинен придумати своє завершення казки та обрати свій шлях розв'язки. Персонажі казок створювались за допомогою методик етнопедагогіки, а саме, технікою мотанки, бумажки та з використанням природних матеріалів.

Великим позитивним моментом є те, що підлітки, спираючись на набуті знання, проводили цю казку молодшим школярам, де вони вже виступали суб'єктами соціально-педагогічної діяльності.

Перспективним напрямом подальшої дослідницької діяльності є розробка комплексу етнопедагогічних засобів, спрямованих на соціальне виховання підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Батрак А.С.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Л.М. Макар

Проблема профілактики девіантної поведінки підлітків – є однією з нагальних проблем у соціально-педагогічній діяльності. Особливе занепокоєння викликають асоціальні прояви поведінки у підлітковому середовищі, які є підґрунтям для деградації особистості, стають перешкодою у здійсненні навчально-виховного процесу в освітньому закладі та й до того ж суттєво шкодять здоров'ю. Соціальна незрілість, несформованість правових установок часто призводить до свідомого ігнорування вимог закону, заперечення соціальної цінності права, що знаходить вияв у різних формах девіантної поведінки. Саме тому соціально-педагогічна робота, спрямована на профілактику та подолання девіантної поведінки дітей та молоді, нині є актуальною темою наукового пошуку науковців.

Як зазначає О.В. Безпалько, серед українських та закордонних дослідників немає єдиного погляду на термін «девіантна поведінка». Одні вважають, що йдеться про всі відхилення від схвалюваних суспільством соціальних норм, другі пропонують охоплювати цим поняттям тільки порушення правових норм, треті – різні види соціальної патології (алкоголізм, наркотизм, убивства).

На основі проведеного аналізу наукової літератури щодо досвіду здійснення профілактики девіантної поведінки серед учнів загальної середньої освіти було розроблено програму роботи соціального педагога з профілактики девіантної поведінки у закладах загальної середньої освіти. Розроблена програма роботи соціального педагога містить не тільки діяльність з учнями, а й активну взаємодію з батьками учнів, так як, вважаємо, що батьківський виховний потенціал спроможним здійснити додатковий позитивний вплив на учнів.

Під час впровадження програми було проведено такі заходи: відеолекторій «1+1» (серія відеороликів про наркоманію, алкоголізм, тютюнопаління та насилля, під час перегляду яких, учні дізналися багато нового, і як результат, в них активізувалося бажання до змін на краще, які вони

творчо оформили під час проведення «соціальної паузи» на тему «Мій ідеальний світ майбутнього»; тренінг «Я будує своє майбутнє» (у ході тренінгу було побудовано план ідеального майбутнього та складено пам'ятку, що потрібно зробити, для досягнення поставленої мети); бесіду «Жарти або хуліганство – відповідальність за вчинки» (метою проведення бесіди було ознайомити підлітків про кримінальну відповідальність за свої необдумані вчинки); з метою обміну педагогічним досвідом та покращення шляхів профілактики девіантної поведінки учнів, нами було проведено тренінг «Всі діти різні» для педагогічного складу НВК); фінальним етапом нашої профілактичної роботи, була робота з батьками дітей, саме тому було підготовлено соціальні бюлетені на тему «Небезпеки навколо дітей», які підлітки передали батькам (в яких містилась інформація для батьків про психо-емоціональні особливості дітей у підлітковому віці, про основні види девіантної поведінки та шляхи попередження виникнення ситуацій непорозумінь між батьками та підлітками, які можуть призвести до девіантної поведінки).

Результати контрольного діагностування засвідчили, що у результаті впровадження програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики девіантної поведінки серед здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти у підлітків було відзначено значне зменшення рівня девіантної поведінки. Виходячи з цього, було доведено, що розроблена програма соціально-педагогічної діяльності з профілактики девіантної поведінки серед здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти є ефективною.

Берсенюва А.Ю.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У ЗЗСО: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент І. О. Шеплякова

Сучасний кризовий стан усіх сфер суспільного життя в Україні зумовлює знецінення морально-духовних ідеалів та соціально схвалюваних стереотипів поведінки соціальних суб'єктів. Результатом цього стає активізація різних форм поведінкових відхилень, зокрема й у поведінці молодших підлітків. Це актуалізує необхідність теоретичного аналізу природи, сутності, умов, особливостей, форм та динаміки делінквентної поведінки молодших підлітків з метою пошуку дієвих механізмів її соціального контролю.

Адже незважаючи на те, що до проблеми профілактики делінквентної поведінки неповнолітніх прикуто увагу наукової спільноти і фахівців-практиків, кількість девіантних підлітків не припиняє зростати, зокрема за останні 10 років рівень дитячої злочинності в Україні виріс удвічі. Це призвело до того, що 25% від загальної кількості правопорушників (тобто кожна

4 особа) – неповнолітні; на обліку правоохоронних органів стоять близько 70 тисяч дітей і підлітків.

Установлено, що проблему делінквентної поведінки досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: О. Караман, І. Козубовська, Н. Максимова, А. Макаренко, І. Невський, Є. Петухова, В. Сухомлинський, В. Татенко, Ю. Річка та інші. Питання профілактики девіантної (зокрема й делінквентної) поведінки підлітків у діяльності закладу загальної середньої освіти розкрито у студіях М. Алемаскіна, Б. Алмазової, В. Афанасьєвої, С. Белічевої, Н. Закатової, Н. Катаєвої, І. Невського, А. Нікітіна, В. Олійник та інших.

Проведений аналіз розробленості проблематики дослідження в наукових джерелах засвідчив, що на сьогодні вже накопичено значний теоретичний і емпіричний матеріал з проблеми делінквентної поведінки та її профілактики. Проте, досі недостатньо розкрито теоретико-практичні аспекти соціально-педагогічної діяльності провідного інституту соціалізації – закладів загальної середньої освіти – у попередженні делінквентної поведінки, відсутня науково обґрунтована комплексна програма соціально-педагогічної діяльності з профілактики делінквентної поведінки молодших підлітків у закладах загальної середньої освіти (надалі – ЗЗСО), яка б охоплювала профілактику одночасно всіх видів делінквентної поведінки, поширених у підлітковому середовищі.

На основі узагальнення результатів теоретичного аналізу сутності професійної діяльності соціального педагога й особливостей соціально-педагогічної профілактики делінквентної поведінки, а також з урахуванням психовікових характеристик дітей молодшого підліткового віку *соціально-педагогічну діяльність з профілактики делінквентної поведінки молодших підлітків у закладах загальної середньої освіти* визначено як цілеспрямований спеціально організований процес соціально-педагогічної взаємодії з молодшими підлітками у закладах загальної середньої освіти, орієнтований на створення умов для запобігання виникненню та поширенню делінквентної поведінки в підлітковому середовищі, а також подолання вже існуючих її проявів.

Мета соціально-педагогічної діяльності з профілактики делінквентної поведінки молодших підлітків у ЗЗСО – успішна соціалізація підлітків на основі виявлення та усунення (мінімізації) факторів, які впливають на формування проявів делінквентної поведінки молодших підлітків.

Аналіз наукових джерел та досвіду практичної соціально-педагогічної діяльності дозволив визначити *особливості роботи соціального педагога з профілактики делінквентної поведінки молодших підлітків у закладах загальної середньої освіти*, як:

- *по-перше*, необхідність здійснення системних та комплексних заходів, спрямованих на забезпечення позитивної соціальної мотивації молодших підлітків-делінквентів, формування у них досвіду просоціальної поведінки;

- *по-друге*, залучення різних соціальних інституцій до роботи з підлітками-делінквентами та змістовне інформаційно-аналітичне забезпечення їхньої діяльності (створення у мережі соціальних служб умов для корисної соціальної активності, організації дозвілля, розвиток молодіжного та дитячого

рухів, робота консультаційних пунктів з проблем освіти, вибору професії; реалізація програм з профілактики негативних явищ у підлітковому середовищі тощо);

- *по-третьє*, індивідуальна та групова соціально-педагогічна робота з особами із сімей групи ризику (правова просвіта молодших підлітків та їх батьків (зокрема про можливі наслідки асоціальних дій), попередження домашнього насильства над дітьми, надання соціально-педагогічної допомоги сім'ям з обмеженими педагогічними ресурсами).

Виявлено ефективні *форми* соціально-педагогічної діяльності з профілактики делінквентної поведінки молодших підлітків у ЗЗСО (ситуаційно-рольова гра, гра-драматизація, гра-бесіда, інтелектуальні ігри, школа ввічливості, розповідь, виставка, спортивні змагання, веселі старти, година спілкування, відверта розмова, просвітницький тренінг, родинне свято, вікторина, проєкт тощо); *методи* (асоціації, відео-метод, дискусія, етична бесіда, сюжетно-рольові ігри, методика незакінченого речення, мозковий штурм та інші).

Отже, задля зниження рівня делінквентної поведінки молодших підлітків необхідним є цілеспрямоване здійснення у закладі загальної середньої освіти соціально-педагогічної діяльності з профілактики такої поведінки (на основі реалізації відповідної комплексної програми).

Валявська З.В.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО ПРОЯВІВ СЕКСИЗМУ В РЕКЛАМНІЙ ПРОДУКЦІЇ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.І. Онупченко

Проблема сексизму у рекламній продукції є гострою темою для обговорення у наукових дослідженнях через те, що Українським законодавством не передбачено механізму контролю, не визначені повноважені органи контролю за дотриманням рекламної продукції, відсутня чітка системи покарання за їх порушення.

Зазначена ситуація зумовлює цілковите свавілля як рекламних агенцій (виробників рекламної продукції), так і власників рекламних носіїв (телеканалів, друкованих ЗМІ, зовнішньої реклами) у формуванні змісту реклами, що призводить до масового поширення гендерно-дискримінаційних зображень та повідомлень у всіх можливих формах.

Але найголовніша проблема полягає в тому, що в українському законодавстві та інших нормативних актах відсутні чіткі визначення того, які саме зображення чи повідомлення слід вважати дискримінаційним за ознакою статі, відсутні формальні критерії для встановлення того, що саме є образливим і принизливим для честі та гідності особи чи групи з огляду на стать. Навіть якщо взяти за основу визначення гендерної дискримінації, що сформульовано у

Ст. І Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», то воно не дає нам чітких ознак, за якими конкретне рекламне зображення чи повідомлення можна кваліфікувати як дискримінаційне по відношенню до жінок чи чоловіків.

Ця проблема, втім, вже кілька десятиліть перебуває в полі пильної уваги таких дослідників як О. Кісь, А. Волобуєва, О. Марушевська, М. Скорик, Л. Таран та ін.

Необхідно чітко усвідомити, що реклама є не лише рушійною силою торгівлі, але водночас вона несе в собі й виховну функцію, нав'язуючи певні стереотипи та моделі поведінки, які людина свідомо або навіть несвідомо починає наслідувати. Велика кількість соціально-психологічних досліджень доводить, що особливо великий вплив рекламні меседжі справляють на дітей та підлітків, які ще не вміють оцінювати належним чином правдивість інформації, яка на них спрямовується.

Сучасна реклама, зокрема вітчизняна, відводить жінці чітке й вузьке коло ролей, згідно яким жінка – це деталь інтер'єра кухні/дитячої або сексуальний об'єкт. Тобто формується стереотип моделі поведінки, за яким пранням, доглядом за дітьми та приготуванням їжі мають займатися виключно жінки. Як зазначає К. Левченко, нав'язується ставлення до жінки як до об'єкта, що позбавлений будь-якої іншої соціальної значимості, крім репродуктивної. Відповідно до сексистських стереотипів, чоловіків наділяють великою кількістю позитивних якостей, у яких відмовлено жінкам: це – розум, мужність, фахова компетентність, ініціативність, ризик тощо, що стосується образу «справжнього» чоловіка у рекламі, то він обов'язково має бути переможцем, багатим, красивим, успішним.

Проблема розгляду сексизму, вже кілька десятиліть перебуває в полі пильної уваги дослідників країн Європи та Північної Америки. Науковці з різних галузей (насамперед, психологи, педагоги, соціологи, культурологи), які вивчали вплив реклами на свідомість, психіку та поведінку дітей і підлітків, виявили безпосередню залежність між змістом реклами та становленням особистості молодого людини, на формування системи цінностей та вироблення життєвих стратегій, на побудову гендерних відносин на індивідуальному, груповому та суспільному рівні.

Подолати прояви сексизму в рекламі можливо через використання комплексу регулятивних механізмів, серед яких помітне місце займають законодавче, громадське, професійне регулювання, а також корпоративне, споживче, ментальне, авторське, міжнародне та інші види регулювання. Важливе значення у подоланні сексизму в рекламі як у довгостроковій, так і в короткостроковій перспективі має соціально-педагогічна діяльність, у результаті якої необхідно розвивати критичне мислення у підростаючого покоління, формувати гендерну компетентність майбутніх фахівців як таку характеристику особистості, яка дозволяє їм не бути суб'єктом і об'єктом ситуацій дискримінації за ознакою статі.

Громадські організації прагнуть вплинути на цей процес – на окремі види рекламних пропозицій було надіслано запит до Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі. І, як результат, отримали перший висновок. З посиланням на норми Законів України «Про захист суспільної моралі», «Про рекламу», «Про забезпечення рівних прав і можливостей» рекламний продукт визнаний таким, що нехтує правилами пристойності, порушує етичні норми і дискримінує жінок за ознакою статі.

Гендерна збалансованість – усунення статевої ієрархії в суспільстві, коли одна стать – головна, а інша – підлегла. Шлях формування гендерної чутливості – це залучення до навчального процесу принципу гендерної збалансованості. Домінування однієї статі над іншою спричиняє такі явні порушення прав людини, як насильство. Гендерна збалансованість в освіті вимагає змістовного перегляду навчальних дисциплін, розробки та використання інтерактивних методик щодо розвитку гендерної чутливості задля виявлення різних форм дискримінації та порушення прав людини за статевими ознаками.

Отже, сутність процесу формування громадської думки щодо проявів сексизму у суспільстві залежить від отриманої споживачем інформації, яку він отримує з реклами та ЗМІ. Саме вона формує уявлення споживача про товар, чи послугу яку йому пропонують. Сьогодні актуальність заданої теми не викликає сумнівів, адже наслідки сексизму спостерігаємо у всьому світі.

Тому необхідно контролювати зміст соціальної реклами стосовно балансу гендерних ролей, моделей поведінки, цінностей та стереотипів, які нав'язуються суспільству, вміти завчасно це попереджати та протистояти цьому.

Висоцька А.К.

СУЧАСНИЙ СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Ю.С. Ібрагім

Організація дозвілля дітей на сьогоднішній день є дуже розповсюдженою проблемою в Україні та світі, адже значна кількість дітей замість активного відпочинку та розвитку своїх вмінь обирають гаджети й інтернет. Тому з кожним роком вона набуває все більшої актуальності та потребує неабиякої уваги з боку теоретиків та практиків соціальної роботи. Насамперед, головною причиною її виникнення є неспроможність деяких батьків приділити достатньо часу, уваги, матеріальних ресурсів для організації дозвіллевої діяльності своїх дітей, з іншого боку, більшість закладів дозвілля знаходяться в неналежному стані та не мають новітнього обладнання та курсів, які були б цікаві дітям та могли б дозволити їм розвинути ті навички, що будуть корисні у швидко змінному світі. Внаслідок того, що діти, неохоплені якісним дозвіллям, мають дуже багато вільного, незаповненого корисними справами,

часу, стрімко поширюється алкоголізм, наркоманія, протиправна та шахрайська діяльність у дитячому середовищі.

Активне дозвілля відіграє одну з найголовніших ролей у соціалізації та розвитку кожної особистості, а заклади позашкільної освіти - це місток, який дозволяє врахувати індивідуальні особливості та уподобання дитини, допомогти їй оволодіти тими знаннями, вміннями і навичками, які дозволять розширити світогляд, стати конкурентноздатними у дорослому світі. Також регулярні заняття у гуртках та секціях відкривають нові можливості для розвитку дитини, навчають її роботі в колективі, дисципліні та наполегливості.

Проблеми проведення дозвілля дітей вивчали як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, зокрема Н. Бабенко, О. Карпухіна, В. Лісовський, О. Мартиненко, В. Орлова, В. Скороходова, Л. Коган, В. Пічі, Н. Цимбалюк, Р. Яремкевич та інші.

В Україні існує багато форм організації та проведення дозвілля дітей, які є популярними вже багато десятиліть, або тільки набувають своєї популярності. Наприклад, спортивні секції з плавання, легкої атлетики, боксу, дзюдо, воркауту тощо; художньо-естетичні: малювання, вишивання, в'язання, валяння; літературні - читання, написання віршів, художніх творів; культурно-дозвіллеві - відвідування театрів, кінотеатрів, молодіжних парків відпочинку, туристичні походи, дискотеки, творчі вечори, концерти та ін. Також вагоме значення в організації дозвілля дітей мають дитячі та молодіжні громадські організації, які сприяють позитивній соціалізації особистості саме через активну дозвіллеву діяльність всередині або поза межами організації (великі суспільні заходи). Залучення дитини до громадського життя, волонтерської діяльності сприяє гармонійному розвитку особистості дитини та дозволяє розкривати лідерські та організаторські здібності, що є актуальним у наш час.

Отже, розвиток сфери дозвілля дітей дуже актуальна проблема сьогодення, яка потребує виваженої державної політики, уваги з боку влади, науковців, соціальних працівників та батьків. Оскільки це саме та широка й багатогранна сфера, яка дає можливість дітям та підліткам розширити свої можливості та підготуватися до дорослого життя.

Галас Т.В.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ДО ШКІЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.М. Василенко

У зв'язку з розгортанням світових інтеграційних процесів, розширенням кола можливостей для прояву людиною соціальної активності, актуальною стає проблема підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи зі школярами з особливими потребами. Це зумовлюється зростанням у соціальній структурі

населення України значного числа осіб із ознаками обмеження життєдіяльності й недостатнім рівнем їх включення в соціальне середовище, особливо дітей молодшого шкільного віку. Оскільки у дітей 6-9 рр. інтенсивно формуються особисте ставлення до існуючих норм, саморегуляція своєї діяльності, поведінки, що забезпечують вибір соціально-значимого вчинку в ситуації альтернативи між особистими інтересами та інтересами інших. Об'єктивна потреба у розвитку соціальної взаємодії дітей з особливими потребами з іншими дітьми молодшого шкільного віку пояснюється зміною їхнього соціального статусу – учень школи, включення в суспільно-корисну колективну працю. І для адаптації такої дитини до мікросередовища необхідною є кваліфікована допомога соціальних працівників.

Основи вивчення процесу адаптації учнів молодшої школи з особливими потребами закладено в працях сучасних науковців, які розглядали проблему адаптації особистості в різноманітних аспектах: у соціокультурному та філософському (В. Верещагін, Ю. Ган, С. Кінелев, Л. Шпак); психологічному (О. Киричук, Г. Костюк); соціологічному (М. Алексеєва, О. Бодальов, Ю. Ган); у соціально-педагогічному (В. Костіна, С. Подмазін, Ю. Чернецька). Підготовку майбутніх соціальних працівників до адаптації учнів у закладах освіти представлено в роботах В.Костіної, Л. Сохань, Г. Нессен.

Науковці розглядають адаптацію як процес і результат пристосування до умов мікросередовища. Як цілісний процес для дітей молодшого шкільного віку з особливими потребами адаптація містить: фізіологічні зміни (психічну реакцію, чутливість); психічний розвиток (здібності, потреби, увага); пізнавальні процеси (навчання, придбання знань, навичок, норм поведінки); активний вплив суб'єкта адаптації на себе самого та середовище (осмислення ситуації, цілеспрямована діяльність, тощо) (А. Фурман, Ю. Чернецька).

З метою збагачення навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до адаптації дітей з особливими потребами молодшого шкільного віку було виокремлено форми та засоби доповнення лекційних і семінарських занять у ході вивчення дисциплін «Соціально-педагогічне консультування», «Технологія соціальної роботи». Проведено бесіди, дискусії, елементи тренінгу, орієнтовані на формування умінь і навичок у студентів до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти.

Змістовне збагачення підготовки майбутнього соціального працівника до адаптації дітей з особливими потребами молодшого шкільного віку до мікросередовища було спрямовано на створення системи науково-методичного забезпечення оволодіння студентами знаннями та вміннями створення соціально-виховного мікросередовища в умовах інклюзії. У навчальні курси «Соціальної роботи в закладах освіти», «Соціально-правовий захист в закладах освіти» було включені питання, зміст яких спрямовано на педагогічне збагачення мікросередовища життєдіяльності дитини з особливими потребами, правових норм, видів форм, розробку заходів адаптації дітей у суспільстві. Бесіди, тренінгові заняття із застосуванням методів організації діяльності, постановка перспектив, створення ситуації успіху, цілепокладання дозволили

покращити студентам власну професійну траєкторію щодо організації соціальної роботи з дітьми з особливими потребами. Рольова гра «Соціальна адаптація дітей з особливими потребами» передбачала розкриття внутрішнього професійного потенціалу студентів завдяки обраним ролям (соціальний педагог, соціальний працівник, вихователь, методист, консультант, волонтер, психолог, юрист), які включені у процес соціальної підтримки дитини з особливими потребами. Робота в групі, яка побудована на принципі співробітництва, дозволила студентам на особистісному рівні зрозуміти форми, методи роботи з учнями молодших класів, підготувати їх до взаємодії з дітьми з особливими потребами.

Таким чином, розроблений комплекс методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників включає сукупність форм і методів формування готовності фахівців до адаптації дітей з особливими потребами молодшого шкільного віку до мікросередовища.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого дослідження потребує розгляд підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з батьками учнів з особливими потребами.

Голуб Д.Ю.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент Н.Д. Кабусь

Сучасний світ наповнений швидким розвитком комп'ютерних технологій, яких стає з кожним днем більше. ІТ-процес стрімко розвивається, з'являються нові модернізовані гаджети, нові можливості для світової науки, а разом із ними віртуальні форми спілкування та дозвілля замінюють реальні й не завжди у позитивному аспекті, що може призвести до комп'ютерної адикції. Це безумовно має вплив на дітей як на категорію ризику, а особливо на період «кризи підліткового віку» (13-14 років), оскільки він характеризується перебудовою соціально-психологічних установок та тимчасовим порушенням емоційно-вольової сфери. Українські заклади загальної середньої освіти мають проводити профілактику явища комп'ютерної адикції серед підлітків, тому наше дослідження спрямоване на розробку програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики комп'ютерної адикції старших підлітків за Державним стандартом соціальної послуги профілактики.

У нашому дослідженні під комплексною програмою соціально-педагогічної діяльності розуміємо систему пов'язаних між собою за соціально-педагогічним напрямом і змістом соціально-педагогічної роботи заходів, що реалізуються групою суб'єктів, які організовують співробітництво з індивідом чи соціальною групою в прогнозованих чи спонтанних умовах з метою

досягнення оптимального результату. Стратегічною метою програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики комп'ютерної адикції старших підлітків в ЗЗСО є формування активної життєвої позиції й позитивних особистісно-орієнтованих цінностей підлітків, їхньої здатності до самоствердження й самореалізації в позитивних видах діяльності. Досліджувана програма розроблена відповідно до етапів відповідної технології, а саме: мотиваційно-ціннісного, когнітивно-розвивального й діяльнісно-творчого й передбачає роботу з учнями, їх батьками та педагогічним колективом.

Так, мотиваційно-ціннісний етап програми передбачає реалізацію комплексу заходів з метою формування у старших підлітків уявлення про існування проблеми комп'ютерної залежності, розгляд учнями цього явища як світового суспільного питання, стимулювання до пошуку вирішення означеної проблеми. Важливими заходами цього етапу є проведення лекції з мультимедійним супроводом «Комп'ютер та життя людини», інтерактивного заняття «Як впливає комп'ютер на моє здоров'я», діагностичної методики на виявлення індивідуальної залежності від гаджетів та Інтернет, комп'ютерних ігор тощо, інтерактивної бесіди «Мої соціальні мережі», гри «Коло друзів» для учнів; проведення батьківських зборів «Моя дитина в екрані»; організація виступу на педагогічній раді «Актуальні питання профілактики комп'ютерної адикції старших підлітків» для педагогічного колективу, а також запрошення керівників громадських організацій, діячів культури і мистецтва, відомих спортсменів і політиків як гостей спікерів для взаємодії з підлітками у форматі «живої бібліотеки».

Когнітивно-розвивальний етап програми спрямовано на ознайомлення учнів з позитивними і негативними аспектами використання комп'ютера, такими явищами як кібербулінг, віртуальна торгівля людьми, торгівля психотропними речовинами через інтернет. Також важливим завданням цього етапу є формування знань про правильне використання комп'ютера, мотивації до саморозвитку підлітків, які захоплюються ІТ-сферою й прагнуть пов'язати свою майбутню професійну діяльність з комп'ютером, а також загалом надання інформації про можливості роботи й кар'єрного зростання у сфері новітніх технологій. На цьому етапі було впроваджено низку заходів для учнів (зокрема, інтерактивне заняття «Сучасні комп'ютерні технології», диспут «Комп'ютер – за та проти», бесіда з елементами тренінгу «Як використовувати комп'ютер корисно», інтерактивне заняття «Камінці під водою: комп'ютер та інтернет» тощо).

Діяльнісно-творчий етап орієнтовано на залучення підлітків до позитивної соціально-значущої діяльності, що передбачає застосування активних форм проведення занять, активну участь підлітків у святах та спортивних заходах, організацію різноманітних видів змістовного дозвілля, включаючи творчість. До цього етапу активно залучаються батьки, педагогічний колектив, оскільки етап має чітку практичну спрямованість й передбачає проведення масових заходів зі значною кількістю учасників, що мають значний емоційний вплив на учасників освітнього процесу. Для учнів у

програмі передбачено проведення виховної години «Багаж цінностей», марафону «Здорові звички», вистави форум-театру «Ні – комп'ютерній залежності», вистави-розробки учнів «Як Петрик став позитивним». На цьому етапі до діяльності активно долучаються батьки, з якими організовуються сімейні свята у ЗЗСО, «Веселі старты» з метою пропаганди здорового способу життя; а також педагогічний колектив, а саме класний керівник має підтримувати ініціативи учнів й допомагати всебічному розвитку підлітків (влаштовувати походи на природу, до театру, до музею тощо).

Також програма передбачає реалізацію превентивних заходів, підготовлених старшими підлітками для учнів молодшої школи для запобігання виникнення проблеми у підлітковому віці, зокрема, заходу для учнів 1-4-х класів «Комп'ютер у моєму житті: як правильно його використовувати». Крім цього, важливу роль у реалізації програми відіграють зв'язки з громадськістю, а саме співробітництво з різноманітними соціальними інституціями: центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді й благодійними організаціями, котрі мають можливість здійснювати просвітницький вплив на підлітків й залучати їх до соціально значущої діяльності, сприяти організації змістовного дозвілля.

Результати впровадження розробленої програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики комп'ютерної адикції старших підлітків у закладі загальної середньої освіти підтвердили її ефективність – результати повторного діагностування після реалізації програми в експериментальній групі засвідчили підвищення рівня знань підлітків про явище залежності від комп'ютера і обміну інформації в його межах та рівня здатності до емоційно-вольової регуляції власної поведінки, особливих успіхів було досягнуто за ціннісно-мотиваційним критерієм. У контрольній групі також відмічалися успіхи, тож опосередкований вплив дає певні позитивні результати.

Уважаємо, що на наступних етапах соціально-педагогічного дослідження потрібно звернути увагу на доповнення програми заходами щодо ширшого залучення підлітків до соціально-спрямованих заходів та акцій для досягнення стійких позитивних результатів й переорієнтації підростаючого покоління на самореалізацію у реальному, а не віртуальному світі, набуття ними здатності до позитивної соціально спрямованої діяльності й самоствердження через позитивні вчинки.

Збаранська Д.В.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ДБСТ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент В.В. Костіна

Зниження виховного впливу дитячих і молодіжних громадських організацій, поширення різноманітних кризових явищ у суспільстві призвели до розповсюдження агресії, зростання насильства, жорстокості у поведінці дітей та

молоді. За даними ЮНІСЕФ за 2017 рік, близько 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися із цькуванням та агресивною поведінкою. Розповсюдження агресивної поведінки серед підлітків дослідники пов'язують з характерними для підлітків психологічними особливостями (емоційна нестабільність, легке навіювання, слабка підготовка до реалій життя, підлітковий максималізм, ослаблення здатності до самоконтролю за своєю поведінкою), а також з поширенням демонстрації насильства на телебаченні та в мережі Інтернет. В останні роки залежність підлітків від гаджетів стрімко зростає. Так, за результатами дослідження Олени Євдокимової щодо ставлення дітей до комп'ютера та Інтернету понад 76% школярів вказали на комп'ютер і телефон як основні свої захоплення. Тому актуальною є проблема пошуку ефективних засобів соціально-педагогічної профілактики комп'ютерної та Інтернет-залежності, а також проявів кібербулінгу серед підлітків.

Проблемі кібербулінгу присвячено дослідження А. Бочарева, Р. Наварро, Л. Найдьонової та М. Фадєєвої. Але, не дивлячись на наявність ефективних засобів профілактики кібербулінгу, залишається малодослідженою проблема діяльності з соціальної профілактики залежності підлітків від гаджетів у середовищі ДБСТ. На основі аналізу та узагальнення ідей вищезазначених науковців, нами було розроблено соціальний проєкт «Настільні ігри замість гаджетів», що повністю реалізовано на базі Дитячого містечка «Отрадне» ХОБФ «ССД», метою якого було зниження рівня комп'ютерної, Інтернет-залежності та кібербулінгу шляхом підвищення соціальності й забезпечення інтелектуального розвитку дітей-вихованців шляхом використання в дозвілльєвій діяльності настільних ігор, а також залучення молоді міста Харкова до волонтерської та фандрейзингової діяльності у відповідному напрямі.

Перспективами подальших досліджень є створення комплексної програми соціально-педагогічної профілактики булінгу серед вихованців ДБСТ та організація соціально-розвивального ігрового середовища для дітей-вихованців в умовах ДБСТ.

Карпенко А.А.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ ЖОРСТОКОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗЗСО

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент І. О. Шеплякова

Сучасний етап розвитку України характеризується нестабільністю соціально-економічної ситуації, політичною кризою, занепадом культурних і духовних цінностей. Це негативно впливає на процес соціалізації підростаючого покоління загалом та дітей підліткового віку зокрема, зумовлюючи збільшення проявів жорстокості у їхній поведінці. Вирішення цієї проблеми передбачає необхідність здійснення своєчасної профілактики такої

аномалії у поведінці підлітків, зокрема у професійній діяльності соціальних педагогів закладів загальної середньої освіти (надалі – ЗЗСО).

Окремі аспекти проблеми організації та здійснення соціально-педагогічної діяльності з профілактики жорстокої поведінки підлітків у ЗЗСО розкрито в працях Т. Алексеєнко, О. Василенко, М. Васильєвої, А. Капської, В. Костіної, В. Олійник, І. Романової, І. Фурманова, С. Харченко та ін. Проте, незважаючи на вагомі наукові доробки вчених і практиків з питань соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків в закладах загальної середньої освіти, наразі відсутня науково обґрунтована комплексна програма соціально-педагогічної діяльності з профілактики жорстокої поведінки підлітків у ЗЗСО, зокрема недостатньо використаними залишаються можливості рольових ігор щодо підвищення ефективності зазначеного процесу.

При цьому *соціально-педагогічну діяльність з профілактики жорстокої поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти* визначено як систематичні та комплексні профілактичні дії різних суб'єктів соціально-виховного процесу, спрямовані на оптимізацію умов освітнього середовища, допомогу й підтримку підлітків у проблемних ситуаціях в процесі їхньої життєдіяльності, формування у них позитивних рис характеру, соціально-схвалюваних норм поведінки, установки на ведення гуманного та толерантного способу життя як запоруки успішного особистісно-соціального розвитку підлітків та позитивної взаємодії з оточенням.

Теоретичний аналіз сутності і особливостей соціально-педагогічної діяльності з профілактики жорстокої поведінки підлітків у ЗЗСО, нормативно-правових основ її здійснення, розкриття потенціалу використання рольових ігор щодо підвищення її ефективності стали підставою для розробки та теоретичного обґрунтування комплексної програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики жорстокої поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти (надалі – Комплексна програма), яка включає наступні блоки: *цільовий, суб'єкт-об'єктний, змістово-процесуальний (підготовчо-діагностичний та процедурно-технологічний етапи) та контрольньо-результативний.*

Метою Комплексної програми є знизити схильність підлітків до жорстокої поведінки. Зазначена мета реалізується у таких загальних *завданнях*: *по-перше*, створити у ЗЗСО середовище, сприятливе для впровадження програми; *по-друге*, знизити схильність підлітків до жорстокої поведінки через опанування ними знань щодо сутності, природи, причин, негативних наслідків такої поведінки та конструктивних, ненасильницьких шляхів вирішення конфліктних ситуацій; формування гуманістичних і толерантних групових цінностей; спрямованості підлітків на здійснення безконфліктної поведінки; розвиток та удосконалення особистісних якостей підлітків (дружелюбність, доброта, відкритість, щирість, милосердя), необхідних для формування умінь та навичок безконфліктної взаємодії в колективі; *по-третє*, підвищити рівень готовності педагогічного колективу та батьків підлітків до здійснення профілактики жорстокої поведінки в підлітковому середовищі.

Серед *суб'єктів* соціально-педагогічної діяльності з профілактики жорсткої поведінки підлітків у ЗЗСО виокремлено *внутрішніх* (адміністрація ЗЗСО; соціальний педагог; шкільний психолог; педагогічний колектив) та *зовнішніх* (батьки підлітків; представники органів внутрішніх справ; фахівці центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (надалі – ЦСССДМ)). Центральним *об'єктом* програми є підлітки.

У ході реалізації Комплексної програми, зокрема її змістово-процесуального блоку, передбачається послідовна реалізація конкретних форм і методів соціально-педагогічної діяльності задля забезпечення ефективної профілактики жорсткої поведінки підлітків за напрямками: *робота з педагогічним колективом ЗЗСО* (форми і методи роботи: науково-практична конференція «Як спілкуватися без конфліктів», відеолекторії, дискусії, круглий стіл «Вплив мікросередовища підлітка на формування проявів жорсткої поведінки», методичні семінари (зокрема, методичний семінар на тему «Жорстока поведінка у середовищі ЗЗСО», «Використання рольових ігор у профілактиці жорсткої поведінки підлітків»), виступи на педагогічних радах; семінар «Практичні аспекти організації соціально-виховної роботи з підлітками», консультативні зустрічі «Ні жорстокості» (із залученням представників органів внутрішніх справ; фахівців ЦСССДМ), індивідуальні бесіди з класними керівниками тощо); *з батьками підлітків* (форми і методи роботи: бесіди (зокрема, бесіда «Жорстока поведінка у моєї дитини»), метод «мозковий штурм», батьківські відеолекторії, індивідуальні бесіди, індивідуальні консультативні зустрічі з соціальним педагогом, шкільним психологом, відкриті батьківські збори (із залученням соціального педагога, представників органів внутрішніх справ; фахівців ЦСССДМ) «Ми за дружню сім'ю», рольова гра «Обвинувач» тощо); *з підлітками – учнями ЗЗСО* (форми та методи роботи: бесіда «Знайомство», тематичне коло «Конфлікти та їх ефективне взаємовигідне рішення – міф чи реальність?», вправи («Сходінки»; «Капелюх страхів»; «Ніхто із Вас не знає»; «Побажання»), рольові ігри («Якби я знав», «Живе дзеркало», «Інтерв'ю», «Кастинг», «Велике полум'я» тощо)).

Вважаємо, що реалізація розробленої Комплексної програми у закладах загальної середньої освіти дозволить сформувати навички безконфліктної поведінки підлітків, схильних до проявів жорстокості.

Кулакова А.О.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА ПІДЛІТКІВ З НЕПОВНИХ СІМЕЙ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент І.А. Романова

Останнім часом значно зросла увага до проблем шлюбу і сім'ї. Деформація соціальних і моральних цінностей у свідомості молоді негативно позначається на шлюбно-сімейних відносинах. Сучасна молодь досить рано

починає статеве життя, проте, виявляється психологічно не готовою до створення сім'ї та відповідального батьківства. Ці фактори підвищують інтерес до дослідження проблеми підготовки до шлюбно-сімейних відносин, зміцнення подружнього та батьківського статусів, виховання в сучасній молоді батьківських якостей.

Аналіз соціально-педагогічної літератури визначає, що проблема формування культури та готовності до материнства досліджували І. Братусь, Н. Максимовська, Г. Філіппова; формуванню усвідомленого батьківства приділялась увага у дослідженнях Н. Власової, В. Кравець, О. Лемещенко, Г. Лактіонової, Р. Овчарової, Н. Островської та ін.

Проблема деформації шлюбно-сімейних цінностей особливо гостро постає щодо дітей з неповних сімей, де батьківський приклад має негативний вплив на формування установок молоді. Особливості соціально-педагогічної діяльності з неповними сім'ями розкрито в дослідженнях М. Докторович, Т. Війцях, В. Костіва, Р. Овчарової, І. Трубавіної та інших.

Однак, сучасні статистичні дані свідчать про високий рівень розлучень, особливо серед молоді. Що зумовлює проведення системної роботи з формування шлюбно-сімейних цінностей, усвідомленого батьківства у закладах освіти.

Проведений теоретичний аналіз дозволив визначити поняття «усвідомлене батьківство», як готовність до виконання ролі батьків у сімейних відносинах. У структурі усвідомленого батьківства виділено три компоненти: 1) мотиваційний компонент (емоційно-позитивне ставлення до сімейного образу життя, цінностей шлюбу, батьківські почуття, установки у сімейних відносинах, позитивна установка на народження дитини, тощо); 2) когнітивний компонент (соціально-педагогічні й психологічні знання з сімейного виховання, соціально-психолого-медичні знання про особливості планування сім'ї, особливості зростання дитини, тощо); 3) діяльнісний компонент (уміння, навички й дії щодо виконання ролі батьків, зокрема, уміння розуміти відчуття членів сім'ї, відповідальність за виконання ролі батьків, батьківські ставлення, навички рефлексії виконання батьківської ролі, тощо).

Найчастіше у дітей з неповних сімей виникають такі проблеми щодо сформованості готовності до батьківства в майбутньому: соціальна незахищеність; педагогічна занедбаність; страждання через дефіцит спілкування з відсутнім батьком чи матір'ю; неможливість повноцінної статево-рольової ідентифікації у зв'язку з порушенням нормального перебігу статево-рольового виховання. Отже, неповна родина створює додатковий фактор ризику щодо сформованості готовності до батьківства в підлітків у майбутньому. Що потребує особливої уваги з боку суб'єктів соціально-педагогічної діяльності й, зокрема спланованої системної роботи щодо формування усвідомленого батьківства.

Під соціально-педагогічною діяльністю з формування усвідомленого батьківства підлітків у закладах загальної середньої освіти ми розуміємо професійну діяльність суб'єктів (соціального педагога, завуча з виховної

роботи, класних керівників, психолога, вчителів, медичних працівників, соціальних працівників служб у справах дітей, центрів соціальних служб у справах сім'ї, дітей та молоді, волонтерів з громадських організацій тощо) з формування готовності підлітків до виконання ролі батьків у сімейних відносинах, що включає: 1) освітню діяльність, 2) виховну діяльність, 3) оздоровчу діяльність і 4) заходи щодо соціальної захищеності дітей з неповних сімей.

Розроблена програма соціально-педагогічної діяльності з формування усвідомленого батьківства підлітків з неповних сімей у закладі загальної середньої освіти складається з 4 напрямів: 1) соціальна захищеність дітей з неповних сімей (виявлення дітей з неповних сімей, вивчення умов життя підлітків для визначення рівня соціальної захищеності, сприяння соціальній захищеності неповної сім'ї); 2) освітній напрям (формування знань з сімейного виховання, правова підготовка до сімейного життя, формування репродуктивного здоров'я підлітків, формування знань з фізіології народження, вигодовування і виховання дитини); 3) виховний напрям (формування сімейних цінностей, розвиток позитивного відношення до сім'ї, сприяння формуванню відповідального ставлення до неї); 4) діяльнісний напрям (формування навичок спілкування, розв'язання конфліктних ситуацій, розвиток навичок раціональної організації домашніх справ, розвиток навичок планування сімейного бюджету, розвиток навичок рефлексії власної діяльності). До реалізації програми залучено соціального педагога, психолога, здобувача-практиканта, класних керівників, шкільного офіцера поліції, волонтерів з громадських організацій, сімейного лікаря. Серед заходів, що передбачені програмою, профілактичні квести, вікторини, лекції з елементами дискусії, бесіди, групові вправи, тощо.

Експериментальне впровадження розробленої програми під час проходження практики на базі Харківського ліцею №107 Харківської міської ради Харківської області проходило в три етапи. На констатувальному етапі було: 1) визначено змісту соціально-педагогічної діяльності з формування усвідомленого батьківства підлітків з неповних сімей, яка проводиться в Харківському ліцеї №107, зроблено висновок про наявність системної роботи щодо формування окремих складових усвідомленого батьківства учнів; 2) проведено первинне діагностування рівня сформованості готовності учнів до батьківства за підібраними критеріями (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний), показниками й методиками, яке виявило досить низький рівень сформованості усвідомленого батьківства підлітків з неповних сімей.

На формувальному етапі експериментальної роботи було впроваджено низку заходів здобувачем-практикантом, соціальним педагогом, психологом, офіцером шкільної поліції, сімейним лікарем за розробленою програмою з підлітками експериментальної групи, з батьками, з педагогічними працівниками закладу.

Контрольний етап дослідження визначив підвищення у підлітків з неповних сімей експериментальної групи рівня соціально-педагогічних і психологічних знань з сімейного виховання, соціально-психолого-медичних

знань про особливості планування сім'ї, особливості зростання дитини. Зафіксовано приріст емоційно-позитивного ставлення до сімейного образу життя, цінностей шлюбу. Визначено позитивну динаміку у сформованості умінь, навичок щодо виконання ролі майбутніх батьків, зокрема, покращилися навичок спілкування, розв'язання конфліктних ситуацій, навички раціональної організації домашніх справ, навички планування сімейного бюджету.

Отже, розроблена програма соціально-педагогічної діяльності з формування усвідомленого батьківства підлітків з неповних сімей може бути використана в роботі психологічної служби закладу загальної середньої освіти.

Редька М.Ю.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Л.М. Макар

Актуальність проблеми формування соціальної активності молодших школярів у закладах загальної середньої освіти обумовлена тим, що сучасне українське суспільство потребує виховання успішної людини з розвинутими лідерськими, діловими якостями, підготовленої для самореалізації в сучасному світі, яка адекватно реагуватиме на зміни, що в ньому відбуваються, а також постійно самовдосконалюватиметься.

У вітчизняній науці теоретичні і практичні аспекти формування соціальної активності молодших школярів у закладах загальної середньої освіти досліджувались у різних галузях знань, зокрема педагогіці, психології, соціальній педагогіці тощо.

У соціально-педагогічній науці проблему формування соціальної активності молодших школярів активно досліджують В. Бочарова, М. Галагузова, А. Мудрик, Г. Овчарова, В. Торохтій, В. Фокін.

Практичні аспекти формування соціальної активності молодших школярів розглядались в роботах Л. Артемової, З. Борисової, Л. Виготського та ін.

Щодо молодших школярів, чия особистість ще не є сформованою, завдання формування й розвитку соціальної активності набуває особливої гостроти та актуальності.

Отже, здійснений науковий пошук свідчить, що найважливішими умовами формування соціальної активності молодших школярів є: спільна діяльність колективу класу, об'єднана загальною метою, демократичний стиль керівництва в колективі, розвиток гуманістичних відносин між учнями, навчання молодших школярів організаторським здібностям.

Наше дослідження включає такі складові структури соціальної активності молодших школярів: когнітивний компонент, який включає уявлення про соціальні цінності, про реалізацію соціально-значущої діяльності, про соціальні

норми поведінки; мотиваційно-ціннісний, який включає такі елементи, як переконання, цінності особистості, які виконують функцію мотивації, емоційне ставлення до себе, як джерела власного розвитку, комплекс потреб особистості, таких як спілкування, самореалізація; діяльнісний компонент, який включає уміння й навички, що необхідні для здійснення соціально значущої діяльності, а також участь особистості в соціально значущій діяльності; особистісний компонент, який складається з якостей особистості, що виявляються у цілеспрямованості, самостійності, допитливості, активності, ініціативності та відповідальності.

У зв'язку з цим, під комплексною програмою соціально-педагогічної діяльності з формування соціальної активності молодших школярів у закладах загальної середньої освіти у нашому дослідженні розуміємо систему дій, що реалізується різними суб'єктами - представниками громадських організацій, практичним психологом, класним керівником, адміністрацією навчального закладу, батьками і соціальним педагогом на діагностично-мотиваційному, діяльнісному та контрольно-рефлексивному етапах.

Метою діагностичного етапу є: виявлення рівня складових структури соціальної активності молодших школярів.

Діяльнісний етап спрямовано на залучення молодших школярів до різних видів діяльності, що сприяють їхньому позитивному розвитку.

Контрольно-рефлексивний етап передбачає: сприяння розвитку процесів творчої рефлексії молодших школярів, а також здійснення контролю якості оволодіння кожним учнем знаннями, нормами і цінностями. На даному етапі була організована рефлексія. Контрольно-рефлексивний етап реалізації комплексної програми спрямований на осмислення проведеної соціально-педагогічної, психологічної, методичної роботи з формування соціальної активності молодших школярів у закладах загальної середньої освіти, а також на оцінку ефективності роботи і корекцію робочих планів.

Відзначимо також, що комплексна програма передбачає здійснення роботи з дітьми та їх батьками, а також педагогічним колективом закладу. Так, робота з учнями включає в себе заходи, спрямовані на розвиток соціальної активності особистості, яка відбувається в процесі спільної діяльності і спілкування в певних психолого-педагогічних умовах, зокрема: «Акт добровільців», акція «Сім кольорів веселки - сім корисних справ», ділові й рольові вправи «Як би я був мером...», конкурс «Юний дипломат», гра-ситуація на тему «Сучасні соціальні проблеми», гра «Ставлення до природи».

Також, нами було організовано заходи, спрямовані на інтеграцію діяльності батьків й учнів. Предмет, тему, методику проведення різних заходів учні, батьки і вчителі визначають спільно (сумісні свята, підготовка концертів, вистав, перегляд й обговорення фільмів, змагання).

Впровадження розробленої нами комплексної програми соціально-педагогічної діяльності з формування соціальної активності молодших школярів у закладах загальної середньої освіти у навчальний процес Харківської гімназії № 43 засвідчив її позитивний вплив на рівень соціальної

активності учнів четвертих класів, їхні уміння й навички, які необхідні для здійснення соціально-значущої діяльності, зокрема: сформованість системи соціальних знань, оцінок і переживань, соціально-вольових прагнень і вчинків дитини; потреби в самореалізації у соціально-значущій діяльності; активності у різних видах громадської діяльності; соціальної відповідальності, що підтверджує ефективність розробленої програми й доцільність її застосування з метою створення якнайсприятливіших умов для позитивного розвитку особистості учня, його когнітивної, мотиваційно-ціннісної, особистісної та діяльнісної сфер, засвоєння і відтворення індивідом соціального досвіду, а також комфортного і гармонійного входження людини до життя суспільства.

Сіденко М.Ю.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Ю.С. Ібрагім

Актуальність організації дозвілля дітей та молоді як соціально-педагогічної проблеми спричинена зростанням соціальної напруженості у суспільстві, станом демографічної ситуації у країні, збільшенням кількості сімей групи ризику, поширенням асоціальної поведінки, різних видів залежностей, загостренням кризових явищ у духовному житті сім'ї та предстала як суспільно усвідомлена необхідність.

Теоретичне та практичне обґрунтування організації дозвілля дітей та молоді базується на результатах наукових досліджень сучасних фахівців соціальної сфери, зокрема: специфіка та зміст молодіжного дозвілля (І.В. Белецька), структура й організаційні особливості дозвіллевої діяльності молоді (В.Й. Бочелюк, В.В. Бочелюк), соціально-педагогічна організація дозвілля учнівської молоді (Р.Н. Азарова), специфіка дозвіллевої роботи з молоддю (І.В. Петрова), теоретико-методологічні та методичні засади педагогічної діагностики організації дозвілля (В.В. Кірсанов), форми й методи організації дозвілля молоді (І.В. Белецька, Т.С. Гаміна, С.Я. Харченко, Л.Шелестова, Н.Ярка), соціальна значущість культурно-дозвіллевих установ в організації вільного часу молоді (І.В. Белецька, І.В. Петрова).

Державний стан організації дозвілля дітей та молоді потребує необхідності збагачення змісту діяльності установ культури, пошуку ефективних прийомів та методів її здійснення, упровадження сучасних дозвіллевих технологій. Головним суспільним завданням у забезпеченні дозвілля дітей та молоді є розвиток соціальної активності і творчого потенціалу особистості, організація різноманітних форм дозвілля і відпочинку, створення умов повноцінної самореалізації особистості.

На сьогоднішній день багатофункціональні центри відпочинку та творчості створюють умови для організації відпочинку, змістовного дозвілля,

спираючись на інтереси і бажання дітей та молоді, забезпечують особистісні потреби у творчій самореалізації, в інтелектуальному розвитку, виборі професійного спрямування.

За сучасними вимогами часу, перш за все, центри мають запропонувати атмосферу максимально наближену до високого рівня дозвіллевої культури. Яка, у свою чергу, має складатися з декількох рівнів: відпочинку, розваг, пізнання, творчості, споглядання, – всі вони різняться між собою своєю психологічною і культурною значущістю, впливом на емоційно-почуттєву сферу, ступенем духовної активності особистості.

Відпочинок – це найпростіший рівень дозвілля, який сприяє відновленню втрачених під час навчання сил, поділяється на активний та пасивний. Відпочинок, як непримусова бесіда у колі однодумців, не ставить якоїсь мети, проте, містить задатки позитивного дозвілля і є необхідним елементом життя людини.

Наступний рівень дозвілля – розвага (спортивні заняття, ігри, змагання, туризм), характеризується більш складною діяльністю, потребує вольових зусиль, дає роботу м'язам, психічним функціям, які не були задіяні в робочому процесі.

Пізнання, як рівень дозвілля, сприяє розширенню світогляду, прояву інтелектуальної активності, носить цілеспрямований, упорядкований характер діяльності за уподобаннями у вільний час. Дозвіллева діяльність, яка приносить найвище задоволення, є засобом самовдосконалення, веде до рівня творчості.

Творча діяльність не завжди досягає професійного рівня, але сприяє розкриттю таланту особистості (це декоративно-прикладна, художня, технічна творчість, художня самодіяльність). Також, у кожної людини є потреба у живому спогляданні світу, свого внутрішнього життя, в поетичному та філософському міркуванні. Цей рівень дозвілля називають споглядальним, йому відповідає спілкування між духовно близькими особами.

Установам, що забезпечують організацію дозвілля дітей та молоді необхідно враховувати, що дозвілля є фактором рекреаційної діяльності, задоволення потреб особистості у самореалізації, залученні до пізнавальної діяльності, соціалізації та адаптації учнівської молоді у макросоціумі. Для впровадження перспектив розвитку соціально-педагогічної роботи центрів відпочинку для учнівської молоді у сфері дозвілля необхідно спрямовувати свою роботу на надання можливості дозвіллевого спілкування, підвищення рівня міжособистісних контактів, їх регуляції, орієнтуватися на актуальні суспільно-культурні потреби, передбачати їх зміни, уміти швидко реагувати на них, вміти генерувати та запровадити нові форми і види дозвіллевих занять. Тому виникає необхідність започаткування новітніх диференційованих форм організації дозвілля різних груп населення. Це поновлення в організації повинно містити в собі різноманітні види діяльності у віковому, професійному й соціальному аспектах. Різні категорії людей відрізняються між собою особистими потребами, рівнем культурної та професійної підготовки, фінансовими ресурсами, об'ємом вільного часу і відношенням до нього. Саме

ці фактори необхідно враховувати в роботі сучасних культурно-дозвіллевих установ задля ефективної організації дозвілля дітей і молоді.

Скакун Е.Ю.

ГЕНДЕРНІ ТА СЕКСИСТСЬКІ СТЕРЕОТИПИ В РЕКЛАМІ: ВИЯВЛЕННЯ ТА УПЕРЕДЖЕННЯ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент О.І. Онипченко

Формування особистості сучасної людини відбувається в умовах впливу інформаційного простору, формуючи наші цінності, світогляд та водночас відображаючи ціннісні погляди самого суспільства. Серед впливових засобів інформації є реклама, зокрема соціальна, яка є відображенням суспільних стереотипів щодо стандартів мислення, гендернорольових моделей поведінки чоловіків та жінок.

Останнім часом через рекламу відбувається насадження сексизму, статевої рольових та гендерні стереотипів, що негативно впливає на свідомість пересічних громадян, зокрема дітей та підлітків. Тому потрібен контроль, механізми регулювання змісту соціальної реклами.

Деякі перспективи подолання сексизму в українській рекламі можемо спостерігати в роботі дослідниці О. Кісь «Гендерні аспекти реклами: сексизм як негативний чинник формування гендерних відносин в Україні» (2010). Авторка вказує на появу гендерно-збалансованої рекламної продукції, у якій чоловіки та жінки виступають у рівноцінних статусах, нею представлена егалітарна модель гендерних відносин чоловіків та жінок у сім'ї: спільне дозвілля, господарювання, виховання дітей, певні професії.

Варіанти удосконалення вітчизняних механізмів правового врегулювання соціальної реклами, за якою наявна дискримінація за ознакою статі, розглянуто у дослідженні Л. Мамчур «Актуалізація правових передумов для викорінення сексистської реклами в Україні».

Особливої уваги заслуговує робота Т. Дулі «Особливості впливу гендерних стереотипів на розвиток особистості підлітка» (2016), яка презентує результати емпіричного дослідження гендерних стереотипів в підлітків стосовно їх уявлень про сімейні та професій ролі, зовнішність.

Слід зазначити, що на формування гендерних моделей поведінки дітей та підлітків в процесі дорослішання вагомим є вплив моделі поведінки обох батьків. У подальшому вже включаються засоби масової інформації, зокрема реклама. У підлітковому віці остаточно складаються уявлення про фемінні та маскулінні образи чоловіків/жінок. Якщо у цей період відбувається усвідомлення ідеальних уявлень про чоловіків та жінок, яким підліток не може відповідати в реальному житті, то в підлітків виникають негативні емоції, занижується самооцінка, відбуваються психічні розлади, що завдає моральної шкоди.

Розглянемо систему гендерних стереотипів М. Сафонові, за якими жінки та чоловіки повинні мати конкретні набори якостей.

1. Стереотипи маскулінності/фемінності як нормативні уявлення про соматичні, психічні, поведінкові властивості чоловіків та жінок. Поведінкові властивості чоловіків: компетентність, домінантність, самовпевненість, владність, радикалізм, агресивність та ін. Поведінкові властивості жінок: пасивність, залежність, емоційність, турботливість та ніжність, інтуїтивність, експресивність, консерватизм.

2. Стереотипи щодо діяльності: в чоловіків – організаторська, скеровуюча; в жінок – виконавська.

3. Стереотипи щодо сімейних та професійних ролей: чоловіки прагнуть кар'єри, успіху; жінки прагнуть сімейних ролей (дружина, мати, господарство).

4. Стереотипи щодо привабливості жінки – стрункість, тендітність; чоловіки – сила та атлетичність.

Отже, враховуючи означене, рівноправність статі є необхідною складовою сучасного цивілізованого суспільства, що й має бути відображено через ЗМІ, зокрема соціальну рекламу.

Загальні тенденції, які спостерігаються в більшості країн стосовно гендерних стереотипів, сексизму свідчать про певні вимоги до реклами, яка не повинна містити образливих для чоловіків/жінок посилань щодо їх статі (образ їх гідності); неприпустимість зображень у образливий спосіб чоловіків/жінок у вигляді сексуального об'єкта; заборона будь-яких натяків на виключно сексуальні функції особистості; неприпустимість соціальної, економічної чи культурної зверхності однієї статі над іншою або натяків схвалення насильства щодо осіб протилежної статі («Сексизм в рекламі: його подолання через саморегулювання з боку організацій рекламної індустрії», 2011).

Більшість країн через кодекси регулює стандарти щодо реклами, враховуючи статево-рольові та гендерні стереотипи культурної специфіки країни.

Слід зазначити на наві'язування через рекламу стереотипів та переконань, формування певних стереотипів характерних рис, моделей поведінки чоловіків/жінок, що згодом може призвести до психологічних проблем та проблем зі здоров'ям у підлітків. Провідні дослідники – психологи, лікарі, – постійно вказують на негативні наслідки від рекламної продукції на психологічне здоров'я звичайних жінок, зокрема у дівчат-підлітків: занижена самооцінка, депресія, фрустрація, неспокій через неможливість досягти нав'язаного «ідеалу». Відбуваються серйозні розлади психіки та здоров'я близько в 20 % дівчат, які впадають в крайнощі заради стрункої фігури (анорексія) .

Одна з особливих небезпек, про яку зазначають автори книги «Медіа, секс та молодь» – це зміщення акцентів в системі цінностей: з інтелекту – на тіло, з розвитку здібностей – на сексуальність тощо.

Для запобігання розповсюдженню реклами сексистського характеру, правильного формування гендерної моделі поведінки необхідно формувати вміння критично аналізувати рекламу та вчасно й відповідно реагувати.

Отже, основними тенденціями розвитку гендерних стереотипів, моделей поведінки чоловіків/жінок мають бути рівноправність статі як необхідна умова цивілізованого демократичного суспільства.

Скляниченко М.В.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ У СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент Н.Д. Кабусь

Соціальний захист та підтримка осіб з інвалідністю є одним із важливих завдань соціальної практики кожної країни світової спільноти. Сучасний розвиток українського суспільства характеризується посиленням уваги до проблем осіб з інвалідністю, зокрема щодо забезпечення цілеспрямованого, систематичного соціально-виховного впливу всіх інститутів соціалізації на індивіда задля формування соціально здорової особистості, здатної повноцінно сприймати, розуміти, примножувати матеріальні та духовні соціальні цінності.

Соціальне виховання є визначальним у процесі становлення та розвитку особистості, оскільки спрямоване на формування в особистості ієрархії соціальних цінностей, соціальних якостей, просоціальної поведінки. Особливого значення набуває процес соціального виховання підлітків, оскільки підлітковий вік є першим перехідним періодом від дитинства до зрілості й цілеспрямована діяльність з соціального виховання є важливою умовою позитивного розвитку і становлення особистості.

Відзначимо: хоча, на сьогодні значного поширення набуває інклюзивна освіта, як альтернатива спеціальним закладам освіти для підлітків, які потребують соціальної допомоги, проте вони продовжують функціонувати та задовольняти ті потреби підлітків з особливими освітніми потребами, які не здатні наразі задовольнити заклади загальної середньої освіти. Здійснений науковий пошук свідчить, що дієвим засобом соціально-виховного впливу на людину протягом життя є мистецтво, ефективне використання якого у процесі соціального виховання підростаючого покоління здатне активізувати соціальний розвиток підлітків, зокрема з особливими освітніми потребами, з метою підвищення рівня їхньої соціальності, формування необхідних особистісних характеристик.

Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що проблему соціалізації особистості, її адаптації в суспільстві, соціального розвитку, самовизначення як основний зміст соціального виховання, висвітлено у працях А. Дистервега, Дж. Коулмена, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін. Особливості

підліткового віку розкрито в працях Г. Андреєвої, Е. Еріксона, І. Полонського та інших. Проблему адаптації й розвитку підлітків з особливими освітніми потребами, зокрема щодо особливостей їх пристосування до соціального середовища, досліджували Л. Акатов, О. Безпалько, І. Колісник, С. Миронова, О. Рассказова. Теоретико-методичні основи спеціальних закладів освіти розкрито у роботах зарубіжних (В. Афанасьєв, Е. Костяшкін, М. Тайчинов та ін.) та вітчизняних (А. Бондарь, В. Демиденко, Б. Кобзарь, М. Ярмаченко) вчених. Мистецтво як засіб виховання репрезентовано в наукових розвідках та зарубіжних (М. Альт, Ю. Фохт-Бабушкін) і вітчизняних (Н. Максимовська, О. Хендрик) дослідників.

Аналіз розробленості проблематики дослідження в літературі свідчить, що на сьогодні вже накопичено значний теоретичний і емпіричний матеріал з проблеми соціального виховання підлітків з особливими освітніми потребами. Проте, досі недостатньо розкрито технології діяльності провідного інституту соціалізації – спеціальних закладів освіти у соціальному вихованні підлітків з особливими освітніми потребами, а також використання засобів мистецтва у цьому процесі. Отже, актуальність, соціально-педагогічне значення досліджуваної проблеми, недостатній рівень теоретичної та практичної розробленості, необхідність її глибокого й послідовного вирішення на рівні соціально-педагогічної теорії та практики зумовили вибір теми дослідження «Соціально-педагогічна діяльність з соціального виховання з соціального виховання підлітків з особливими освітніми потребами у спеціальних закладах освіти».

Відповідно до мети нами було розроблено програму соціально-педагогічної діяльності з соціального виховання підлітків з особливими освітніми потребами засобами мистецтва у спеціальних закладах освіти «Світ без обмежень», спрямовану на підвищення рівня соціальності підлітків з особливими освітніми потребами шляхом використання в освітньому процесі культурно-етнічних засобів; формування активної позиції у молоді міста Харкова по відношенню до підлітків з особливими освітніми потребами.

Програма мала декілька етапів: 1) *підготовчий*: проведення вступної ознайомчої конференції для адміністрації спеціалізованих закладів, волонтерів ХНПУ імені Г.С. Сковороди та членів ХВП ВМГО «ФРІ» для ознайомлення зі змістом програми та особливостями програмної взаємодії; 2) *основний*: здійснення соціальної роботи у трьох основних напрямках (з молоддю, з підлітками з особливими освітніми потребами, з батьками підлітків з особливими освітніми потребами) із застосуванням різноманітних форм та методів роботи; 3) *підсумковий*: проведення підсумкової конференції з адміністрацією спеціалізованих закладів, волонтерами ХНПУ імені Г.С. Сковороди та членами ХВП ВМГО «ФРІ», викладачами кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки з метою обміну враженнями та досвідом, обговорення результатів, основних досягнень, можливих перспектив розвитку програми «Світ без обмежень».

Програму «Світ без обмежень» було реалізовано на базі комунального закладу «Харківська спеціальна школа № 2» Харківської обласної ради у 2017 – 2020 роках. Завдяки впровадженню програми вдалося підвищити рівень соціальної активності, покращити умови середовища для повноцінного розвитку творчого потенціалу підлітків з особливими освітніми потребами; сформувати неупереджене ставлення активної молоді до підлітків з особливими освітніми потребами шляхом створення сайтів та відповідних сторінок у соціальних мережах та сформувати готовність активної молоді допомагати дітям з особливими потребами у якості волонтерів та благодійників.

Стефюк К.М.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ДО УМОВ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник - доктор педагогічних, наук, доцент Н.Д. Кабусь

Однією з проблем адаптації дитини до навчання у закладі освіти є перехід учнів з початкової школи в середню й пов'язана з цим проблема адаптації до умов середньої школи, де суттєво змінюються навчальне навантаження й вимоги до дітей з боку вчителів, відбувається перехід з ігрових на інтелектуальні види діяльності, змінюється стиль спілкування учителів з учнями. У цей час збільшується кількість дітей, які зазнають вагомих труднощів в процесі навчання й адаптації до нових шкільних умов. Цей період навчання сприймається як об'єктивна криза розвитку дітей 10-11 років, що породжує серйозні педагогічні проблеми й відбивається на всіх учасниках освітнього процесу: учнях, педагогах, батьках, адміністрації школи і наслідки іноді можуть бути негативними.

У зв'язку з цим особливо важливою стає правильна організація адаптаційного періоду при переході учнів з початкової школи до середньої, й допомога дітям в усвідомленні вимог вчителів з різних предметів є важливим завданням. Невиправдані вимоги самостійності, відповідальності та ініціативності, які починають висувати молодшим підліткам вчителі, котрі звикли працювати в старших класах, ускладнюють протікання шкільного життя учня. Необхідно поступово вводити новий зміст і нові форми організації навчальної роботи учнів, при цьому дітям буде легше звикнути до нової системи взаємовідносин, до різноманіття вимог з різних предметів, якщо дії педагогічного колективу закладу освіти будуть узгодженими. Водночас, не лише від інтелектуальної готовності і від того, чи дотримується учень шкільних правил, чи орієнтується в нових ситуаціях, чи добре вміє налагоджувати відносини і спілкування з однолітками і педагогами, залежить успішність адаптації молодшого підлітка при переході із початкової школи до середньої. Необхідно відзначити, що лише набуття особистісного смислу навчання у підлітковому віці дозволить учню успішно адаптуватися в цей період і

ефективно вчитися й сприятиме подальшому особистісно-соціальному розвитку учня. З огляду на це, важливим фактором, що зумовлює успішність адаптації учнів при переході до середньої школи, є врахування сформованості внутрішньої мотивації навчання.

Отже, здійснений науковий пошук свідчить, що найважливішими факторами, що зумовлюють активну адаптацію молодших підлітків до навчання в середній школі є: спільна діяльність педагогічного колективу; наступність в методах і прийомах навчання, оцінці навчальних досягнень учнів в початковій і середній школі; єдність підходів вчителів з різних предметів до організації освітнього процесу в п'ятому класі; сформованість внутрішньої мотивації навчання; взаємна діяльність батьків, учнів і вчителів. Процес пристосування до нових умов є нелегким, його результативність залежить як від індивідуальних якостей особистості, так і від допомоги оточуючих.

У зв'язку з цим під комплексною програмою соціально-педагогічної діяльності з адаптації молодших підлітків до середньої школи у нашому дослідженні розуміємо систему дій, що реалізується різними суб'єктами – вчителями-предметниками, психологом, класними керівниками, соціальним педагогом, адміністрацією школи та батьками на діагностично-мотиваційному, діяльнісному та рефлексивному етапах й спрямована на створення сприятливих умов для розвитку особистості молодшого підлітка, його активної адаптації до нових умов освітнього процесу, формування стійкої мотивації до навчання й розвиток здатності до позитивного самоствердження у колективі однолітків.

Метою програми є надання соціально-педагогічної підтримки молодшим підліткам в період їх адаптації до умов навчання в середній школі. Комплексна програма складається з урахуванням трьох рівнів адаптації: 1) адаптація на особистісному рівні; 2) на мікрорівні; 3) на макрорівні й спрямована на створення комфортних та сприятливих умов навчально-виховного процесу для підвищення рівня соціальної і педагогічної готовності дітей до навчання, їх адаптації до нових освітніх технологій з урахуванням індивідуальних особливостей молодших підлітків.

При цьому метою діагностично-мотиваційного етапу реалізації програми соціально-педагогічної діяльності з адаптації молодших підлітків до умов середньої школи є визначення рівня адаптованості п'ятикласників та проведення заходів, спрямованих на формування мотивації до навчання в середній школі. Діяльнісний етап програми спрямовано на залучення молодших підлітків до різних видів діяльності, що сприяють їхньому позитивному розвитку. Рефлексивний етап орієнтовано на створення умов для розвитку суб'єктності учнів, їхньої здатності до самостійного знаходження варіантів вирішення навчальних та інших проблем, що виникають.

Відзначимо також, що комплексна програма передбачає здійснення роботи з дітьми та їх батьками, а також педагогічним колективом закладу. Так, робота з учнями включає в себе заходи, спрямовані на зниження емоційної напруженості молодших підлітків, розвиток позитивного відношення до змін, прийняття нових правил навчання, зокрема: «Привіт середня школа», «Вчимося

планувати», «Як готувати домашнє завдання», «Чи вмієш ти спілкуватися?», «Урок самопізнання», «Учнем бути легко», «Як спілкуватися із учителем?».

Для вчителів п'ятих класів актуальним є проведення лекцій та бесід на теми: «Питання адаптації п'ятикласників до нової ситуації й життєдіяльності у школі», «Основні проблеми, що виникають у період адаптації до умов навчання в середній школі», «Вікові психологічні особливості п'ятикласників».

Робота з батьками передбачає ознайомлення з проблемами «особливих» дітей (гіперактивних, сором'язливих, тривожних) «Діти - особливі», проведення батьківських зборів на теми «П'ять шляхів до серця дитини», «Як співпрацювати зі своєю дитиною», здійснення індивідуальних консультацій батьків, чиї діти виявляють низькі результати тестування й можуть зазнавати труднощів у період адаптації та проявляють певні відхилення у поведінці.

Впровадження розробленої нами програми соціально-педагогічної діяльності з адаптації молодших підлітків до умов середньої школи у навчальний процес Харківської гімназії № 43 засвідчив її позитивний вплив на рівень адаптації учнів п'ятих класів, їхню здатність до успішного функціонування в оновленому освітньому середовищі, зокрема: у них зменшився рівень тривожності, покращилась соціальна поведінка, зросло відчуття залученості до діяльності групи, спостерігається активне позитивне ставлення до навчально-виховного процесу, що підтверджує ефективність розробленої програми й доцільність її застосування з метою створення якнайсприятливіших умов для позитивного розвитку особистості учня, його мотиваційно-вольової, когнітивної, діяльнісної сфер, пристосування до нових умов навчання й набуття здатності до самореалізації у освітньому просторі, а також оперативного вирішення проблем, що виникають.

Танкова Д.В.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОГО ТЕАТРУ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент І.А. Романова

Сучасні соціальні процеси, що супроводжуються українське суспільство – поширення інфекції коронавірусу, збройний конфлікт на сході країни, загострення економічних проблем, зниження рівня життя населення – призводять до знецінення загальнолюдських цінностей, продукують прояви делінквентної поведінки. Особливо вразливими до таких змін є підлітки, оскільки саме в підлітковому віці закладаються основи свідомої поведінки, визначається загальна спрямованість у формуванні моральних якостей і соціальних настанов.

У діяльності психологічної служби ЗЗСО профілактичний напрям є пріоритетним. Практикуючі соціальні педагоги ведуть постійний пошук

сучасних засобів роботи з підлітками щодо профілактики делінквентної поведінки учнів. Одним із дієвих у профілактичній роботі є інтерактивний театр. У соціальній літературі особливості застосування цього засобу в арсеналі соціального педагога визначено нещодавно в дослідженнях О. Безпалько, Ю. Ключан, І. Левчук, Л. Танцюри та інших. Проте, особливості застосування цього засобу в профілактиці делінквентної поведінки підлітків у ЗЗСО потребують уточнення й подальшої розробки.

У ході проведення наукового дослідження на основі аналізу соціально-педагогічної літератури уточнено, що «делінквентна поведінка» є порушенням соціальних норм (норм права, моральних норм, дисциплінарних норм тощо) некримінального характеру. Вона пов'язана із наявністю в людини цінностей, які дозволяють або заохочують порушення норм права та моралі, викривлення уявлень щодо соціальних норм, стереотипів асоціальної поведінки та інтелектуальних й емоційно-вольових якостей, що ускладнюють оцінку ситуації та вибір правомірних засобів поведінки, утримання від асоціальних дій, протистояння тиску оточуючих.

Соціально-педагогічна профілактика делінквентної поведінки підлітків у ЗЗСО здійснюється низкою суб'єктів, серед яких заступник директора з виховної роботи, класні керівники, соціальний педагог, психолог, шкільний офіцер поліції. Вона спрямована на розвиток правомірної поведінки учнів, формування адекватних соціальних норм поведінки, здорового способу життя.

Вибір адекватних засобів для здійснення соціально-педагогічної діяльності з профілактики делінквентної поведінки підлітків у ЗЗСО залежить від: соціально-психологічних особливостей підлітків; обраної «моделі профілактики».

Інтерактивний театр це засіб соціальної комунікації, який спонукає людину до певної дії та реакції. У наукових дослідженнях поряд з поняттям «інтерактивний театр» використовують поняття «соціальний театр», «соціально-інтерактивний театр», «соціально-психологічний театр».

Інтерактивний театр - це ефективний засіб групової корекційно-розвивальної та профілактичної роботи з підлітками, оскільки передбачає інтерактивну роботу в групі, що включає спільне обговорення, пошук варіантів розв'язання ситуації, групову дискусію, залучення глядачів до участі під час вистави.

Основні агенти поширення досвіду інтерактивного театру як технології соціокультурної діяльності в Україні є вищі навчальні заклади.

Вибір інтерактивного театру як засобу соціально-педагогічної діяльності з профілактики делінквентної поведінки підлітків у ЗЗСО зумовлений: засвоєнням підлітками моральних цінностей, формуванням моральних установок, світосприйняття; розвитком здібностей та інтересів підлітків, з активною творчою діяльністю; реалізацією потреби підлітків у спілкуванні.

Проведене експериментальне дослідження на базі 8 класів Харківської гімназії №43 дозволило визначити частину підлітків з відсутністю орієнтації на дотримання соціальних норм, відсутністю інтересу до громадської

життєдіяльності учнівського колективу, установки на навчання, дотримання моральних еталонів. Виявлено незначний відсоток учнів зі сформованою протидією виховному процесу; поведінкою на межі правопорушення; негативним ставленням до школи, до однолітків, до норм моралі; яскраво виражена негативна спрямованість; пробіли в моральному, вольовому розвитку.

Впровадження соціальної комунікації через інтерактивний театр (за схемою: 1 етап - підготовка: вибір ведучих, акторів; читання притч, вибір, обговорення, репетиція; розробка сценарію морально-етичної бесіди, якою супроводжується інсценування притч; 2 етап – інсценування притчі; 3 етап – стоп-кадр – фінальна сцена не завершена, глядачам пропонувалося спрогнозувати кінцівку; 4 етап – обговорення ведучих і глядачів (морально-етична бесіда); 5 етап – інсценування кінцівки; 6 етап – обмін почуттями, дискусія між акторами, глядачами, ведучими), де в якості мізансцен були відібрані учнями притчі («Думай та роби», «Як розділити порівну», «Покарання», «Які люди живуть у місті», «Кошик з яблуками», «Два вовки. Або який вовк живе в тобі», «Для цієї зірки», «Шепіт», «Вихід із скрути», «Як навчити дітей бути щасливими», «Притча про блакитного коня», «Тачка» та ін.), в експериментальній групі підлітків дозволило підвищити їхню самооцінку, покращити комунікативні вміння, орієнтацію на дотримання соціальних норм; збільшити інтерес до життєдіяльності учнівського колективу. Що може свідчити про зменшення кількості учнів, схильних до проявів делінквентної поведінки.

Філей О.П.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРІТ ДО УМОВ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент Н.Д. Кабусь

Збільшення кількості дітей, позбавлених повноцінного батьківського впливу та дітей-сиріт, що спостерігається останнім часом внаслідок дії різних негативних факторів, зокрема, соціально-економічної кризи, політичної нестабільності, що призводить до збіднення сімей, поширення серед населення проблем алкоголічної та наркотичної залежності, злочинності, психічних розладів здоров'я, підвищення рівня смертності серед дорослого населення, зумовлюють необхідність розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт, зокрема, створення оптимальних умов для функціонування дитячих будинків сімейного типу.

Водночас, ефективна взаємна адаптація дітей-сиріт до умов прийомної сім'ї, а також адаптація прийомних батьків до нових дітей, що являє собою процес пристосування до нових соціальних умов, у якому відбувається реалізація потреб, інтересів та прагнень дітей, коли дитина входить до нового соціального оточення, стає його повноправним членом, самостверджується та

розвиває свою індивідуальність, в результаті чого у неї розвиваються важливі особистісно-соціальні якості, навички позитивного спілкування, поведінки та предметної діяльності, прийняті в суспільстві, потребує розробки й реалізації системної соціально-педагогічної діяльності з адаптації дітей-сиріт до умов дитячого будинку сімейного типу, спрямованої на пристосування дитини-сироти до мікросередовища ДБСТ завдяки формуванню адекватної системи відносин із батьками, інтеграцію особистості дитини-сироти з сім'єю, створення стабільних соціальних умов життєдіяльності дитини, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії з дітьми та батьками.

Відповідно під програмою соціально-педагогічної діяльності з адаптації дітей-сиріт до умов дитячого будинку сімейного типу розуміємо сукупність соціально-виховних засобів, що реалізуються різними суб'єктами соціально-педагогічної діяльності відповідно до етапів – інформаційного, заохочувально-розвивального й діяльнісно-творчого й сприяють створенню умов для активного пристосування дитини-сироти до умов ДБСТ завдяки формуванню адекватної системи відносин із членами сім'ї, інтеграції особистості дитини в мікросередовище, створенню стабільних соціальних умов життєдіяльності дитини, прийняттю норм і цінностей нового соціального середовища і розвитку прагнення до самореалізації у різних видах творчої діяльності. Об'єктом реалізації програми є діти-сироти та позбавлені батьківського піклування. Основними суб'єктами діяльності є соціальний педагог, психолог, фахівці сфери соціального захисту дитинства, батьки, усі члени сім'ї, представники громадських організацій.

Метою програми є сприяння позитивній адаптації дітей сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування в умовах дитячого будинку сімейного типу, її основними завданнями: 1) подолання труднощів адаптації; 2) формування комунікативних умінь і навичок; 3) формування навичок здорового способу життя; 4) формування вольових і моральних якостей дітей. Відзначимо, що подолання неготовності дітей-сиріт до життя в умовах ДБСТ потребує роботи в наступних напрямках: становлення життєвої перспективи; формування позитивного ставлення до праці; забезпечення продуктивності соціальних контактів.

У ході реалізації розробленої програми соціально-педагогічний вплив на особистість здійснювався у процесі проведення творчих занять, спрямованих на: активізацію дітей (вправа «Роздуми», «Вітання», «Зелений крокодил», «Даруймо посмішки!»); створення умов для саморозкриття, формування установки на особисту значимість (вправа «Самопрезентація», «Я – реальний; ідеальний», «Я пишаюся...», «Валіза», «Лінії життя»,); з'ясування пріоритетів учасників (вправа «Не подобається – подобається», «Мій улюблений вид відпочинку»); врегулювання емоційного настрою (вправа «Твоя реакція», «Зустріч», «Аукціон ідей»); формування вміння презентувати себе (вправа «Футболка з надписом», «Намалюй свій характер»); розвиток комунікативних умінь та навичок (вправа «Сила слова», «Випадок в автобусі», «Подарунок»,

Фігура», «Очі в очі»); формування позитивного соціального досвіду (вправа «Важливі люди»); формування відповідальності та взаємодисципліни (вправа «Зобов'язання та обов'язки», «Закон та мораль», «Право на працю та відпочинок», «Півні-забіяки»); стабілізацію міжособистісної комунікації та залучення до життєдіяльності родини способом організації спільної праці та відпочинку батьків-вихователів та дітей (спільне відвідування театральної вистави «Дві сім'ї»; сімейне катання на ковзанах; свято для сімей «Сім'я – дарунок Бога»; спортивні змагання «Мама, тато, я – спортивна сім'я»; правова гра «Граю по правилам»). Для реалізації соціально-терапевтичної функції адаптації для дітей був влаштований відпочинок-прогулянка на природі «Флора та фауна нашого лісу» та організація спільного з іншими родинами свята «Ми за здоровий спосіб життя». Досвід засвідчує, що цікавими для дітей формами та методами роботи в ході реалізації програми є концерти, конкурси, трудові десанти, театральні вистави, тематичні свята, вечори відпочинку, екскурсії, виставки творчих робіт, бесіди, консультації, творчі завдання тощо.

Експериментальне дослідження розробленої програми, що проводилось упродовж 2018-2020 рр. на базі 3-х дитячих будинків сімейного типу родини Обозних, Гончарів та родини Ніколаєнко, що мешкають у Зміївському районі Харківської області (в експерименті приймало участь 20 вихованців та їх батьки-вихователі), засвідчило позитивну динаміку адаптації дітей-сиріт до умов дитячого будинку сімейного типу за всіма критеріями та показниками: після реалізації програми високий рівень адаптованості мали 62,5% дітей, (на контрольному етапі було 37,5%), середній – 37,5% (25%), низький – 0% (37,5%), що підтверджує її ефективність і доцільність застосування запропонованої програми для покращення процесу адаптації дітей до умов ДБСТ.

Чухлата В.А.

КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗЗСО

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент І. О. Шеплякова

Дестабілізація соціально-економічної ситуації, девальвація загальнолюдських цінностей, послаблення виховних функцій як окремих соціальних інституцій (насамперед, сім'ї та закладів освіти), так і суспільства в цілому негативно впливають на процес соціалізації молодого покоління. Наслідком цього стає поширення серед дітей, зокрема підліткового віку, асоціальних явищ, зокрема наркоманії. Відтак профілактика поширення наркотичної залежності серед підлітків належить до першочергових соціальних завдань, на вирішення якого повинні спрямовуватися спільні зусилля держави,

закладів загальної середньої освіти (надалі – ЗЗСО), медичних установ, правоохоронних органів, служб соціального захисту.

З'ясовано, що проблема профілактики наркотичної залежності серед підлітків нині є об'єктом наукових розвідок багатьох учених у галузі права, соціології, психології, медицини, педагогіки, зокрема, З. Бабаян, А. Габіані, С. Гарницького, С. Дідковської, А. Личко та інших. У соціально-педагогічній галузі цьому аспекту приділяли увагу такі науковці, як О. Безпалько, І. Богданова, М. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, Л. Мардахасєв, С. Пальчевський, Ю. Чернецька, С. Харченко, Є. Холостова та інші.

Аналіз розробленості проблематики дослідження в літературі показав, що на сьогодні вже накопичено значний теоретичний і емпіричний матеріал з проблеми наркотичної залежності та її профілактики. Проте, досі недостатньо розкрито соціально-педагогічну діяльність провідного інституту соціалізації – закладів загальної середньої освіти – у попередженні наркотичної залежності серед підлітків, відсутня науково обґрунтована програма соціально-педагогічної діяльності з профілактики наркотичної залежності серед підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Узагальнення результатів теоретичного аналізу сутності і особливостей соціально-педагогічної діяльності з профілактики наркотичної залежності серед підлітків у ЗЗСО, нормативно-правових основ її здійснення стали підставою для розробки та теоретичного обґрунтування комплексної програми соціально-педагогічної діяльності з профілактики наркотичної залежності серед підлітків у закладах загальної середньої освіти (надалі – Комплексна програма), яка включає наступні блоки: *цільовий, суб'єкт-об'єктний, процедурний (підготовчий та технологічний етапи), результативний*.

Метою Комплексної програми є розширення обізнаності підлітків про негативні наслідки вживання наркотичних речовин, формування у підлітків ціннісного, відповідального ставлення до власного здоров'я, мотивації щодо ведення здорового способу життя, стійкої позиції щодо відмови від вживання наркотичних речовин.

Зазначена мета реалізується у таких завданнях:

1) підвищити рівень готовності педагогічного колективу та батьків підлітків до здійснення профілактики наркотичної залежності в підлітковому середовищі;

2) розширити обізнаність підлітків щодо сутності психоактивних речовин, причин їх вживання людиною, впливу ПАР на організм людини та ризиків їх вживання, етапів формування наркотичної залежності та її видів, складності та довготривалості лікування залежності;

3) актуалізувати для підлітків питання збереження та зміцнення власного здоров'я, сприяти формуванню в них ціннісного, відповідального ставлення до власного здоров'я, мотивації щодо ведення здорового способу життя;

4) сформувати в підлітків стійку позицію щодо відмови від вживання наркотичних речовин, відпрацювати різні варіанти відмови від пропозицій вжити наркотики.

Комплексна програма передбачає роботу за трьома основними напрямками: *робота з педагогічним колективом закладу загальної середньої освіти* (форми та методи роботи: науково-практичний семінар на тему «Теоретико-практичні аспекти роботи з профілактики наркотичної залежності серед підлітків» (із залученням фахівців поліклінічного відділення «Клініка дружня до молоді» районної дитячої лікарні); практичне заняття з психологом на тему «Психолого-педагогічна діагностика та її роль у попередженні наркоманії»; круглий стіл «Інноваційні форми і методи профілактики наркотичної залежності підлітків у ЗЗСО»; методичний семінар «Використання тренінгових занять у профілактиці наркотичної залежності підлітків» (із залученням фахівців (зокрема, психолога) ЦСССДМ) тощо); *робота з батьками підлітків* (форми та методи роботи: індивідуальні та групові бесіди з батьками підлітків, індивідуальні консультативні зустрічі батьків із фахівцями (фахівцями поліклінічного відділення «Клініка дружня до молоді» районної дитячої лікарні; ЦСССДМ; працівниками Служби ювенальної превенції); тренінгове заняття «Причини та наслідки вживання підлітками наркотичних речовин», батьківські збори-тренінг «Наркотики – життя чи смерть?»; круглий стіл – зустріч адміністрації і педагогів з родинами підлітків; розробка буклету для батьків «Як зрозуміти, що моя дитина вживає наркотики?» тощо); *робота з підлітками – учнями ЗЗСО* (форми та методи роботи: індивідуальні та групові бесіди, тренінгові заняття: «Наркотики та наркотична залежність» (із залученням працівників Служби ювенальної превенції); «Моє майбутнє» (із залученням відомих спортсменів Харківської області); «Наркотики? Не моя тема!» (із залученням особи, яка раніше вживала наркотики) тощо).

Вважаємо, що у результаті реалізації розробленої Комплексної програми підвищиться обізнаність підлітків про негативні наслідки вживання наркотичних речовин, будуть сформовані ціннісне, відповідальне ставлення до власного здоров'я, мотивація щодо ведення здорового способу життя, стійка позиція щодо відмови від вживання наркотичних речовин.

Шварц Ю.В.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ФОРМУВАННЯ ЗГУРТОВАНОГО КОЛЕКТИВУ ПІДЛІТКІВ У ЛІТНЬОМУ ОЗДОРОВЧОМУ ТАБОРІ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент І.А. Романова

Саме в дитячих оздоровчих таборах у діяльності й спілкуванні з однолітками підлітки набувають досвіду колективної взаємодії й переживання почуття солідарності, досвіду розподілу відповідальності, об'єднання групових зусиль, лояльного ставлення до членів групи, засвоєння колективної моралі, згоди та співробітництва.

Аналіз соціально-педагогічної літератури свідчить, що проблему формування колективу підлітків в умовах цілеспрямованого навчально-виховного впливу досліджували науковці минулого та сучасності: О. Безпалько, А. Макаренко, ФВ. Сухомлинський, Д. Ушинський, С. Харченко та інші; окремі питання формування колективістських якостей в умовах літнього оздоровчого табору розкривали О. Боровець, Т. Вольфовська, Л. Дубровська, В. Дубровський, Я. Коломенський, В. Лаппо, Т. Корнієнко, О. Філоненко та інші.

Однак, є підстави констатувати, що сучасна соціально-педагогічна практика роботи з підлітками в літньому таборі потребує вивчення можливостей застосування цілеспрямованої програми з розвитку згуртованості дитячого колективу.

Аналіз наукових праць і практики роботи з дітьми дозволив визначити соціально-педагогічну діяльність з формування колективу підлітків у літньому оздоровчому таборі, як цілеспрямовану соціально-педагогічну діяльність усіх суб'єктів (вихователів, вожатих, педагогів-організаторів, керівників гуртків, волонтерів, студентів-практикантів, органів самоврядування), яка має на меті успішну соціалізацію дитини за допомогою створення дружнього згуртованого колективу, що має власну структуру, традиції, соціально-педагогічну мету.

На основі аналізу літератури розроблено програму «Гурт друзів», метою якої визначено побудова згуртованого колективу підлітків у літньому оздоровчому таборі. Комплекс заходів програми підібрано з урахуванням періоду перебування дітей у таборі й мети кожного з періодів. Для організаційного періоду обрано: збори загону, визначення назви загону, пісні, девізу, щоденне підбиття підсумків табірної доби; трудові справи (чергування в їдальні, благоустрій території, самообслуговування); «Вогник дружби», інформаційний стенд, куточок табору «Мій загін – моя родина», бесіди «Кожна людина унікальна», «Я – лідер»; групові вправи: «Знайомство», «Коло інтересів», «Позитивне ставлення до особистості», тощо; групові ігри: «Вузлики», «Біг-мак», «Всі на борт», «Павутиння», «Хто на що здатний» тощо; для основного – колективне планування діяльності загону; визначення справ комплексного характеру; варти дружби; психологічні тренінги «Пізнай себе та інших», «Ефективне спілкування», «Уміння вести за собою», «Досягнення мети»; арт-терапевтичні методики (фототерапія, ізотерапія); інтерактивний театр, інтелектуальні ігри (командні змагання, консультаційна гра); рольові ігри «Я і мій сусід», «Я частина загону»; естафети; квести; походи; екскурсії; і для підсумкового – обговорення й аналіз спільних справ; бесіди; вечір прощання «Мій загін – моя родина», прощальний вогник «Я буду пам'ятати тебе». Основними суб'єктами програми виступають вожаті, вихователі, волонтери, органи учнівського самоврядування.

Експериментальна перевірка ефективності розробленої програми соціально-педагогічної діяльності з формування згуртованого колективу підлітків у літньому оздоровчому таборі на базі ПДЗОВ «Олімпія» м. Балаклея, Харківської області у 2018 році проходила в три етапи.

Для визначення рівня згуртованості колективу підлітків й особливостей соціальної взаємодії між ними було визначено критерії (ступень привабливості групи для її членів; рівень взаємної симпатії в міжособистісних стосунках), показники (спрацьованість, відкритість і контактність колективу; згуртованість колективу; схильність до конфліктної поведінки) і діагностичні методики (методика К. Сішора, яка передбачає обчислення індексу групової згуртованості; тест «Оцінка рівня соціально-психологічного клімату в дитячому колективі» (А. Лутошкін) і тест на виявлення схильності до конфліктної поведінки у колективі (К. Томас), який дозволяє визначити рівні суперництва, співпраця, компроміс, уникнення й пристосування).

Констатувальний етап експерименту дозволив виявити, що і в експериментальній (діти – 2-ої зміни, 3-4-х загонів, віком 12-14 років (60 чоловік)), і в контрольній групі (підлітки (12-14 років) 3-ої змін, 3-4 загонів (50 чоловік)) майже однакова кількість дітей мають утруднення щодо взаємодії в колективі, співпраці. Що визначило необхідність впровадження розроблено програми «Гурт друзів».

Комплекс заходів, використаних у роботі з підлітками відповідав визначеній меті кожного періоду: 1) організаційний - первинне формування згуртованого колективу підлітків; 2) основний - створення виховної системи в загоні, розвиток особистості кожної дитини на основі розвитку колективу та міжособистісних стосунків, розвиток організаторських здібностей; 3) підсумковий - підведення підсумків діяльності дітей у таборі.

Результати контрольного етапу визначили суттєві зміни щодо згуртованості колективу підлітків в обох групах Е і К. Проте, визначені певні відмінності: в Е групі спостерігається дещо більший приріст високого ступеня сформованості групової згуртованості підлітків, що визначається більшою спрацьованістю дітей в групі, більшим досвідом колективної діяльності, завдяки чому відбувся розвиток ініціативності й самостійності, організаторських здібностей підлітків. Комплекс використаних заходів програми дозволив створити атмосферу довіри й згуртованості; покращилися міжособистісні стосунки значної частини підлітків. Однак, у двох групах є певний відсоток дітей, яких було віднесено до низького рівня за рахунок проявів соціальної пасивності, схильності до проявів конфліктної поведінки, погано сформованих комунікативних якостей.

Таким чином, було зроблено висновок, що під час впровадження розробленої програми необхідно більш ґрунтовного врахування індивідуальних особливостей дітей, які схильні до проявів соціальної дезадаптації в літньому оздоровчому таборі, для прийняття обґрунтованих рішень стосовно проведення корекційних заходів.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент І.А. Романова

Формування культури відповідального батьківства в ЗПТО виступає джерелом розширення соціального досвіду, забезпечує формування фізичних якостей і духовно-моральних цінностей здобувачів професійно-технічної освіти.

Аналіз наукової літератури свідчить, що базові положення щодо сім'ї як інституту соціалізації дитини та особливостей соціально-педагогічної роботи з різними типами сімей стали предметом наукового пошуку Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Зверєвої, А. Капської, М. Лактіонової, Р. Овчарової, О. Рассказової, І. Трубавіної та ін.; щодо усвідомленого батьківства та особливостей його формування цінними є погляди Л. Буніної, А. Уманської, В. Кравець, О. Лемещенко, К. Лук'янової, Н. Островської, І. Тормажевської та ін.; щодо особливостей соціально-педагогічної діяльності в закладі професійно-технічної освіти М. Васильєвої, Л. Макар, В. Радкевич, С. Ткачук, К. Федюшкіної та інших.

Враховуючи, що за статистикою у 2018/2019 н.р. завершили навчання 4,4 тис. дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зростає необхідність розробки, впровадження та реалізації заходів, спрямованих на відновлення в сучасній молоді прагнення усвідомленого виконання батьківських ролей, відродження цінності батьківства, формування позитивної мотивації до ролі батьків, що є підґрунтям відповідального батьківства. Цей напрям діяльності психологічної служби ЗПТО має бути постійним, системним і комплексним.

Проведений аналіз соціально-педагогічних досліджень дозволив визначити, що феномен «відповідальне батьківство» розглядається вченими по-різному. Узагальнюючи позиції науковців, визначено, що феномен «відповідальне батьківство» розглядається через традиції сімейного виховання. «Культуру відповідального батьківства» визначено, як складову загальної культури людини, яка виступає основою її виховної діяльності й пов'язана з ціннісними орієнтаціями, ставленнями, системою знань, умінь, якостей і відповідальною поведінкою батьків.

Враховуючи соціально-психологічні зміни, що відбуваються протягом навчання здобувачів у ЗПТО (статеве дозрівання, становлення особистості та формування її гендерної ідентичності, починає відчувати значний вплив самого широкого кола агентів соціалізації), освітній процес має бути спрямований на формування не лише професійних компетенцій, які сприятимуть ефективному оволодінню професійною діяльністю, а й на формування ключових

компетенцій, мета яких – забезпечення готовності до виконання різноманітних соціальних ролей, у тому числі й батьківських. Період навчання в ЗПТО є найбільш сприятливим щодо можливості впливу суб'єктів соціально-педагогічної діяльності на формування культури відповідального батьківства здобувачів.

З метою формування культури відповідального батьківства здобувачів ЗПТО розроблено програму соціально-педагогічної діяльності «Щасливий світ батьківства», яка включає такі напрями: підготовка й залучення колективу ЗПТО до проблеми формування культури відповідального батьківства здобувачів ЗПТО (тематичний практикум «Від молодості до батьківства»); робота з батьками (батьківські збори; соціально-педагогічні консультації); робота зі здобувачами професійно-технічної освіти (творчі вправи «Моя сім'я: портрет мами і тата», «Від 0 і до...», «Слухати себе», «Я-повідомлення»; групові дискусії «Поява дитини: радість чи випробування», «Старше покоління про виховання»; рольові ігри «Моделі міжособистісного спілкування у сім'ї», «Спілкування батьків і дітей»; проблемні ситуації «Конфлікти у сім'ї», «Подружжя і свекруха», «Подружжя і теща», «Ігнорування» тощо; арт-терапевтичні техніки «Зустріч з майбутнім малюком», «Любов у твоєму житті»; казкотерапії (казка «Дитині про батьківську любов»); зустрічі із профільними фахівцями щодо передачі соціального досвіду з питань відповідального батьківства).

Експериментальна частина з впровадження програми складалася з трьох етапів. На констатувальному етапі експерименту було проведено діагностування вихідного рівня сформованості культури відповідального батьківства здобувачів професійно-технічної освіти ЕГ і КГ Державного навчального закладу «Харківський професійний монтажно-будівельний ліцей» за уточненими в дослідженні критеріями й показниками, яке виявило відносно низький рівень сформованості культури відповідального батьківства здобувачів. Формувальний експеримент був спрямований на реалізацію програми соціально-педагогічної діяльності з формування культури відповідального батьківства здобувачів ЗПТО. Головними учасниками програми були: здобувачі професійно-технічної освіти, здобувач вищої освіти – практикант, практичний психолог, класні керівники, фахівці із центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, перинатальний та сімейний психолог, лікар-педіатр.

Результати контрольного етапу експерименту виявили позитивні зміни в експериментальній групі. Зокрема, були визначено посилення усвідомлення здобувачами професійно-технічної освіти сутності відповідального батьківства, соціальної ролі батьків у повноцінному вихованні особистості дитини, виявлено підвищення позитивної мотивації до реалізації ролі відповідальних батьків у майбутньому.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. Авдашкова Альона Ігорівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
2. Алексеева Наталія Іванівна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
3. Артющенко Валерія Володимирівна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
4. Батрак Анжеліка Сергіївна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
5. Берсеньова Анжеліка Юріївна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
6. Бувалкіна Юлія Станіславівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, м. Полтава.
7. Буркова Марина Володимирівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
8. Вальваха-Дмитренко Ольга Василівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, м. Полтава.
9. Валявська Злата Владленівна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків.
10. Василенко Ольга Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
11. Васильєва Марина Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
12. Висоцька Анастасія Костянтинівна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків.
13. Візіренко Олена Валеріївна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.

14. Галас Тетяна Василівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
15. Герасименко Анастасія Юріївна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
16. Голуб Даріна Юріївна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
17. Гольфельд Тетяна Георгіївна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
18. Збаранська Дарина Владиславівна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
19. Карпенко Анастасія Андріївна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
20. Коломієць Тамара Олександрівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
21. Кулакова Анастасія Олександрівна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
22. Куряча Світлана Валентинівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
23. Ларіна Ельвіна Решатівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
24. Літвиненко Юлія Серіївна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
25. Пластун Тетяна Іванівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
26. Попова Валерія Валеріївна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
27. Редька Марія Юріївна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.

28. Романова Інна Анатоліївна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
29. Сех Марія Іванівна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків, регіональний менеджер проектів і програм «Домашня опіка» Благодійної організації «Благодійний фонд «Карітас Харків», м. Харків.
30. Сіденко Марія Юріївна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків.
31. Скакун Елеонора Юріївна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, м. Харків.
32. Скляниченко Маргарита Вікторівна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
33. Стефюк Катерина Миколаївна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
34. Танкова Діана Володимирівна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
35. Тепляк Аліна Миколаївна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
36. Філей Олена Петрівна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
37. Чухлата Вікторія Альбертівна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
38. Шварц Юлія Володимирівна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
39. Шевченко Маргарита Павлівна – здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.
40. Шеплякова Ірина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.

41. Шерстньова Маргарита Сергіївна – здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, м. Харків.

МАТЕРІАЛИ
міжвузівської дистанційної студентської
науково-практичної конференції

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ГАЛУЗІ
СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

27 травня 2020 р.

Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності несуть автори

Формат 60x90/16.
Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 8,6.

Електронне видання